

ANT. KUSZCZYNKY
Casilla de Correo 60
ENCARNACION
(Paraguay)

За Самостійну Соборну
Українську Державу

Воля Народам!
Воля Людині!

ДО ЗБРОГ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК

18 (31)

БЕРЕЗЕНЬ

1953

РІК
ВИДАННЯ

VI

ЗМІСТ:

1. Місія УПА:	З печаттю його творчого духа	1
2. М Богор:	Основні моральні потенції УПА	3
3. Марта Гай:	Люди підпілля	5
4. Степан Хрін:	У лемківському "трикутнику"	9
5. І. Кисіль:	Мобілізаційне питання в ССР	17
6. Тиса:	Як організувалася сотня	
	УПА „Бистриця“	19
7. Беркут:	З бойкою в погоні за ворогом	20
8. О. Гартманн:	Психічні й фізичні чинники в війні	23
9. З книжок і преси:		
	Е. Загачевський; Спогади фронтовика	31
	Jürgen Thorwald: Wenn sie verderben wollen	32
	Генсан В. Болдін: Зростання сил ОПАП-у	
	у відношенні до сил ССР	34
	В. Кравзе: Стан озброєння по державах ОПАП-у	36

Передруки дозволені при заподані джерела

Ціна одного примірника журнала „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм.	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Британії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голландії	1.20 гульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс.
у Швеції	1.20 кср.	в Аргентіні	3 пези
у Швейцарії	1.— фр.	в Бразилії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJ“

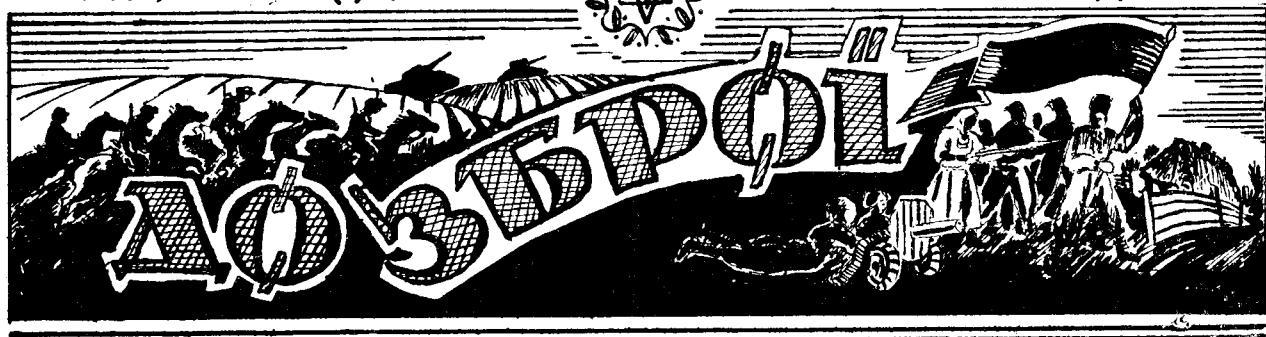
MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗПУ ГВР.

Druck: „Logos“, München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

ЗА САМОСТІЙНУ СОВОРНУ
УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ НАРОДАМ
ВОЛЯ ЛЮДИНІ

РІК ВИД. VI

БЕРЕЗЕНЬ 1953

ВИПУСК 18 (31)

З печаттю його творчого духа...

У треті рокозини смерти Головного Командира УПА, ген.-хор. Р. Шухевича

„Ми клонимо голови перед усіма героями тому, що вони берегли честі й життя українського народу, тому, що своїм життєвим трудом зближали українську націю до її призначення, не дали нам як нації загинути і своїм прикладом покликали до життя й чину нові тисячі борців“

Ген.-хор. Тарас Чупринка — Роман Шухевич.

Призадумуючись над Його словами, сьогодні в треті роковини Його геройської смерти, проходимо Його життєвий шлях та нав'язуємо до Його творчого духа, щоб вшанувати Його пам'ять та щоб із Його досвіду, на Його прикладі вчитися, щоб у джерел Його моральної сили обновити наші серця свіжими почуваннями любові й благородної жертвенності для неосягнених ще досі національних ідеалів...

Він на службі народові силою свого духа й ума, своїм життєвим трудом промощував шлях до національної волі. Цей шлях вів почерез збройно — революційну боротьбу, почерез криваві жертви. Він сам із твердою вірою, завзяттям, любов'ю й надією йшов по цьому шляху жертві, йшов із своїми друзями, а за ними увесь національно зрілий актив, увесь народ. Не лише конструктиві досягнення, але теж і жертви на цьому шляху стовняли сповняють і сповнятимуть ролю ферменту, що запліднює національну душу. Культ героїв став власне ні раз не повторним ідолопоклонством, але виховним засобом, не лише жалібною церемонією, але пalkim маніфестом віри, що кличе до дії та боротьби.

На найвищі пости Головного Командира УПА, Голови Секретаріату УГВР, Голови ОУН на рідних землях не винесла його слава, здобута на нищих постах, але властивості його характеру: духовні сили та особливості розуму. Гармонійне поєднання здатностей політика, вояка й революціонера, велика сила темпераменту та розсудку, були тими компонентами, що визначали Його життєвий шлях. Усвідомивши собі обставини й атмосферу, в якій проходить революційна війна, себто — небезпеку, фізичне напруження та випадковість, ми легко зrozуміємо, що тут треба було геройчної натури, щоб можна було впевнено й успішно

йти вперед у цій стихії, яка утруднює поступ. Його характеризувала присутність ума, себто побільшена здатність перемагати несподіване. Жаром любові й християнської віри у своїх грудях та світлом свого духа Він дув здатний запалювати жар ініціативи, світло надії в усіх інших, Він був природним провідником, що власною мужністю підтягає всіх на висоти. Ця його властивість, що випливала із позитивного боку до активності, поєднана з міцним незалежним розсудком, впливала як на бунтарські так і на боязливі натури його довкілля. Досить було бути хоча б на одній нараді, який Він проводив, то -- хоч Він був одним із найстриманіших промовців, — ця його здатність закарбовувалася в пам'яті співучасників і не ставала у цілій своїй величині. Він завжди уважно слухав думок другого. Любив незалежну ініціативу й ніколи не встравав у компетенції свого підчиненого. Любив скупчувати біля себе незалежні й отверті натури. Здібність добирати людей та давати їм вільний шлях розвитку як і змога занімати відповідні своєму темпераментові та духовим здібностям становища сильно заважали на розвитку організаційних форм нашої революційної боротьби та на її ідейному змістові.

Ініціативі Головного Командування УПА, себто передусім ініціативі Р. Шухевича, треба завдячувати постання УГВР, що започатковує новий організаційний етап революційного руху, етап творення ембріонів державного будівництва, етап нової організаційної структури підпілля. Ця ініціатива була випливом Його глибоких демократичних переконань і ніраз не даниною моді.

Нині ще важко дати повну характеристику і оцінку співавторства ген – хор. Р. Шухевича в усіх клітинах збройного підпілля, дати повний образ Його вкладу при творенні політичної концепції, при творенні партизанської стратегії й тактики, яка характеризувала б Його як політика, командира, революціонера.

У Нього як командира не такі важливі бойові прикмети Його характеру (Він нагороджений найвищими відзнаками — Хрестом за Хоробрість: Золотим Хрестом Бойової Заслуги І. кл., та Золотим Хрестом Заслуги) як першзве Його політичний кругозір, Його політичний розум і організаційний хист. У посмертному повідомленні УГВР, Г. К. УПА, та Прододу ОУН на рідних землях так з'ясовані ці Його ціхі характеристики: „Як революційний керівник сл. п. друг Шухевич — Тур відзначився великими організаторським і військовими здібностями, глибоким політичним розумом, величезним досвідом революційної боротьби“...

„Політична й життєвова принциповість, безмежна особиста відвага, рухливість, жива й весела вдача, простота в щоденному житті й поведенці, „тверда рука“ і разом з цим батьківська обайливість про других“.

Людина, політик і вояк такого покрою як Р. Шухевич мусів відограти велику роль у визволльному русі, і цей вплив Його не скінчився з Його фізичною смертю. „Із світлою пам'ятю про Нього,—читаємо у згаданому звідомленні,—задивлені в Його геройську постатій бійця й керівника визвольного руху, наснажені Його відвагою, оптимізмом та революційністю, загартовані і досвідчені під Його рукою, до кінця віддані ідеї визволення українського народу,—ми відважно продовжуватимемо нашу священну визвольну боротьбу аж до повної нашої перемоги“.

З такою настанововою згадуватимуть у третю річницю Його смерти Його друзі в підпіллі, з такою настанововою згадуємо Його ї ми тут на еміграції. Із печаттю Його творчого духа, витисненою Його семилітнім провідництвом у революційній боротьбі за її ідеали й свободи, українські патріоти й революціонери на українських землях будуть боротися далі.

Річниця Його смерти для них, що стоять у затяжній боротьбі, і для нас тут, що творимо резерви тієї боротьби, хай буде днем обнови нашого духа, днем що, нагадує незакінчене діло й мобілізує наші духові сили до дальшої боротьби!

МІСІЯ УПА.

Основні моральні потенції УПА

На геройзмі УПА і Визволюючому революційному підпілля будуть виховуватися нові українські покоління. Боєць УПА, український революціонер заступить місце мужнього спартанця в історії людства.

ген. Тарас Чупринка — Роман Шухевич

У цій статті хочемо подати спробу аналізу духових сил УПА, які належать до найважливіших елементів генеральної стратегії української визвольної боротьби. Предметом аналізу мають бути моральні величини підпільної армії та її окремішний дух (еспріт де корпс), про які Клявзевіц писав: «духові сили, які просякають усю стихію війни, завжди мають якнайсильнішу спорідненість із волею, що пускає в рух і керує всією масою матеріальних сил, і зливається з нею до купи, бо їй воля, це — моральна величина». Порівнюючи співвідношення фізичних і моральних сил кожної армії, він каже: «можна, мабуть, сказати, що фізичні сили подібні до дерев'яного держака, а моральні — до благородного металу, з якого викуваний добре вигострений клинок». До цього висновку Клявзевіц дійшов після аналізи самої природи війни і її суворих законів. Закони далеко суворіші від війни, веденої регулярними арміями, має революційно-визвольна боротьба. Вона ставить теж більші духові вимоги до революційно-повстанських вояків; ці бо вояки часто лише завдяки властивостям характеру можуть встояти в боротьбі з технічною й числовою перевагою ворога. У революційній війні, а яка є завжди виразно політично-ідейною війною, духові сили народу і його політично-військового провідного прошарку, це передумова її успіху, просто — підстава всього руху.

Моральні елементи революційно-визвольної стратегії

Чинники, що у визвольно-революційному змаганні поміж окупантами та поневоленим народом зумовлюють використання наявного існування боротьби, можна поділити на елементи різного порядку, а саме: на моральні, фізичні, статистичні, географічні тощо.

До першої категорії — моральних величин стратегії належатиме все, що зумовлене духовими властивостями та діяннями духа. Поподінокі елементи у воєнних революційних актах бувають здебільшого тісно пов'язані й перемішані один з одним.

Про вартість моральних величин найкраще свідчить історія, що показує їхній подекуди неймовірний вплив; вони засівають насіння мудрості, а ці в свою чергу запліднюють душу не тільки людини, чи провідної верстви, але теж нерідко — цілого народу. Якщо йдеться про аналіз моральних потенцій революційно-визвольної боротьби в рр. 1942—52, то на пер-

шому місці висувається дух народу, дух підґрунтя, на якому родиться весь дух спротиву та організовані форми боротьби.

При аналізі духа народу в 1942—52 рр. варто зазначити, що критичні дослідження національних і соціальних причин та наукові трактати на цю тему тут заважили менше, ніж національне відчування, загальні враження та окремі іскорки роботи духа, які засіяли насіння мудрості та запліднили національну душу. Про національні й соціальні причини постання УПА у нас зібрано та посегреговано всі аргументи, але нам видається, що ті розумові тези не запліднили національної душі, крім хіба в інтелігенції. Тих рушійних елементів треба шукати теж деінде, а саме в **політично-соціальному положенні, та в прикладах геройчної боротьби УПА**. Так, як ріст революційних настроїв в Західній Україні під час польської окупації спричинили: політичні процеси, пацифікація та Береза Картузька, так у період 1941—45 рр. їх викликала жорстока поведінка німців із населенням, як от: насильне стягання контингентів, розстріли закладників, большевицькі рейди, та ліквідація єврейського гетта. Цей останній аргумент — може бути оспорюваний лише тими, які не хотіли бачити, що ті розстріли створювали фактичну атмосферу. Напр., один публічний розстріл німцями українських закладників в Станиславові — викликав психічний перелім у цілій окрузі — (і то при обмеженій інформації), а чого не могла б буласягнуты жодна противімецька пропаганда. З другої сторони відплатні успіхи українських революціонерів теж мали великий вплив на ріст активності революційної стихії.

Щойно на другому місці моральних величин треба поставити **організовану виховно-освідомлену працю над народом**, яка, як правило, надає рамки і цілеспрямованість революційним почуванням. Цю роль сповнюють організовані клітини визвольного руху. Без організованих форм не може бути мови про можливість існування визвольного руху.

Це ті моральні фактори, що виховують, організують керують, впливають на народ як підставу всякої визвольно-революційної дії.

Далеко більшу творчу роль відіграють **моральні потенції самих організаторів революції** — УГВР, Провід ОУН, Головне Командування УПА. Предметом аналізу є лише моральні потенції самої УПА, а на нашу думку, було б мильно трактувати це питання вузько, ана-

логічно до того, як розглядаємо це питання в регулярних арміях. Різниці між революційно-повстанською та регулярною армією, поміж урядом та революційно-визвольним проводом — надто великі, щоб можна поставити поміж ними знак рівнання. Український повстанець це звичайно громадянин-вояк. Він приходить із народу вже з такими властивостями: ентузіазмом і вірою в доцільність боротьби, відвагою, загартованістю на злідні врешті з меткістю й рішучістю; всього іншого вчиться у рядах підпілля, чи то вчать його умови боротьби. Лише з неї він черпає свої сили.

Моральні й ідейні елементи збройного підпілля ввійшли у підставу самої концепції визвольно-революційної боротьби. Вишкіл, виховання, творення публічної думки цілого народу — враховані як одне з основних завдань. Мета цієї праці це не лише знайти активну підтримку для боротьби, але це **генеральна ставка на народ**, на його підготову до активної дії. Революційна акція українського народу і збройного підпілля це загальна стихія, яка відбивається у скрайній ворожості народу до окупанта. Ця ворожість однак не є індивідуальна — вона стосується до цілого режіму. Ненависть ця породжує в цілого народу активну протидію ворожим плянам, створює властивий ґрунт революційного руху. Цій природній протидії населення збройне підпілля надає пляновості й політичної цілеспрямованості. Обставина, що стратегія збройного підпілля бере свої цілі та засоби із досвіду своєї боротьби, провіреного серед народу, вирішує, що вона формує й організовує національні зусилля і духовно запліднє цілий народ. В тому лежить основна історична вага і вартість цієї стратегії, що є плодом духа революційного проводу як еманації тих сил нації, які ведуть активну боротьбу із окупантами.

Моральна база визвольної стратегії

Заки розглядати вартість моральних величин революційного проводу, то аналізуючи та досліджуючи життєвий шлях визначних його представників, як от — Савура-Клячківського, Ступницького, Шухевича, Волошина, Позичанюка, Маївського, Липи, о. Лаврівського і інших), треба накреслити собі ті історичні рамки, в яких виховувалися, росли, дозрівали поодинокі політики й командири. Загально можна ствердити, що в УГВР, УПА та ОУН після 1943 р. була помітна велика **многообразність духових індивідуальностей**, яка збільшувалася знизу вгору, особливо ж на вищих становищах і вищих щаблях. Вона зумовлювала й многообразність шляхів, які ведуть до мети, та надавала самій боротьбі широких і глибоких форм. Вистане тут звернути увагу на персональний склад УГВР та Головного Командування УПА, який творив широкий вахляр характерів, темпераментів, індивіду-

альностей, ідей, тактик. Можна рискувати тезою, що колиб у 1944 р. не дійшло було до створення УГВР та зміни організаційних і ідейних позицій в ОУН — тоді як УПА так і весь визвольно-революційний рух не відограв більшої ролі як організаційна форма у визвольній боротьбі, та крив би в собі далекосяжні небезпеки на майбутнє.

Ці політичні й організаційні залеження уможливили **включити народ як стратегічну резерву** у генеральній стратегії визволення. Визвольна концепція — у протилежності до героїзму поодинокого підпільника-революціонера і цілого народу, який росте-живе на національній традиції та на прикладах боротьби, що сколихує його душу, — це плід духа профідного революційного прошарку. Тут маємо до діла з політичною зрілістю. Вона знайшла свій вислів у платформі й устрою УГВР, у постановах III-го НВЗ ОУН та в платформі УПА й її тактиці та стратегії. Ця організаційна структура уможливлює **кожночасний доплив нових сил, безперебійну дійову еманацію провідної верстви** та економне господарення людським матеріялом. Гнучка організаційна структура з великими можливостями еволюціонувати до демократичних державних форм, наповнена ідейною наснагою, однак без зайніх устроєвих і соціальних перерішень, **утримана у рамках бойової цілеспрямованості** — виказує твір дозрілого духа, що плянує на далеке майбутнє.

Зусилля політичного проводу йшли саме в тому напрямку, щоб із ставки на збройну боротьбу в перших роках революційної боротьби (1942—45) переключити УПА та підпілля на збройну політично-ідейну боротьбу; а саме, щоб **знайти синтезу між насильницькими і ідейними засобами революції**. Ці дві скрайності становлять теж дві основні небезпеки для цілого визвольного фронту: переступлення межі збройних спроможностей веде цей рух до фізичної самоліквідації з одного боку, а з другого боку переставлення його виключно на ідеологічну війну на основі якогось монолітного погляду веде до дійового марафу й повного розкладу з середини (**революційний бо рух мусить завжди бути в наступі!**). Це та Скилла й Харібда цілого визвольного руху. Еміграція не розуміє цієї загрози. Вона навпаки домагається від краю докладної спрєцизованої проекції соціальної програми (хоч кожна партія за своїми критеріями!), не здаючи собі справи з того, що виконання цього домагання було б початком зла, було б зародком декомпозиції. Програму має лише ОУН, а УГВР та УПА лише загальну платформу як рамові проекції.

Моральні джерела збройного підпілля

Для характеристики вояка УПА, підпільника-революціонера вистане студіювати хоча б двошпальтові звіти Бюра Інформації УГВР.

Умови боротьби витиснули на ньому незатерте п'ятно. Основне, вояк УПА — це політичний воїн, перед яким стоїть заєдно проблема, коли він рішиться прийняти бій: знищити ворога або самому згинути. Ані капітуляції ані полону немає; повстанець сам стріляється, чи розриває себе гранатами, щоб не дістатися в руки ворогові. Сміливість, твердість, скрість рішення — це прикмети, що іх він здобуває у щоденні небезпеці та постійному напруженні всіх фізичних сил. Енергія поодиноких командирів, що силою мотиву боротьби, переконання, розсудку (політичного переконання) та силою душевної емоції, а яка випливає з благородних почувань, — родить твердість волі і витривалість на безперервні удари. Це той пересічний тип революціонера.

Однак не можна звести всіх під один знаменник, хоча б з уваги на різномірність характерів та темпераментів. Ст. Хрін — командир тактичного відтинку УПА — у своїх споминах «Зимою в бункрі» та «Крізь сміх заліза» дає загальне тло й атмосферу, в якій живуть та діють повстанці. **Джерело, з якого визвольний рух черпає свої моральні сили, це — як ми вже казали — українська національна традиція.** Вона проявляється в нав'язанні до останніх Визвольних змагань та в ре-

мінісценціях із козацької (січової, запорізької) доби. Основним елементом є тут релігійна атмосфера. На тлі ремінісценцій із козацької доби можна вияснити постання оцих усіх козацьких псевд, що в них кохаються командири УПА. Під час Визвольних змагань в рр. 1917—21 ми бачили подібний зворот до козацької доби, який проявлявся в наслідуванні зовнішніх ознак (оселедці, жупани, назви полків). В УПА бачимо шукання позитивних духових властивостей лицарських чеснот. Зайво доказувати про демократичний дух серед вояцтва УПА та про дружність, посунену аж до самопосвяти для збирноти, бо вони це просто передумова успіхів. Цей дух панує серед цілого підпілля. Карність і дисципліна осягаються скріше вихованням ніж карами.

Цей бойовий дух збройного підпілля — це посвята героїв на низах та політична мудрість в горі, — це джерело, з якого він черпає моральні сили; воно забезпечує йому не лише успіхи у визвольній боротьбі під сучасну пору, але воно заразом це ключ до оцінки перспектив на найближче майбутнє. Це ключ до оцінки спроможностей на «день Х» — день загального збройного повстання проти окупанта і день реалізації суверених прав українського народу, творення самостійної влади.

Марта Гай

Люди підпілля (Мініятори)

Долі

Я бачу: ти стоїш передо мною. На тлі майбутніх моїх днів повільно коливається твоя тінь. А життя тече, мов нестримний потік, пульсує кров'ю в моїх жилах, вливається у груди з кожним дишком повітря, хвилює мільйонними ударами серця.

Ти присудила мені прийти на світ у найважкі дні історії моєї батьківщини. На ній широкій не має де притулитися хоча б одній справжній людині. Велика трагедія неволі нависла темною хмарою над її золотонивими просторами, налягла кривавим туманом на кожне людське серце.

Тобі здавалося, що ти поглузувала з мене. Адже сотні мільйонів людей в Україні прийшли на світ у прекрасній добі, що сяяла славою княжої держави з древнього Києва, чи тоді, коли козацька воля перетикала рідну соняшну блакить веселими піснями; адже незліченні мільйони народяться в майбутньому знову на свободній землі. Тільки я народився в жорстоку добу неволі, в добу, що її поети називали лютовою, як вовчиця.

Я знаю, будуть такі, яким ти дозволиш провести молодість у розсміяному гурті друзів у ясних коридорах університетів. Я знаю, бу-

дуть такі, яким ти розкриеш глибинні таємниці науки. Будуть такі, що знатимуть і шумні забави молодості, і чар солов'їної пісні, яка заструнить по квітучих скверах, коли місяць полоскатиме щедрим світляним дощем густе листя дерев.

Тільки я перейду молодість свою дикими лісами, де рідко ступала людська нога, під бичем слот і покликами оленів, з душою, яка ніколи не забуде вільних зльотів, що доступні іншим, але належаться і їй...

Але я не дорікаю тобі, доле.

* * *

Дуже швидко прийшлося мені піznати тебе. Я відчув, що ти значиш, коли ти вперше заїгала мені дорогу. Це було ще в дуже ранній молодості. Вже тоді я мусів вибирати: або покаятися перед ворогом і примиритися з його чоботом на нашій землі, на наших широких шляхах, або відректися навіть тих скрупих людських прав, залишених ще займанцем, найелементарніших і зрозумілих прав.

Ти гляділа тоді злорадісно на мене, немов ждала, щоб я скорився...

Але я не скорився. (Я не скорився так, як не скорився весь мій народ. Бо нинішня доба,

люта доба неволі, це тільки важка перешкода, що її він переборює в своєму райдужному поході життя).

Я станув до боротьби і по довгих літах я зрешті остаточно перейшов в підпілля.

Коли я перемірював ночами вздовж і впоперек терен моего району, мене наздогоняли вітри, що несли крик моєї матері, яку ембедисти кинули на автомашину і в куряви повезли від воріт рідної хати... Мені на зустріч вибігало зідхання моего брата — малого післанця підпілля: облавники його закололи цітиками.

Так зараз на початку ти забрала мені всіх, кого я найбільше любив. Ти знищила безжалісно тих, для кого в інший час я з радістю віддав би своє власне життя. Тепер я віддав їх сам на страту ім'ям всього народу.

Після того ще більше хвилювали мене успіхи моего терену — вони одні приносили мені радість. Але ти вивела мене в життя не генієм і не титаном, але простою, сірою людиною і казала двигнути завдання, важке понад міру. Я двигнув його і через невдачі, якими ти всяла мій шлях, іду вперед, все вперед, то падаючи, то піднімаючись. Ніщо мені не приходить легко. Ані здібності, ані знання в мене не має — ти ж інших обділила ними так щедро! У мене тільки вперте і не — переборне бажання: наперекір тобі — перемагати...

Не легкі ці перемоги. Вони — снага душі і болісне зусилля тіла. За них мені не ждати ані слави ані нагороди. Я, сіра людина, загублюся в буряному танку сьогоднішніх днів. Тільки діло мое залишиться. Воно — начало нової доби і життиме вічно у щасті майбутніх поколінь.

* * *

Так я іду темрявою похідних ночей, а ти блискаеш на мене своїми вогняними очима. Я повертаю голову і гляджу прямо в них...

Я добре знаю: ти ще не скінчила змагатися зі мною, ти чигаєш, щоб завдати мені ще не один важкий удар. Близько я чую твій погрозливий поклик...

Що ж, підходить, я жду на тебе. Хто з нас переможе, не знаю, але знаю, що тобі не скроєся.

Моя ж ти доле! На обличчі в мене блукає усміх: я не легковажу тебе; але чомусь хочеться до тебе усміхнутися. Ти — мій друг і приятель, бо ти — подарувала мені відвагу.

Розвідувальниця

Я прийшла до вас, друзі, після того, як довго, довго з наказу провідника, жила в опанованих ворогом містах серед людей, що розуміли життя, як ви; серед ворогів, що на завойованій землі не бачили горя мільйонів і визнавали тільки насилия та жадобу власної нахиви; серед господарів цієї землі, що лякалися своєї тіні, що втратили віру в пере-

могу швидше, ніж зважились по неї посягнути; між тими, зрешті, що навчались торгувати честю, і проте насмілювались глядіти другим у вічі. Мало було там сильних та не-скорених, і вони губилися серед товпи ворогів і слабодухих людей. Я прийшла до вас з рідних, але чужих нам міст, залитих чужою московською мовою, сповнених гомоном поліцейських кроків...

В тому натовпі, серед чужинців і зневірених своїх, я була така самітна!

В довгі дні і ночі мучила мене туга за життям підпілля, у якому не треба було підступно усміхатися до ворога і мовчки зносити удари в лиць зустрічного п'яногого офіцера.

Ця туга зростала як пристрасть, як непереборне бажання, коли в ресторанах треба було засідати біля столиків з нашими катами і простягати до них ввічливо руку. Тоді я відчуваала з усією розпокою, як дуже хотілося мені засісти біля наших вогнищ, друзі, як дуже хотілося послухати вашої розмови, ваших слів, простих і одвертих слів. Я так давно не чула їх! I хотілося піти з вами в підпільні рейди, щоб чути, як скрикують смертельно ранені вашою зброєю окупанти-злочинці...

Я підносила очі і — бачила тих же злочинців напроти себе. Вони сиділи свободно і попивали вино. В моїх очах спалахувала ненависть. Я глядала на їхні руки — і мені вважалися на них сліди вашої крові. Я зустрічалася з їхніми очима і з них вичитувала жахливі картини нелюдських учинків: дими пожарів, валки обідраніх, голодних кістяків — селян, труп яснокучерявої дитини...

Як сильно я відчувала бездонну пропасть, що відгороджувала наші душі! Ніщо на світі ані нині, ані в прийдешньому не всилі було її засипати.

І з тією нестерпною свідомістю я мусіла повернати до них привітно лице і ввічливо продовжувати розмову. Вони невідмінно згадували наш край і наші святощі та довго, безглаздо реготалися. Я мусіла сміятися разом з ними, хоч гнів заливав мое серце, стискав кліщами горло і давив прокльоном уста. В такі хвилини я навіть не думала про смерть, що чигала на мене, ані про тортури в підвалах МВД. Мені здавалося — смерть була б легша.

Так зближалася зв'язок до вас, зближалася наша зустріч і в ті дні щораз частіше приходила мені думка, щоб просити провідника про інше призначення, або хоча б про коротку перерву в роботі. Я знала, що він не відмовить мені, бо така праця в мене тягнулася вже літами і вона могла б вичерпати навіть найсильнішу людину.

Я повернулася до вас. Повернулася з ворожого кубла і ночі підпілля проковтнули мене як свою дрібну, складову частинку.

В вашому таборі спалахнула вечірня ватра і під тихий бойовий спів ваш, друзі, я на боці звітувала провідникові...

Мої осяги вдоволили його. Він, вислухавши звіту, довго мовчав. Я знала, про що він думав. Ідучи за його думками, я, здавалося, бачила, як ви розтягаєте підпільну мережу в просліджених мною містах, як вона починає діяти і валить заміри ворога там, де він найменше цього сподіється. Я бачила, як падають поцілені кулею атентатника ті самі злочинці, з якими я ще так не давно ввічливо розмовляла. Чи сподіються вони, що цю печать смерті наклада на них моя власна рука?

Я бачила ваші нові удачі, друзі, яким я промстила шлях. І, здавалося, я чула, як після кожної вашої удачі зідхають з полегшеною мільйонні груди нашого змученого народу. З усіх-усюдів нашої широкої землі линуло до мене це зідhanня як нагорода. І тоді я зрозуміла, що ніколи не зможу сказати провідникові про мою втому, про мої сподівання.

А він все ще мовчав. Я відчула: ще хвилина, ще одна хвилина — і він, може, скаже мені ще цієї ночі вирушати знову...

Із-за гір налітав вітер, будив сонні смереки, наповнював провалля клекотом і шумом, ловив мене за полу витертою старого плаща і тягнув кудись у незнану буряну темряву. Тихими нетрями лісу пробігала дрож неспокою... В мене була дуже втомлена душа.

Ви давно вже скінчили співати, друзі, а я далі стояла мовчки, з затисненими устами — з них не злетіло ні одне слово.

Врешті провідник почав говорити. Він говорив мені про новий пункт, який треба було прослідити, про мій контакт з большевицьким партійним комітетом в облцентрі «Х». Я слухала уважно його слів, хоч у мене здригалася від них душа, хоч скигліло протестом недобите право людини на відпочинок, на відпочинок хоч раз у житті.

А коли провідник звернувся з запитанням, чи відійду сьогодні, чи, може, скочу залишитись у вас ще декілька днів, я відповіла твердо:

— Я відійду сьогодні.

* * *

Крутими стежками я сходила з гір туди, де тягнулися чорні залізничні рейки, що раз то далі від вас, від вашого вогнища, коло якого я думала відпочити.

Передо мною били в небо заграви електричних вогнів далеких міст. Я, малий сірий розвідник підпілля, спішно верталася до цих заграв...

Ішла зима

Ішла зима... Листя тихо шелестіло, осувалося з високих дерев та клалося довкола нашого табору, одне побіч другого. Була осінь. Морозні ночі зустрічали нас в колибі біля засвіченої лямпи; похилені над звідомленнями ми виготовляли новий плян праці.

Праця. Вона була для нас усім. Вона була винагородою за передвчасні зморшки на чолі,

она була благословенням втраченої матері і ласкавим усміхом ніколи незнаної дружини. В обличчі смерти вона була нашим безсмертям. З кожною годиною вона наближувала день волі нашої країни і тому давала нам тільки щастя.

Коли після довгої безсонної ночі думки відмовлялися послуху і голова бессило хилилася на груди, ми, наче торкнені невидимою силою, зривалися, протирали очі і питали себе: Що ще? Шо ще нині зробити?

Адже спочати не можна, коли весь народ визиває безсловним, але незмірно болісним, криком «Рятунку!»

Ішла зима і з нею ішло нове життя. Життя! Це було, може, безглуздо, — адже і в лісі наше життя так само безперервно гасло, як ксроткі спалахи метеорів. Але це і не було так безглуздо. Літом, коли сніги зникли з наших піль, а неспокійні вітри переганялися в незнану далеч, підпільна організація шуміла буйно як звільнені з льодових оковів гірські потски. Тоді нам було ніколи думати про смерть, а, значить, і про життя. Але зима заносила снігами всі дороги і багато з нас гуртувалося тоді разом на спільне зимування. Нам бажалося бути тоді з найближчими товаришами і зверхниками, щоб не трапилось часом пережити їх.

Так виникало в нас на зиму питання життя. Чи за те осудите нас ви, що колись читати-мете сторінки нашої історії?

І мені хотілось цієї зими бути з вами, друзі, з тобою, командире...

Одного дня, коли сиві мряки розтягнулися між деревами і зависли там німі та нерухомі, ти покликав мене, командире, і сказав, що на зиму мені треба від вас відійти у зв'язку з моїм останнім завданням.

А коли я мовчав, ти підніс на мене свої уважні очі і сказав:

-- Там також буде вам безпечніше. Я сподівався, що на цей пункт може наскочити ворог.

О, чому ти сказав мені це, командире?... В моїх грудях невидима струна натягнулась до крайності і — урвалася. Вона зойкнула, як смертельно ранена людина.

Я знаю, ти думав про те, що я хворий, що в мене немає однієї половини легенів, що нирки мої знищила німецька тюрма, що останніми місяцями опускали мене зовсім сили, — але це все було таке маловажнє!

А ви всі? А ти, командире?!

І хотілося крикнути:

— Я не хочу відходити, щоб зберегти себе! Я хочу залишитися з вами, і, коли вже сил у мене не стане, загинути на ваших слідах, на слідах, якими ви відступили!

Але я стримався. Усвідомив собі, що це не про мене самого йдеться. Тут ідеться про завдання і, щоб його виконати, треба мені мати інші умови. Я вже давно не належав до себе.

Тоді я глянув тобі в очі і сказав тихо, але з притиском, щоб задушити те супротивне, що ворушилось в грудях:

— Ви вирішили.

Ти мовчав і твої очі гляділи довго в далеч. В них я бачив, спалахували так турботливі, такі теплі блиски.

Мряка піднеслася вгору і ліси стали буротемні. Може від того так потемніли наші обличчя?

*

Я відходив у соняшний блакитний день. З наших грудей злітала молодість і била крилами попід ці блакиті, все вище і вище. Вона була сповнена силою, і на неї навіть не відважилися наступати вітри.

Ми поглянули собі ввічі і замовкли. Я ждав: може, ти мені ще щось скажеш, хоч і знов, що ти вже не маєш що мені сказати. Ти передав завчасу увесь інструктаж, а іншої мови наші уста не знали.

Ех, командире! Чому воякові не вільно заплакати? Ні, не заплакати, тільки так, опустити одну, одиноку слізину? Це смішно, правда, але це було б легше. Бо вона, пакосна, скапує в серце і росте там, розливається, як гіркі, глибокі хвили моря.

Ялицями коливали темні віття, і горою тихо, але виразно ріс шум. Мені відавалося: це так шумить Україна... В шумі цім, в його далекому гомоні, мені знову причудилося розлучливе:

— Рятунку!

Тоді я спішно зголосив свій відхід і обернувся. Разом з двома повстанцями я сходив згори, крок за кроком, щораз-то швидше...

Ти все ще стояв позаду і глядів за нами.

Чи зустрінемося ще? — Я не знов. Але знов, що до кінця своїх днів я і ти спішитимем на цей рятунок.

Хрест Заслуги

Коли йому подали черговий Випуск Бюра Інформації УГВР, в якому повідомлювало про його нагородження, — він розгубився. Глядів по черзі на всіх, немов хотів сказати, що такі жарти не годяться. Це ж, мабуть, ідеться про когось іншого, з таким самим псевдонімом, як унього.

А проте це була правда. Писали власне про нього — говорили про це поставлений номер його терену та примітка про його теперішню функцію. Від цієї свідомості йому відалося, немов би в одній хвилині розвіявся німб чогось так дуже недосяжного і дуже гарного. Цей Хрест такий далекий, про який навіть ніколи не думалося, який загадувано хіба тільки тоді, коли вшановувано нагороджених ним друзів, — цей Золотий Хрест втратив для нього несподівано весь свій чарівний блиск. Якже так? Хрестом Заслуги нагородили такого, як він, звичайного, незнаного бійця революції,

якого, здавалося, і годі помістити серед ти-сячів інших.

Та в душі одночасно прокинулось якесь тепле зворушення: відзначення прийшло від тих, хто для нього завжди був і найвищим законом і батьківським піклуванням. І хоч, на його думку, не слухне — воно, то всетаки було від тих, про яких він невпинно думав. Це його незвичайно хвилювало...

*

В ніч морозну сніжними полями йшли на зв'язок. Під ногами хрустів і мінився сніг, як розсипані тендітні криштали. І тому здавалося, що він тепер так в житті ступає по безцінних кришталах чиогось довір'я і уваги. Як же йому від нині іти в життя? Як берегтися треба, щоб їх не потоптати!

А в думках питав себе сотий раз: за що це? Хіба ж він відзначився за весь час хоч одним небуденним бойовим подвигом? Хіба довершив щонебудь трудне — трудніше, як інші? ... Минали літа, не знати й коли вони минали. Не знати й коли скроні припорощились сивиною. Минули з ними і такі людські, такі звичайні надії на родинне життя, на відпочинок... Тільки день за ніччю і ніч за днем тягнулися неодмінно подібні до себе, сповнені турботами про загрожений терен, сповнені зусиллям, щоб його вдергати, щоб полум'я визвольної боротьби поширити все далі і далі. Що ж він такого зробив? Скільки літ у невпинній мандрівці, все з одного терену в другий, все туди, де найважче, де найбільше втрат.

Пригадую:

Прикордонна смуга, в теренах кипить від районних і прикордонних ембедистів, села тягнуться попід проволоку вузькою пасмою... Щойно загинула тут попередня підпільна група... Треба було відбудувати сітку знову... Тяжко було, не знов з-поміж населення нікого. Але люди йому повірили, самі селяни допомогли, і станули спільно на ноги. Через кордон знову пішов зв'язок, знову на погранзаставах забіліли листівки, знов ніччю спалахували ворожі станиці...

Потім під містом. Воно горіло вночі світлами і — не давало йому спокою. В терені все ніби ішло добре, але його манило ще й місто. Там більше було роботи, як на це вистачали кинені туди підпіллям сили. Його тягнуло до-класті там ще й своїх рук, хоч місто до нього не належало. Як пішло тоді діло! Йому ради-сіно і тепер стало на саму загадку.

Незабаром потім наладнану мережу передав другим, а його кинули знов куди-ніде. В лісі, у вогкій криївці, на сухім хлібі, без води, почалася тяжка праця над архівами. Правда, казали жdatи, аж налагодиться постачання, але він не чекав. Скінчив швидше, щоб далі відійти до іншої праці, бо і ворог не ждав, не давав передишкі, не дарував ані дня, ані години.

Серед такої праці, в найбільшій таємниці, щоб навіть ніхто не догадався (бо навіщо це!), мріяв про велику хімічну лябораторію. Цю далеку, ніколи нездіснену мрію він бачив, похиленій над інформаційними звідомленнями, бачив серед маршів і стріч, бачив, розмовляючи з сивими дідами, фабричними робітниками, студентами... І він колись почав студіювати, але покинув, не скінчивши, покинув, коли на терезах опинилось життя народу. Коли для волі треба було гарячої, живої крові, не вистачала наука... Минали літа, але візія лябораторії не миналась, вона інколи мучила гірше за цілоденні облави,

хвилювала, коли оглядав припадком роздобутий підручник хімії, науковий журнал.

Мінились сніги міліярдами кришталів. Зв'язкові западали в них по коліна і важко дихали. Ясна ніч рисувала чітко їхні силуети, зраджувала. В недалекому селі лютували собаки — там, зовсім певно, була емведівська banda. Срібно мережалось небо зорями над рідними оселями. В них спочивали тепер люди після важко пропрацьованого дня, для яких майбутнього щастя він все своє життя трудиться...

Передрук підпільної брошури:
Марта Гай — **Люди підпілля**
Мініятюри, I. 1950

Степан Хрін

У лемківському «Трикутнику» проти трьох армій

(Продовження із звітів)

Неділя, 19-те травня 1947, це наш останній день відпочинку. Наказую магазинувати журна, пушки з консерв, дещо картоплі, бо це придадеться на другий раз. Щоб піднести вояцтво на дусі, збудити в нього бойовий настрій, приготовлююся до промови: в таких хвилинах вона завжди викликала у вояків підйом.

О год. 12-ї к-р підвідділу 513 Грань переводить збірку відділу. Після звіту промовляю до вояків.

Друзі вояки й командири! Мої хоробрі лемки!

Останній раз я говорив до вас на руїнах шпитальки, де в нерівнім бою з трьома сотнями большевицьких наймитів — червоних польських військ, геройською смертю впали 17-ть наших друзів. Там ви склали присягу помститися. Колись писала Леся Українка: «Той ненависті не знає, хто цілий вік нікого не любив». Ви любили їх, ви жили з ними, ви спільно боролися, ви горіли любов'ю до друзів своїх і тому помстили. Немає більшої, шляхотнішої, чистішої любові, як та, що зродилася в боях.

З ними ділили ми радощі і злідні, оновлювались у нечуваній в історії людства боротьбі. Наділяйте себе й далі взаємно тою любов'ю, що завдяки їй ви залишним градом лемківських куль вдарили по головах бандитів зі штабу 2-ої армії ВП.

Ось там, біля щої Тісна—Балигород, в потоці біля с. Колониць, скупали ви генералів і полковників, що везли смерть і руїну вашій Лемківщині, що везли нові пляни наступу на наші відділи та медалі за знищення шпитальки. В тих автомашинах, що їх на решето подіравили ваші кулі, був ген. Сверчевський, що говорив: «Цо, мам сен баць на польській земі? Єще сен не уродзіл такі гувняж, жеби мне застшеліл». Так говорив він у місті Ліську.

Купався він у Вислі, в Москві, в Ебро, але

найкраще таки скупався ось там, у тій калабаньці, звідки тільки лису голову виставив. Хай знає клятий ворог, сталінський наймит, скажений варвар, що не жити йому на нашій соняшній землі, а гнити тут у дебрах, у наших стіп. У стіп відвічних господарів тої землі.

Хай кожний ліс і кожне поле, село і гора будуть йому могилою, нехай киплять погромами.

Лемківська сотня вписала у книгу слави УПА ще одну славну перемогу. Радійте своїм успіхом, бо ним радіє наш Провід, і Головний Командир УПА.

Дня 28. III. 1947 р. ви вбили того, що в роки наших Визвольних Змагань у лавах дикої півночі ішов на Київ, а коли гад із дикої півночі поневолював Україну, він помогав Сталінові голodom морити мільйони наших братів на СУЗ, помогав смати кров і грабити дорешти.

Чи ви знишили тільки ката України? Ні! Ви помстили і за руїни Еспанії, де цей же таки „ген. Вальтер” мордував еспанських дітей та жінок, на загищах сіл і міст командував червоною міжнародньою бригадою.

Ви вбили одного з-поміж найвірніших соратників, псубратів, мучителів Сталінових. Знишили того, хто йшов доreshти поруйнувати ваші села, вашу Лемківщину. Ви своїм ударом дали аргумент нашому проводові, що на Україні далі йде бій, і то вже йде третій рік після закінчення війни, коли будеться в світі «мир». Та ми, друзі, знаємо і забріханий захід і дикий схід.

Колись слово «лемко» — було для вас обидою, сьогодні воно стало для вас словом гордості і слави, а Лемківщина свою боротьбою і жертвами своїх синів здивувала ввесь світ.

Хто не вірить, хай сьогодні погляне на західні рубежі наших українських земель, а зокрема на Лемківщину й Перемищину: там побачить одне побойовище. Ні населення, ні сіл, лише згарища, руїни, окопи і могили.

Хай знають люди, хай почують всі, що Україна ніколи не перестане боротись, а нашому вояцькому серцеві, що палає безмежною любов'ю до Неї, не вмерти ніколи.

Якщо українець має бути наймитом, невільником на своїй рідній землі, а засісти на ній має «єдна креф», чи «старший брат», що з брехливими кличами «визволителів», «спасителів» закладають на нас ярмо, то краще хай наша рідна земля заміниться в одну руїну, коли того вимагає боротьба за волю.

Він силою армії пішов проти нас, застосував найжорстокіші методи, тактику, яких його навчив Сталін. Та мало того: він покликав собі на допомогу 18-тисячну чеську армію та орди московських варварів.

Ми горді з того, що підписаний акт про взаємну допомогу трьох ворожих держав був спрямований в першу чергу проти нас. Боїться нас ворог, а якщо боїться, то це значить, що ми — сильні. Ми не віddали йому квітучих наших сіл, а пустарем, згарищами водили його, водили по дебрах і лісах.

Це остереження світові, що миру не буде доти, доки українська нація не матиме своєї суверенної держави.

Сьогодні за нами три доби безустанного маршу: 120 км, в голоді, словацькими лісами. Зробили ми цей маневр тому, щоб відв'язатися від ворога, оминути довгих боїв та великих жертв.

Нехай ні ворог, ні голод, ні холод, ні рани, ні смерть, ані підступ, ні зрада — не зломлять вас. Ідіть, мої хлопці, далі твердим шляхом революційної боротьби зустрічати Волю. Хай радіє Україна своїми вояками, що залишилися вірними їй аж до загину. Скажім собі сьогодні тут, на згарищах сіл, на наших побойовищах, де відгримів бій свою пісню: Хай замовкнуть на віки ті уста ще таки сьогодні, які мали б завтра висказати слово зневіри!

Пам'ятайте, що біля нас і завжди з нами — духи славних командирів і стрільців нашої сотні, які хоробро бились і славно вмирали. Не забудьте командира впертої в боях першої чоти — Омелька, не забудьте командира пробойової другої чоти — поручника Вітра, а з ними командирів: Морозенка, Шведя, Лемкуса, Ворона, Ігоря, Чугайстиря, Завірюху, Любенького і інших.

Линьте думкою до тих, що з ними ви йшли разом у наступ, торощили всюди ворога, що з ними ви спали разом у снігах, їли з однієї їдунки, ділились останнім вівсянім коржиком. Ви знаєте, як хоробро боролися і славно вмирали: сл. п. Бескид, Голуб, Шпрота, Сосна, Кавун, Петрик, Осока, Сливка, В'юн, Риболов, Русалка, Карась, Лин, Тирса, Комаха

і десятки інших наших друзів, що бились до останку, а коли забракло набоїв, або були важко ранені в нерівному бою, розривали себе гранатами. Їм присягнім свою незламність і вірність Україні аж до перемоги. Дотримайте слова, даного вашим матерям і батькам, яких вигнали на схід і захід, а ви в бою за них, прощалися з ними. «Якщо ми не зможемо вас оборонити, якщо насильно викине вас ворог з ваших хиж, то пам'ятайте, що ми — лемківські повстанці, не дозволимо ворогові замешкати на наших землях. Наши села зрівняємо з землею, не остане камінь на камені, і нестримним маршем підемо туди, де треба продовжати боротьбу, підем на Україну. На сторожі лемківських земель остануть могили наших друзів, що впали в кривавому бою, не зрадивши справи. І ці могили стануть документом української Лемківщини, незмінними граничними стовпами, що ось поти сягає українська земля, ось тут її рубежі».

Ворожим трупом угноїмо лемківську землю, наші стаї, щоб овес добрий родили, щоб щуміла трава, гудів ворогові зловіщо ліс. Не йти йому сюди більше. А там, де пролилася наша кров, де спочили кості українських повстанців на те, щоб уже більше проклятий ворог у своєму божевіллі не різав баґнетом, не вішав по тюрмах, не палив вогнем наших дітей, жінок і батьків, земля наша буде цвісти калиною, маками і волошками.

Відроджені сини української нації не бояться вмирати, тому і ви глузуйте смерті ввічі. Якщо прийдеться вмерти — то славно на полі бою. Хто впав на полі бою, той вічно живим. Про нього будуть розказувати старенькі бабусі своїм унукам.

Любіть свою смертоносну зброю, якої вам ніхто не дав, ви у двобою її здобули, кров'ю і ранами заплатили. Вона — невідступний ваш друг. За нами десятки завзятих боїв, ви загартувались у них, загартувались у маршах і рейдах. Я пам'ятаю ваші обличчя з 1945 р., з осені. Вони тепер змужніли в боях; в очах у вас горить вогонь завзяття, а в серцях кипить бажання принести Україні волю.

Прийде час, що на цілій Україні і тут на Лемківщині, на згарищах і руїнах збудуємо будівлі і знову родинний вогник загріє нас, вольним господарем оратимемо наші загони і тріумфальна пісня волі буде гомоніти по ваших полонинах і ґрунтах.

Сьогодні перед вами далека путь; збирайте всі сили, будьте карні, здисципліновані, завжди вірте у своїх командирів, бо вони у вас вірять. У двобою з ворогом ліквідуйте його холоднокровно цільним вогнем, як треба — то штиком і гранатою; при цьому допомагайте собі криком і свистом: він панікує ворога, робить його нездібним боротися. Виручайте в скрутній ситуації один одного. Ранених друзів не оставляйте на поталу ворогові.

Незабаром прийде рішення Проводу, що маємо далі робити; не турбуйтесь нашим майбутнім, ним турбуються наші провідники і командири.

Ми сьогодні з нації хліборобів перемінились в націю лицарів. Хай кожна ваша думка, кожен ваш вчинок буде життям нової української лицарської людини!

На засідці

По промові, після полуночі пращаємо спокійне місце відпочинку, виходимо на скрай ліса і залягаємо в фронтових окопах здовж старим насипом «вузькоторівки». Ждемо на ворога, щоб його почастувати, чи, як це звичайно хлопці казали, «прочистити зброю» і загріти роззухвалених «рицежів». На засідці пролежали ми сім годин, але ворог, на великий жаль, неявився.

Мінуємо гостинець

Як почало сутеніти, підсувася чистим полем в напрямі битого шляху Струбовиська—Присліп. По дорозі на беріжку знайшли стрільці купу амуніції, яку господар висипав на те, щоб ми її забрали, коли його вивезуть. Стрільці скоренько поділились нею, понабивали кишень, бо амуніція не була для них ніколи тяжкою. Якийсь час ідемо «гостинцем», готові в кожній хвилині зробити засідку. Напроти с. Струбовиськ, в горішньому кінці с. Кальниці, на казу мінерам Щупакові і Крилатому замінувати шлях у двох місцях, щоб бодай тим наварити ворогові трохи «каши».

Замінувавши маршуємо лісом, верхами над село Бук. З верхів бачу, як у с. Кривім і Довжиці горять світла. Населення там немає, отже це станціонують ворожі полки. На дорозі Яворець—Струбовиська чути посилені рухи, скріпіт возів, говорення і мигтіння світла. Це ворог перекидує свої сили з невідомим нам пляном. Хочемо ще раз за ночі дістатися до с. Бук, щоб дістати децю картоплі, але п'ятьма змушує заквартирувати в лісі.

Наступного дня (20. 5.), в 10-ій вранці повітря прорізали дві сильні детонації. Це автомобіна з «рицежами», як кажуть мої лемки, поїхала «на гімель-командо». Скільки їх там згинуло, не знаю, але напевно тепер ворог зі страхом буде проїздити біля того ліса і глядітиме з тривогою на скроплене його ж кров'ю каміння.

Зустріч з надрайоновим господарником Давиденком

Мої «розшуки» віднайшли в лісі надрайонового господарника Давиденка, машиністку Марту і референта ОС Марійку. Провідника Мара — «12» не було, він в цьому лісі пішов до криївки порядкувати архів, бо здезертирували йому два стрільці, що знали про місце цієї криївки. В розмові з Давиденком ставлю питання, що робити даліше, коли немає наказів від к-ра Р. «477», годі бо його десь відшукати, далі — як прохарчувати відділи, що робити з відділом «95 б» — к-ра Стата; числовий бо стан цього відділу дуже малий і бракує підстаршини; врешті — що військо обдерте і босе. На це відповів мені Давиденко:

— З к-ром Р. «477» скоро не зустрінетесь; збирайте ягоди, овочі, картоплю, крайте в «плястерки» і сушіть, а з відділом к-ра Стата робіть, як самі уважаєте, та очікуйте рішення...

Тут теж зустрічаю стрільців із відділу 96, під проводом стр. Юри; вони відбилися були в часі насоку. Від них довідуюся, що група моїх стрільців, ранених у бою 18. 3. над селом Луковом, а саме: кулеметник Мак, ст. віст. Чапля, стр. Кащан, стр. Вишня і стр. Трут — хоче долучити до відділу, бо впав санпункт і всі вони не мають де лікуватися.

Знову в кліщах у ворога

Враз прибігають зорці і зголосують, що з усіх сторін у напрямі нашого ліса ідуть розстрільною великою силою ВП.

Облава. Ми знову в кліщах ворога.

Цієї ночі розставив ворог свої сили так:

Здовж битого шляху Балигород-Тісна-Струбовиська в окопах або в придорожніх ровах залягло ВП, в силах близько 3000 чоловік. Що кільканадцять метрів на становищах — важкі кулемети. Дорогами проїжджають зв'язкові мотоциклісти і легкі танки. Від сторони лінії сіл: Радева-Тискова-Лопінка-Завій-Яворець-Струбовиська, ідуть розстрільною — при тому в деяких місцях двома лініями — сили ВП, в числі яких 3000 чоловік близько 200-300 кіннотників. Завдання цієї лінії — перейти поля і ліси, а при тому витіснити нас на першу лінію, що розташована вздовж шляху Балигород-Струбовиська.

Місце, де ми нічлігували, не відповідає якслід своїм положенням для оборони. Наказую негайно перекинутися почерез дорогу і річку Бук між села Бук-Тісна.

Занімаємо скоро становища в ялиновому лісі, в старих фронтових окопах. Висилаю зорців, що докладно слідкують за рухами ворога. Зв'язкові поміж мною та зорцями раз-у-раз приносять нові звідомлення. Ворог розстрільною перешукує всі потоки, кущі і ліски, обережно пробігає поляни, а кіннота чвalom переїздить поля, чи там часом хто не скрився під межами. Перстень оточення щораз звукується; вже кругом чути команди, перекривання та близькі кулеметні серії. Резигную з оборони і приготовляю пробій. Підтягуло до переду кілька кулеметів, рій автоматників і разом з ними прямую кущами, західнім склоном гори Лопінник, у віддалі яких 100 м. від вершка, просто на північ на ворожу розстрільну. Тут зустрічаю добре місце для оборони — глибокі німецькі окопи. Задержую відділ, кажу зайняти становища і хвилинку відпочити. Зі заду від нас ворог ще яких 200 м. Стрільці замасковані ожинником, бо на грабині ще немає листя. Еиришаемо далі: перед нами ворог вже тільки на 100 м. Тихенько, без найменшого шелесту шукаємо ворога між деревами, щоб ударити на нього гураганним вогнем, криком і свистом спланікувати, а тоді прорвати його лінію. Та в тім моменті — в іншому напрямі зірвався гураганий вогонь. Ворог пристав.

Це проривався рій Берези.

Ворог знову підсувався ближче і ось чую наказ:

— Увага! Машероваць направо!

Це було вже перед вечером. Ворог робить прогалину в своїй лінії, використовую це і ми без зудару просмікаємо.

В лісі після облави

Евечорі партизанськими стежками підсувавася до колиби куща Яреми й до колиби кур'єрської ланки Крука. Тут оглядаємо спалені колиби, докладно провірюємо, чи немає слідів крові, чи часом не впав хто з повстанців. Та годі когось зустріти, щоб дістати розвідку. Розпалиємо вогнища на місцях спалених колиб, а в глибину ліса посилаємо нічні підслухи, щоб часом ворог не захотів провірити, чи не повернулись господарі спалених колиб. До села Тискова висилаю стрільців по картоплю. Десять опівночі вертаються втомлені і оповідають, що скрізь по селі, біля льохів, на полі і під лісом — ворожі засідки. Вони цією виминули їх, закралися, повзучи по землі, до одного льоху на полі і таки вкрали ворогові з-під носа стільки картоплі, що стане для кожного роя по відрої.

Над ранком виходимо з цього ліса і переносимося на Скалу, місце догідне і для оборони і для зорення з дерев шляху Тісна-Балигород. З нами крім Давиденка є ще стр. Жарний, що докладно зорієнтував нас у терені.

Після полуночі прощаємося. Вони відходять шукати провідника Мара над с. Бук, а ми підсуваемось більче битого шляху. Щоб не лишати по собі слідів на шляху, що є під постійною ворожкою контролю, ще задня переходимо шлях потоком, попід міст до ліса, що біля с. Лубного, де й заночовуємо.

«Не роби того, що ворог хоче»

На другий день (21. 5.) з місця постою виїжджаємо далі на захід. На полях біля сіл: Рябого, Гічвиць, Колониць, Яблінок — зустрічаємо спустошення: усі комиші, трави, ялівці, гущаки, а місцями й ліс — спалені. Скрізь повно доріг, стежок і — тисячі окопів. Земля зорана автомашинами, танками, гарматами, скрізь повно кулеметних гнізд, мінометних ям, артилерійських становищ, а біля них ями на авта з амуніцією. Ліси і поля на схід від Хрестатої здовж шляху Новосілки—Балигород—Тісна аж до кордону зорані окопами, ще більше, як Бескид, де колись проходив шеститижневий німецько-большевицький фронт. Тут ворог створив «залину лінію», маючи в пляні знищити відділи мій і к-ра Стака. Однак ворог грубо помилився: ще довго не дорівняє командир регулярної армії командирові партизан.

У плянах ворога я скоро був зорієнтовався і не пішов тоді тудою, куди хотів ворог, а тудою, куди диктував мені мій партизанський досвід, вояцька інтуїція і розум. Ворог зосередив свої найбільші сили в першій мірі, щоб завдати нищівного удара нашим відділам, які оперували поміж Балигородом та Римановом.

Перешукана Хрестата

За шість днів бльоакади масиву хрестатої, почавши від 11-го травня, ворог перешукав усі ліси, потоки, вертепи, скали, поля так ґрунтовно, що перевернув дослівно всі старі колоди, пні, віднайшов низку наших старих криївок і магазинів — за допомогою розкопів, штикування і апаратів. Усі колиби, бункри — спалені, а криївки — виміновані. Ліси закидані летючками із різного роду погрозами; є привіти й побажання в російській і польській мовах, під адресою моєю і к-ра Стака. Тут зустрічаємо знову сотні і тисячі окопів; деякі з них будовані з каміння, колод, а деякі навіть криті.

Все те, що вдалося нам замагазинувати з харчів і необхідних речей, ворог віднайшов і знищив або забрав. Праця десятка ночей пропала марно. Марево голоду аж тепер загляне до нас.

Відколи Хрестата горою ще такого чуда не видала. Та вже кажім, що ворог хотів помститися за смерть ген. Сверчевського, але чого від Душатинського озера хотіли польські генерали на чолі з ген. Моссорою та большевицькі генерали із тим, що вернувся опісля до Трускавця в жовтні, того таки не знає. Біля озера ворог вибудував яких 10 перстенів окопів, а всі вони фронтом звернені в напрямі його 30-метрової глибини. Та ж хіба не повірили лемківські легенді, що там спить лицарство, і, коли заграє золотий ріг, звідтіля вийде і битиме всіх ворогів України. Чи, може, до них дійшла жартібліва легенда про к-ра Дідика, що то вигнаний в лютому 1945 р. зі своєго табору з-над Прибішева, перейшов над Душатинське озеро і довший час там квартирував; то селяни тоді жартували, що от, мовляв, к-р Дідик тепер на озера буде кораблі, ними поїде на Чорне море і звідти вдарить на большевиків.

Думав я нераз в дні і ночі, а ніяк не міг додуматися, що воно за «геніяльний» міг бути їхній плян. Чого вони там шукали, ѹ Богу, не знаю. Чи, може, думали, що знайдуть там який мішок муки; його часто повстанці занурювали в воду на те, щоб мука не псуvalася.

Місце, де стояла колиба сл. п. ген. Перебийноса, а в якій і мене застукали були під час писання звітів 5-го травня, кругом глибоко перекопано. Дума-

ли, чи часом там не знайдуть «характерніка Хрина з ґумовою правон ренкон».

Усіх убитих у боях повстанців ворог закопував і замасковував місця їх вічного спочинку. Робив він це тому, щоб дезорієнтувати нас, кого піймали раненого живцем, а хто згинув, хто може всипати крийки, магазини тощо. Ця тактика змушувала нас негайно переносити муніцію, зброя, що була замагазинована, і інше. Однак і це ми скоро розшифрували.

Стежкі вислані до Прелук, Душатина, Микова, Суковатого приносять багато російської і польської преси та військових журналів. Знайдено на деревах, писані олівцем, ламаною російською і польською мовами погрози, подяки і поздоровлення.

В Прелуках, Душатині, Микові, Туринському, Суковатому повно провізоричних шаласів з чатиння. Біля них ВП на вогнищах пекло нашу картоплю і молоко на журнах знайдене збіжжя, з якого варило чир. Голодний польський вояк прийшов наїтися на зруйновану Лемківщину...

У знайдених журналах низки світлин із боїв ВП з УПА. В пресі бої з УПА названо «південно-східним фронтом». Сам ворог своєю пресою зробив нам велику пропаганду перед світом, висвітлював боротьбу УПА з ворожими арміями не як «ліквідацію банд», але як справжню війну: кількамісачний завзятий бій при співдії всіх родів зброй.

На збірному пункті

22-го травня на збірний пункт біля с. Душатина в лісі приходить командир вд «95 б» — Стак, а з ним всього 20 чоловік з пвд 522. Він відійшов був від мене до своєго підвідділу ввечері 11-го травня над с. Смільник.

Вд 95 б, це була моя друга сотня, яку я зорганізував був зимою й навесну 1946 р., командиром відділу назначив я к-ра Стака. З невідомих мені причин з наказу КВ 477 забрано її від мене в червні 1946 р., тоді, коли вона вже була перешколена в лісі біля с. Кам'янки, і передано її прибульому з Перемищини хор. Крилачеві. Стан її в хвилині передачі був — 60 стрільців і підстаршин. Після додовнення ця сотня відійшла в Перемищину, де почали стрільці-лемки дезертирувати. Тут виявилось, що до лемка треба мати окремий підхід, пізніше його психіку, з'єднати собі його.

Після цього командиром відділу стає знову к-р Стак, що з цим відділом вертається на Лемківщину. Відділ прийшов обдертий і босий. Командир Р. 477 прислав відділ до мене і в бойових діях підпорядкував мені. Я цей відділ негайно взув і вбрав, і то навіть коштом вд 95 а.

Відбрання мені другої сотні, саме під час найбільшого розмаху, коли ворог під моїми ударами був спанікований, було для мене великою втратою, бо ж цими двома сотнями я міг через декілька місяців розбити ворога і здійснити без хвальби наскок на Сянік, розбити там станцію і фабрику вагонів, знищити Загір'я враз із двома станціями і мостами, Яслиська і Дуклю. Тимчасом своїх плянів я не міг зреалізувати. Також не зроблено тоді відплатної акції (за вимордування Завадки Морозівської) на с. Небещани, до якої треба було щонайменше три сотні.

З жалем приходиться ствердити, що на Лемківщині не проведено ні однієї спільнії акції, не було співдіяння, ані взаємного відтяживання відділів.

Наступного дня приходять спецкуріри від к-ра Дуні, з-за Ослави, а саме: стр. Велча, стр. Ластівка і стр. Осіб з підвідділу к-ра Байрака, і приносять звіти про бої своїх частин та записки.

Бої к-ра Стака

12-го травня в 4-їй вранці почала в напрямі їх тaborу наступати ворожа піхота трьома лініями: від сторони с. Смільника і від дороги Смільник—Міків.

Прориватися крізь три ворожі лінії підвідділові було важко. К-р Стакх знов теж, що й дорога між селами Воля Mixova—Рябе напевно обставлена, а зорці помітили, що й від с. Воля Mixova пішли в ліс три лінії ВП.

На польсько-словацькому кордоні запримічено чеське військо. Разом з підвідділом відступають кущовий Сірко і районовий господарник Вій. Виминають щасливо ворожі з'єднання, переходят с. Миків і, не знаючи про це, що на горі між Миковом та Душатином ми мали бій (бо стрілянина була на різних відтинках), вибирають цей напрям.

В першій годині на краю ліса, біля поляни, де стоїть старий хрест, попадають в оточення. К-р Стакх переформовує підвідділ і приготовляється клином прорвати ворожий перстень, підпустивши на близьку віддалу ворога, сипнуто вогнем з усієї зброї, а тоді бігом з огликами: «Слава! Вперед!», пішли в прорив. Вив'язався 15-хвилинний бій, в якому відзначилися хоробрістю стр. Лютий, стр.-госп. Мирон, кул. Ванька, сотенний зв'язковий Кучерявий і кущ. Сірко. Прорив свій спрямували на с. Душатин, де почерез луки, біля лісничівки прорвалися в ліс, правобіч потока, який пливє до с. Душатина; там задержалися й залягли.

Під час прориву ворогові вдалося відняти тил підвідділу, де були: рай. госп. Вій, к-р підвідділу 522 Зенко, стр. Квітка, стр. Швець (старший чоловік, родом із Перемишлі), політвиховник Соломка і рой. Явір. Після прориву, ворог розпочав розшуки за оточеними. Рой. Явір та пвх Соломка вилазять на дереву і тим врятують себе. Зараз у зустрічі з ворогом гине районовий господарник Вій, поціленний в голову, стр. Квітка, стр. Швець, а к-р Зенко скривається під колоду, звідкіля відбивається гранатами і ПЛС-ом. У безвідхицькій ситуації він застрілився з «мадярки». Біля вбитого господарника Вія ворог знайшов торбу з квітами, польськими грішими і доларами. Убитих роздягнули й закопали в невідомому місці.

Наши втрати: 4-го убитих і один ранений (стр. Вивірка).

Ворожі втрати: сім убитих і невідоме число ранених.

Тому, що ворог далі бушує за підвідділом в лісі, підвідділ продирається над сам центр ворога — с. Команчу, а звідтіля, біля с. Довжиці, вночі переходить на словацький бік.

На Словаччині

На словацькому боці сконцентровані великі сили чеських військ. Словаків перекинено, як непевних, остали хіба словацькі комуністи та партизани. І там перешукують усі ліси при співдії польського війська таксамо, як на польському боці.

13-те травня пересиджують голодні в лісах на словацькому боці. Наступного дня, під натиском чеського війська продираються на кордоні через лінію окопів чеського війська на польський бік і вночі з трудом переходять залізничний шлях Команча—Лупків, до ліса, що між с. Команчею, а Смільником.

Знову облава

Ще відділ не відпочав після нічного маршу, як 15-го травня, облава продовжується далі. Від ранку до полуночі ляють по лісі, виминаючи ворожі групи. Після полуночі попадають в оточення. Рой. Ярослав пробивається з шістьма стрільцями в напрямі піль с. Смільника, де в спалених ялів'ях, не зважаючи на ворожі розшуки, і то при допомозі кінноти й літаків, щасливо пересиджує до вечора. Група інших стрільців проривається з к-ром Стаком і відступає в напрямі с. Команчі. Коли ж запримітила, що ворог іх пляново витіснює трьома лініями на чисте поле до залізничного шляху, здовж якого лежить ворожа розстрільна і стоять два панцирні поїзди, к-р Стак ділить стрільців на групи

так, щоб одна група про другу не знала і каже вилазити на дерева.

Втомлені, виголоднілі стрільці, прив'язували себе поясами до дерев, бо ослабли; терпили ім руки й ноги. Долом пройшла одна, друга, а врешті й третя ворожа розстрільна. Наказ контролювати дерева дано однак аж тоді, коли остання лава минула стрільців, що були на деревах.

Сьогодні відлучилися рой. Сук, кул. Ванька та кухар Волос. Вони пішли в напрямі села Ратнавиці, щоб там скритися на час облави; так заявили вони перед другими стрільцями. Бувас так, що голод бере верх на розумом... Підвідділ не єв на тоді вже дослівно — п'ять днів.

Цієї ночі підвідділ переправляється через р. Ославу, щоб дістатися на старе місце тaborування. Ворог находитися і далі ще в лісі. Бльокада триває. Бой к-ра Дуня — підвідділу 515 і к-ра Байрака —

підвідділу 523

1-го травня пвд-и 515 і 523 пішли тим шляхом, що я ім вказав, а саме: полями між с. Туринським та Кам'янками, не зближаючись до ліса, на північ від с. Туринського, у весь час полем понад село. Над залізничною лінією задержались, вислали розвідувальну стежу, та провіривши, що терен безпечний, перейшли на поле між с. Репеддю, та лісом на півден. Ворожі сили були по селах і лісах; на полі їх не було. Пвд 515 і 523 заквартирували на місці, де був колись старий табір к-ра Дідика, у Прибишівському лісі, подалі від Каменя. Звідсіля роями робили випади на села, організували харчі й інші потрібні речі. До них долучила БСБ (бойка служби безпеки) реф. Беркута. За першим випадом до с. Прибишево вдалося зорганізувати трохи ячменю й бобу, але в дальших дніх уже нічого не застали. До с. Полонної не можна було підійти, бо там квартирував полк кінноти. Там концентраційний табор виселенців; МВД переводить арештовані і допити. З рук ворога втікли дві лемкині; вони хотіли вступити в повстанці, але їх не прийняли. Яка доля їх зустріла, нікому не відомо.

Польське населення сіл: Буківська, Прусіка, Победна, Нагужан, Новотанця, Пелні і Новосілок розбирає хати, новопобудовані після двократних спалень, в таких українських селах: Прибишеві, Полонній, Карлікові, Волі Петрівій, Кам'яному і вивозить їх. Побіч цього грабують все майно, що ще осталося. В с.: Явірнику (одиноке село, що впowni збереглось під час виселення до СССР), так скоро вигнали людей, що осталася гуска на яйцях, на столі мішено тісто, а в печі варена страва. Всяку близину, взуття, збіжжя, ярину, картоплю і всіє устатковання ворог пограбував. К-р Дуня з одним роем забрав до ліса невелику пасіку, щоб мати початок господарки на Лемківській Січі. До с. Вислока дуже важко підсунутися, бо село обложене великими силами ВП і МВД. Там також відбулися арешти і мордування. Кількох чоловіків і одна дівчина (Марися) осталися в лісах, з постановою не кинути рідного села. По селах лівобіч р. Ослави мала місце низка розлучливих сцен спротиву безборонного населення. Потайки заховували селяни по лісах збіжжя й худобу для повстанців. Писали прощальні листи під адресою стрільців і командирів УПА.

Нерівний кривавий бій

10-го травня в 7-їй вранці зорці повідомили, що ВП підсувався більшими силами від дороги, що з с. Вислока, і від с. Прибишево. К-р Дуня, к-р Байрак, рай. проп. Борис і кущ. Макаренко спільно рішили відступати лісом в напрямі хребта між с. Репеддю та с. Явірником, де в лісі в 11-їй годині зупинились, в повному бойовому поготівлі.

Через півгодини стійки повідомили, що ворог просувається далі в іхньому напрямі. К-р Байрак висилає стр. Скакуна стягнути стійки, а рой. Палій

стягнути підслухи, розставлені в лісі. Але ворог був уже на такій віддалі, що запримітив стійкових.

Крик: «Стуй! Кто там ест?» і почалась перестрілка. Ворог скоро йде в погоню за стійковими і так приходить до зудару з підвідділом 523. Починається завзятий бій. Кул. Крамар цільним вогнем стримує наступ полків, працюють і інші кулеметники. Ворог наступає від сторони с. Явірника. К-р Дуня чує наказ польського командира, щоб ліве польське крило занимало гору, де вже був кущ. Макаренко і БСБ Беркута. Приходить до зудару між двома підвідділами, кущем і БСБ, з однієї сторони та кількома сотнями ВП — з другої. Ворожий вогонь падає від півдня, південного сходу й від південного заходу. Бій за гору замінюються в рукопашний. Дуня, хоч молодий командир, але старий воїк — був п'ять літ на фронті, — то й тут дає собі раду. Та ось ненадійний удар від тилу — зі заходу, від тих частин ВП, що йшли від с. Пришибівки. Під час бою слабне к-р Байрак, хворий на легені; його ні на крок не відступають стр. Слабий та Грушка.

Хворий на ноги к-р Дуня — до того ранений в праву руку ще 18. 3. 1947 р. — ослаб і остается по заду. Бачучи це, рой. Хитрій перебирає ініціативу в свої руки і кричить: «Хлопці на пробі!» Він із своїм бойовим роєм і стрільцями: Опирим, Рожею, Водяником, Сірком, Белчею, кул. Сяном пробивається в напрямі присілка Файтиська без жодних втрат і промощує туди дорогу обом командирам. Обидва півд без командирів ведуть далі бій, а опісля теж пробиваються. Тут командують: рой. Чорний, рой. Палій і реф. Беркут. При тому приходить до такого виміщування з ворогом, що починають командувати вже самі стрільці. Відзначується тут кул. Комар, кул. Яловець, сан. Чорт, стр. Осіб, стр. Ластівка і стр. Білій, які під час бою перекликувалися з ворогом, відповідаючи по-повстанськи — градом куль, на заклики: «Подай сен!» На горі гине стр. Голуб. Стр. Віск був невіступним другом важкораненого стр. Гайворона (він помер опісля в лісі над с. Полонною і там і похованний). Разом із БСБ стрільці прориваються через ворожий перстень чистим полем в напрямі с. Репедді. У проріві гинуть: рой. Цвіркун, стр. Воробець і стр. Бадьорий. З підвідділу 523 гине стр. Щур. Стрілецтво, щоб додати собі відваги і спанікувати ворога, свище на пальцях і проривається далі. Втомлений, разом із вояками біжить пропагандист Борис і закликає хлопців відстрілюватися. Разом із стрільцями відступає — стадо диків і оленів. Добивають до села; самі стрільці без командирів плянують прорватися в ліси Хрестатої, «бо там наш старий». Та ось на долішньому кінці села виходить проти них сотня «чорних» (залізнична охорона), яку за п'ять хвилин бою стрільці женуть наперед себе, немов отару овець, аж до залізничної лінії. Тут уже була розтягнена лінія ВП, тому звідсіля завертують в напрямі с. Полонної. В невеличкому ліску між Пришибівкою та Полонною, в сутіці з ворогом гине районовий пропагандист Борис, а стрільці півколом понад с. Пришибів завертують до ліса, звідкіля були вийшли. Тут гине також стр. Шумний.

Бій тривав від год. 11.30 до год. 15.30.

Наши втрати — 8 убитих, а саме: з півд 515 — рой. Цвіркун, стр. Воробець, стр. Бадьорий; з півд 523 — стр. Щур, стр. Гайворон, стр. Шумний, а з куща — стр. Голуб і рай. пропагандист Борис.

Ворожі втрати: 13 убитих і невідоме число ранених.

Вистріляно муніції: 760 шт. набоїв німецьких, 1 800 шт. набоїв советських, 560 шт. набоїв до ППШ.

Тіла поляглих воїків ворог закопав у невідомих місцях.

Сл. п. районовий пропагандист Борис

Сл. п. пропагандист Борис із села Терки пов. Лісько, був загальною любленим стрілецтвом. Він —

довголітній член ОУН на Лемківщині, працює пропагандистом в Устрічині до 1945 р. Був учасником похідної групи членів ОУН на СУЗ, де й пережив німецьку окупацію аж до приходу большевиків. Маючи глибоке знання і життєвий досвід, дуже часто переводив гутірки із стрільцями обох підвідділів. Вони були такі інтересні, що стрільці ще до сьогодні згадують їх. Найцікавішою була історія про одного царя й філософа до теми: «Воно все ми-неться».

Тому, що про нього ніхто може й не згадувати в записках із революційної боротьби, то я записав ці рядки. Його дружину (дочку священика з села Г. в Самбірщині) вивезли поляки з Вислока на Захід.

Нові вістки від к-ра Дуні

13-го травня ввечорі рій Палія з підвідділу 523 закрадається до с. Волі Селькової, де живо декілька польських родин, і звідси забирає декілька штук худоби, не зважаючи на те, що в селі квартирує військо.

Наступного дня ворог іде в погоню за тими забраними коровами. Цілоденна облава не дала жодного висліду. Стрільці лягурювали поміж ворожими групами: ніхто й не думав віддати останнього куска м'яса. Замагазинувати м'яса не могли, бо не було солі.

Від к-ра Дуні приходить записка, в якій він пише про фатальне положення. Села такі знищені і пограбовані, що харчів не можна знайти жодних. Ставить питання, що далі робити. По лісах квартирує скрізь військо так, що вогню не можна розкласти навіть вночі. Картоплі мають іще на декілька днів. Висилаю кур'єрів, щоб обидва підвідділи долучили до мене.

Наша розвідка у ворожому гнізді — Команчі

23-го травня висилаю розвідувальну стежку до с. Команчі, де постійно квартирував батальон ВОП-у, а тепер полк ВП. Завданням її було розвідати, що діється кругом нас, які в терені ворожі сили, яка іх зброя і командування, хто залишився в селі з українців, який рух на залізниці, куди ворог вивіз українське населення, як довго продовжуватимуть поляки облави та бльокаду, чи не заноситься на генеральну облаву.

Туди зголошується рой. Явір (походить з того села), жандарм Ослава і політвиковник Соломка.

Ще задня стежка просувається лісами, щоб виминути ворожі групи, що є в лісі, прослідити, де знаходяться ворожі застави й стійки, що охороняють с. Команчу, щоб опісля ввечері виминути їх та підсунутися до села. В 10-ї ввечері стежка щасливо увійшла в середину ворожого центру. Тут гамірно, весело, п'янічення, співи. Бенкетують, а повстанські тіні біля селянських хат пересуваються незамітно до обраної мети. Біля хати, куди підсунулись, гавкнула собака, але за одним скоком стрільця — пес, замотаний ланцюгом, мовкіє, до того закритий тілом воїка. В хаті квартирує військо. В тій хвилині вийшов селянин, що його рой. Явір потягнув за собою бігцем. Переляканій селянин і не вірив, що це повстанці, хрестився, але врешті пізнав і, не вагаючись довго, подав інформації:

а) село обведене окопами; що деяка віддалі на становищі окопаний «Максим» і міномет, в селі військо має підземні бункри і землянки, де постійно мешкає; від них до окопів, що за селом, ідуть підземні криті тунелі; головна станція — обведена дротяними засіками; на ній стоїть панцирний поїзд. В хатах квартирують тільки ті, що приїхали на облави;

б) сили ворога в Команчі налічують близько 5 000 чол., вони постійно змінюються, приїжджають одні, а другі від'їжджають; на залізничній лінії без перерви рух дніми й ночами;

в) сили ворога, що приїхали на облави, сягають яких 50 000 (без тих, що вже тут були в березні). Приїхали сюди з ними якісь визначні генерали поляки й большевики. Ворог ще не скоро думає звідсіля виїздити. З розмов між поляками чув, що 10-го червня, має вибухнути «война» (це були провокаційні вістки, пущені ворогом);

г) частина ворожих сил (яких три полки) поїхала кудись на захід (вони поїхали в Криниччину й Горлицю, де діяв к-р Роман-Бродич);

т) в Команчі ворог залишив яких 30 родин, що походять із Команчі, Смільника, Радошич, Восківка, Волі Міхової і Чистогорба; це переважно ті, що мають польські метрики з перед 1939 р. Між ними у винагороду ворог залишив заслужених сексотів з тих же сіл. Також осталося кілька осіб, як робоча сила, необхідна станиці ВОП-у під час постю війська, що приїхало на облави;

д) настрій між військом різний: одні радіють демократичною Польщею, — це переважно поляки зі сходу та колишні вояки армії ім. Костюшка, більшість між ними — це росіяни й білорусини; другі мовчать, боячись МВД й УВП; треті проклинають, нарікають на своє погане щиття («Вальчиши не ведзонц за цо, загнані нас в гури, жебисьми туцай пшепадлі; то сен вшистко мусі зменіц...»);

е) вояки і старшини ВП, за малими винятками, у своїх розмовах підкреслюють хорощість повстанців, їх знаменитий військовий вишкіл, ударність у прориві і веденні вогню, вмілість маневрувати і талановитість командного складу. Кожний має собі за честь, що воював з УПА. Дуже часто оповідають собі різні пригоди й історії про бої з повстанцями; між собою старшини твердять, що «Гринь, Стах та Бір сон неухвітні».

Під час облав привозять багато вбитих і поранених; сам дядько чув зойки на станції. Старшини твердять, що ВП потерпіло поважні втрати, менші ніж повстанці;

е) Населення вивезено в Східню Прусію й під Штеттін. Так розділили людей, що на кожне польське село припало 415 родин. Там заборонено українським-селянам говорити, а навіть молитись по Українські; частину людей дано на роботи до панських фільварків. Дуже багато сидить арештованих по тюрямах, а після кожного бою, який мало ВП з УПА і потерпіло втрати — розстрілюють закладників в Сяноці, Ліську і Ряшеві;

ж) тут у Команчі є також наша «цьоця» зі села С; її залишили варити їсти (вона в минулому давала нам завжди добру розвідку).

Цієї ж ночі стежка щасливо долучає до відділу.

Наша розвідка в селі Мокре

Також висилаю розвідувальну стежку до ворожого осідку в с. Мокре. Туди відходять командир ПЖ Сокіл, кул. Нетля, стр. Белча і стр. Чміль. З превеликим трудом, використовуючи береги р. Ослави, відсунулись до села. Населення звідсіля вже вивезене; осталося ще тільки декілька родин, незаступних робітників на копальні.

Тут розвідали:

а) з кінцем квітня і впродовж цілого травня українські села, що сусідували з польськими, були пограбовані населенням польських сіл;

б) населення, що ще осталося, має також виїздити. Директор копальні в селі — акіст — робив старання, щоб тут залишилися всі робітники-українці, що працюють при копальні; однак його прохання відкинуто і він заангажував до роботи на копальні поляків із сіл: Тарнава, Чашин, Пораж, Небещани;

в) ворог і далі проводить щодень облави, перешукки, а почами засідки по всіх лісах, полях, спалених селах тощо;

г) сюди на облави після вбивства ген. Сверчевського приїхала його 2-га армія. Багато старшин,

що з ним брали участь на протинімецькому фронті добровільно зголосилися йти на облави, щоб помститися за його смерть;

г) в Балигороді, Буківському й Лукові розташовані штаби дивізій;

д) довідусмося, що стр. Голуб, про якого я подав у звіті за березень, що він пропав без вісті, був насекочений поляками біля с. Мокрого, відбивався, а опісля ранений розірвав себе гранатою. Цей хоробрый вояк походив із села Полонної, Стр. Незгоди також там саме згаданий, знаходиться у д. Зірки. Тільки стр. Мара попав живцем ворогові в руки. Стежка повернулася щасливо аж на другу ніч. З собою принесли прощальний подарунок і записку від дівчат із с. Мокрого. Вони пишуть:

«Командирові, батькові наших хлопців.

Не знаємо хвилини, коли нас вивезуть. Прощайте, про нас не забуйте. За рідну Лемківщину, за наші кривди бийте далі ворогів, Вам Бог допоможе. Як Бог даста, стрінемося. Ми чесно в селі держалися, хоч хотіли нас зробити своїми стругачками. Ні одна з нас не пішла, хоч били. Бувайте здорові. Слава Україні!

Дівчата с. М.
Ганя, Наталка і Кася.»

В селі Мокрому було яких 100 «шибів» (нафтових вишок), з яких тягнули нафтovу ропу. Перед облавами зимою їх охороняла ВП в силі 100 чол. і залинича охорона яких 80 чол. Між забудованими копальні вони мали побудовані бункри; інші ж були окопані біля відбудованої (знищеної нами минулого року) станції. Вночі на станцію приїздив постійно панцирний поїзд із Загір'я; він постійно патрулював залізничну лінію Загір'я—Команча. До-поміжним опірним пунктом для охорони залізниці була група в с. Щавнім — яких 40 чол., а яка квартирувала також у бункрах. Тепер, під час весняної блоакади тут квартирувало також ВП — в силі одного полку.

Третя стежка у ворожому гнізді

24-го травня висилаю бойову стежку з завданням виконати атентат на квартиру штабу дивізії в с. Лукові. Колись це село було одинокою нашою опорою. З цього села походила низка стрільців у відділі, звідсіля ми діставали харчі й розвідку. Сьогодні нашого населення тут немає, осталося кілька польських родин, що нам давали точну розвідку.

Туди висилаю: ст. віст. Лісовика, кул. Антипка, віст. Водяника і мін. Крилатого. Село обставлене ворожими стійками так щільно, що стрільці кілька-кратно з ними зустрілися, однак розвідку таки засягнули:

а) штаб дивізії квартирує в долішньому кінці села; підсуватись важко, але ударом більшого числа повстанців можна б штаб знищити; усіх їх разом з охороною є близько 150 чол.;

б) молодь села залишила для повстанців деяку кількість муніції й зброй; родини стрільців оставили в умовленіх місцях харчі й прощальний записки;

в) багато лиха наробыв солтис — поляк Янковський, що видав до УВП родини повстанців. Ворог піймав стрільця Кочергу з відділу к-ра Стака, що теж «всипав» кілька родин;

г) під моєю адресою також прийшов прощальний лист від Г. Я.

Цієї самої ночі стежка не повернула, але заднівала біля с. Вільхи, де заскочили її поляки; між ними вив'язався бій, однак стежка щезла і вже в білій день пробилася лісами й полями до масиву Хрестата.

Розглядаючи можливість ліквідації штабу польської дивізії в с. Лукові, я прийшов до висновку, що це вповні вдалося б. Треба тільки, щоб сотня к-ра Б., наробила руху десь біля Ліська, або Вол-

ковиї і цим відтягla б сили ВП з Балигорода за собою, а мені тим уможливила б відступ до масиву Хрестата — після знищення ВП в с. Луковім. Однак цього зреалізувати не можу, бо нема жодних зв'язків в к-ром Р. 477.

Також дуже витідним тепер було б зірвати залізничні рейки, висадити панцирний поїзд, або вимінувати «телефрінами» шляхи, якими їздять танки. Однак вибухового матеріалу в мене вже нема, бойого давно використав, а всі запаси мін були під контролем к-ра Р. 477.

У працьальний записці до мене пишуть:

«Друзю Командир!

Жебисте знали, що нас виганяють, вивозят, не знаєти де. Прощаємося з Вами. Люди в селі плачуть, заливаються сльозами з пережиття, яке мають. Не можемо ся дивити на ті прокляті морди тоді, як ідуть в погоню за нашими хлопцями. Будьте обережні, бо ворог говорит, що йм не треба якихсь інших, тільки одного Грінія, то би било по Україні. Жаль нам Вас і хлопців. Така судьба нашого народу. Коли видимо розлюченого ворога, що гонить безпощадно за вами, то кріпко затискаємо зуби і шепчемо слова Маті Божії Неустаної Помочі даруй долю, успіхи та щастливого повороту до нас нашим хлопцям, до нашої хати, а товхатов є власна держава. Нас никто не переконат, не перетягне до себе, залегкі ще польські кайдани та іх обдирливі лиця, жеби ми сплямили нашу українську честь.

До милого побачення Г.»

Стрілець Чумак 9 днів нічого не Ів

25-го травня висилаю стежу ПЖ: провірити, чи не квартирує в лісі ворог, відвідати мертві пункти, збірний пункт, та шукати за могилами поляглих. В лісі між с. Душатином та поляною, де ми мали бій 12-го травня, ПЖ під командуванням ст. віст. Сокола зустріла стр. Чумака. Побачивши нашу стежу в польських шапках, стр. Чумак, заточуючись, ступає за буком, кладе повільно рушницю на гілляку і хоче стріляти. На крик ст. віст. Сокола «Не стріляй, це Сокіл!» він здергався, але не підпускає іх близиче себе: хоче пізнати по голосі, бо з голоду вже добре не бачить. Від дев'ятьох днів нічого не Ів, а на вогонь, щоб спекти картоплі на 9-ий день. він чекав у кущах три дні, заки поляки відійшли від вогню. З радості від зустрічі із своїми друзями цілій дрижав, а плачуши сказав:

— Я щасливий, що вас бачу. Ведіть мене, бо далі не можу йти. Я міг застрілитися, але чекав, щоб в бою з ворогом впасти та бодай ще одного вбити.

ПЖ запровадила Чумака до табору.

Сьогодні теж знайдено могилу сл. п. рай. госп. Вія, к-ра Зенка, стр. Квітки і стр. Шевця. Вони спочивають на верху 100 м. від поляни біля похідного хреста зі світової війни між с. Душатином та Миковом.

Розв'язання пвд 522

Того ж дня (25. 5.) в порозумінні з к-ром Стажом, розв'язуємо його підвідділ 522, яким командував сл. п. к-р Зенко. Робимо це самі бо зв'язків із КВ і далі ще немає. З цього підвідділу осталося всього 18 стрільців; іх моральний стан поганий, вояки пригноблені, почали зневірені. Щоб доповнити підвідділ 513 та 514, а також тому, що там стрілецтво держалось добре — приділюємо їх до тих підвідділів. Переходять стрільці: Дуб, Берест, Беркут, Пізний, Метелик, Звір, Луговий, Жук, Чумак, Лютій, Жах, Евірка, Івасик, Цвіркун, Довгий, Мирон і Смок. Рой. Явір і рой. Ярослав переходять до ПЖ, щоб тим скріпити безпеку у відділі.

Сьогодні розвідувальна стежка донесла, що нал. с. Розтоки, в лісі на горі звернена в напрямі с. Су-коватого лежить ворожа розстрільна силою яких 300 чол. Ворожі зорці на деревах зоряте ліси.

Долучають к-р Дуня і к-р Байрак

З кінцем травня долучає підвідділ 516 — к-ра Дуні (вд 95 а) і підвідділ 523 — к-р Байрака (вд 95 б).

К-р Дуня подає додаткові відомості з терену; ворог і далі розташований у великій силі в місцевостях: Яслиська, Одрехова, Воля Сенькова, Нагоряни, Буківсько, Полонна, Вислік (разом яких 10 000 чол.).

Вдергатись в терені було дуже важко, а ще більш погіршало після насоку БСВ реф. Беркута на кілька цивільних хат по словацькому боці, де вони забрали: худобу, товщ, одяг, взуття, мило, матерії, сіль тощо.

Цей нерозважний вчинок наробив богато шуму по словацькому боці: чехи і словаки стали днями й ночами гостріше контролювати ліси, зокрема у Бескиді напроти сіл: Висока, Яселка і Воля Нижня (БСВ мало запаси сухарів і м'яса по криївках так, що цей крок був зовсім зайвий).

Тоді, коли у нас відділ три доби нічого не єсть, щоб не викликати негодування по словацькому боці і не нарушити політичної лінії, то БСВ — і то не тільки реф. Беркута, але також і Ромашка забирає з с. Руське речі.. без яких можна б було обйтися.

Вдергатись в лісі не міг також районовий провідник Бурлака, що увесь час перебував у малому потічку, на чистому полі між с. Суровицею та Верниївкою. Йому селяни передали всі свої криївки із збіжжям. Друг Ема пасе корову і помалу «розгаздовувався».

На групу цивільних із с. Вислока, що втекли перед вивозом, де були: Подобинський, Сушко, Семко, Марисі і ще двох, — наскочило ВП і Подобинського піймало.

К-р Дуня хотів наладнати зв'язки з кущовим Зіркою (с. Бохівка), з кущовим Довгоруком (с. Великополе), з районовим провідником Бізуном, але ніхто з них не вийшов на зв'язкові пункти. Були вістки, що дехто з них впав.

Вояки ВП в нагороду за піймання живцем повстанця діставали 20 000 зл., а за вбитого 5 000 зл.

25-го травня під час облави на масив Буковиці впав на стійці стр. Рияк, к-р Дуня і к-р Байрак з цієї облави прориваються в Бескид, в ліс над с. Яселко. В с. Рудавці по льохах назирали ще декілька відер картоплі, нею підкріпились, а згодом Бескидом, понад с. Вислік через с. Радошичі піршили в масив Хрестата.

Передишка

З кінцем травня на Хрестаті спокійно. Через кілька днів роблю відправи з командирами підвідділів ройовими, а зі стрільцями переводжу гутірки, щоб злагутити їх настрай і думки. Всякі карти доручаю командирам стосувати якнайменше, а більше вести розмови із стрільцями, вдарити на амбіцію вояка. Вояк у важких обставинах, а зокрема лемко, коли побачить, що він часом несправедливо покараний, або карають його надто гострою карою, буде нарікати, буде ширити невдоволення, яке знову ж створює пригожий ґрунт для дезерції.

Якщо виринуту справи, за які треба строгіше карати, їх передавати мені. У зв'язку з тим роблю відправу з ПЖ; у її склад входять: командир — ст. віст. Сокіл, ст. віст. Вирва, (колишній ройовий), ст. віст. Явір (колишній ройовий), ст. віст. Орішок, ст. віст. Зруб, ст. віст. Ярослав (колишній ройовий) і ст. віст. Ослава.

Політвиховникам Цяпці і Соломці доручаю залишити політ-зайняття на теми, подані від «гори», як неактуальні. Хай проводять гутірки на теми, що стрільців саме цікавлять і до того — які зараз необхідні, напр. «Ворожий терор на Лемківщині», «На Лемківщину глядить ціла Україна», «Українські гекатомби», «Доля наших виселенців на Заході», «Чому ворог хотів знищити Лемківщину, виселюючи одних до СССР, других на захід», «Наша геройч-

на боротьба з ворожими арміями, аргумент у руках проводу за кордоном». «Мирові конференції і наша боротьба», «Чи ворог може знищити наш підпільно-революційний рух», «Зрада це найбільший злочин».

Стрілецтво думає, здорово. Воно негайно домагається рішення, або вказівок місцевого проводу.

На жаль, місцевий провід — безрадний. Кур'єри, вислані в «Холодний Яр», вертають з нічим, або гинуть по дорозі.

КВ 477 не дає про себе нічого знати. Нам його відшукати трудно, бо дуже конструються, але нас можна було знайти кожної хвилини: були бо зв'язки через теренову мережу.

полк. І Кисіль

Мобілізаційне питання в ССР

Кожна держава має свої таємниці внутрішньо-військового і дипломатично-політичного порядку. До таких таємниць належить теж мобілізаційна структура та основні принципи мобілізації.

Вона має військо для охорони кордонів (в ССР ще й для ізолявання народу від зовнішніх), має збройні сили, що готове їх по плянам виробленої політично-воєнної доктрини на випадок війни.

Поза політично-воєнною доктриною в ССР охоплено не лише плянами, а також ідеями комуністичної ідеології: господарство, промисловість, науку, мистецтво і т. п. Пропаганда впоюється зараз населенню ССР ненависттю до західного світу, особливо до США. Все поставлено під контроль МВД-МГБ під притокою журби про зберігання таємниці, щоденно советській людині нагадують на кожному кроці про «внутрішнього і зовнішнього ворога», «клясово чужі елементи і ворогів народу».

Таке кругове недовір'я переплелось з критикою і комуністичною самокритикою, що веде до цікавлення один на одного, та взаємної ненависті.

Все, що торкається мобілізаційних плянів, тут прикрите шифрами, кодами, таємними наказами та інструкціями, не підлягає оголошенню, та ховається в сейфах під багатьома замками і суворою охороною.

В статутах та інструкціях советської армії мобілізаційне питання займає одне із важливіших місць. Сучасний план війни проникає майже всі клітини державного організму, охоплює всі політичні, економічні, господарчі, оперативно-стратегічні та військово-технічні питання.

Воєнна машина захоплює в свої руки дослівно всю державу, яка готове мілітарні сили. Та ж від організації і переведення мобілізації часто залежить і виконання воєнної кампанії. Тому мобілізація мусить проходити швидко, таємно, або напівтаємно та під забезпеченням від наземних і повітряних дій ворога.

Мобілізація це період переходу держави від мирної обстановки на воєнне становище. Це перехід всіх збройних сил держави від організаційної схеми мирного часу до схеми воєнного часу: Мобілізація — це період, щодо якого воєнна доктрина вимагає якнайбільшо-

го напруження всіх матеріальних, духових і організаційних сил держави, щоб досягти воєнної готовності при задержанні максимальної таємності.

Мобілізаційні пляни мусять розподілити дії і нормальну працю в державі між промисловістю, господарством, транспортом і кадровою армією, яка в свою чергу прикриває період мобілізації, та доповнювання і організацію нових резервових одиниць. Таким чином мобілізаційні пляни — це схеми дії самої мобілізаційної машини та схеми доповнення і організації резервових армій, з'єднань, маршових колон та одиниць, не тільки людьми але теж технічним матеріалом, зброєю, спорядженням, харчами тощо.

Мобілізаційні пляни потрібні на те щоб:

а) зібрати в повній бойовій готовості військо своєї країни на означених місцях зосереджування, та якнайскоріше розгорнути їх для бойових операцій;

б) скоротити до мінімуму мобілізаційний час; взяти ініціативу у власні руки та забезпечитися від несподіванок.

При складанні мобілізаційних плянів в ССР приймаються під увагу такі моменти:

1) на скільки і як швидко ворог може змобілізувати свою армію;

2) як у противника побудована мережа залізничного транспорту, шляхів сполучення, та яка їх пропускна спроможність;

3) який час потребує противник для того, щоб сконцентрувати свої змобілізовані армії, з'єднання, дивізії тощо в районах оперативного розгортання;

4) яка міць укріплень і сила військових з'єднань ворога в прикордонній смузі, що призначенні охороняти безпеку оперативного розгорнення збройних сил;

5) пляни власних вихідних операцій, та їх забезпечення перед зовнішнім і внутрішнім ворогом.

За даними маршала Берії на XIX З'їзді ВКП(б) річний приріст населення ССР становить понад 3 мільйони. З початком 1950 р. ССР мав 201 мільйонів людей. Тому стан населення на 1. 1. 1953 р. треба приймати на 207 мільйонів людей. У випадку війни нормальню ССР мобілізує від 10—12% населення, але в тяжкій потребі, як от хоча б наприкінці 2-ої світової війни це число сягало до

20% всього населення. Мобілізаційна машина при повній мобілізації (10—20% населення) покликує понад 20,7—25,4 мільйонів людей, а то тому, що цілковито мобілізуються молоді передпризовні річники чоловічої молоді, дівчата і жінки; це дає разом понад 30 мільйонів людей. Тепер советська кадрова армія начислює понад 9 мільйонів вояків, та вишколених резервів — понад 12 мільйонів вояків.

СССР, витрачаючи величезні суми грошей на утримання тоталітарної режимної машини, компартії, війська МВД, та величезної кордонної і прикордонної охорони (війська МВД, МГБ), окрім того примушений утримувати ще одну третину кадрової та дві третини територіальної (приписної) армії, яка слугує щорічно від півтора до трьох місяців, не відриваючись від промисловості і господарства. Така армія обходить дешевше ніж постійна кадрова. Сов'єтська армія складається з кадрового і приписного поповнення, але в спокійний час більше з'єднань, дивізій, полків і підвідділів все таки є кадрового складу (**кадрово-територіально армія**).

В воєнний час призывається бійців приписного-резервового складу першої і другої черг і тоді у відношенні з кадровим складом — резервових частин більше, тоді сов'єтська армія по змісту є **територіально-кадрова**. Така форма армії вигідна, бо коштує дешевше, алеж має і свої негативні сторінки, бо ж не достатньо вишколена, і не повністю маневрово-боєздатна.

Кадрова сов'єтська армія ще в мирний час має за завдання прикривати небезпечні вже в передвоєнний час напрямки на кордонах і відтинки в середині країни. Особливу увагу приділяється в мирний час тому, щоб кадрова армія підготовила в військових з'єднаннях командно-політичний, адміністративно-технічний, медично-інтендантський і старшинський склад. Він мусить бути також щодо кількості і якості належно підготований, щоб передбачені мобілізаційним планом фронти, армії, з'єднання, були вповні забезпечені цим командним складом не лише для оборони, а й для наступу, чи протинаступу.

Сов'єтський мобілізаційний апарат та установи, у своїй праці і керівництві побудовані централізованим і децентралізованим порядком, з метою кращого зберігання військової таємниці інтенсивно контролюються органи МГБ і МВД з остраху перед внутрішньою зрадою.

Про централізований і децентралізований порядок говоримо тут тому, що, починаючи знизу від села до райвоенкомату включно, вояки і старшини знають, до якої частини або підвідділу вони приписані та мусять ще в мирний час з'являтися до вишколу. В прикордонній смузі вони знають навіть своїх старшин і підстаршин і коли під час воєнного

аларму з'являються до відділу, то вже знають своє місце і командирів.

Мобілізаційний та **організаційний** відділи генерального штабу советської армії знають про роботу своїх військових округ, про роботу **военкоматів** лише частково в особливих випадках та в випадках компетенційного непорозуміння, зрештою ж уся мобілізаційна справа належить Політб'юрові (тепер Президії) ЦК ВКП(б) (тепер КПСССР).

Військові округи керують военкоматами, що розташовані на їх терені, а основне їх завдання це контролювати людський та транспортовий склад за інструкціями й розпорядженнями мобілізаційного відділу при ЦК ВКП(б).

Районовий воєнний комісаріят безпосередньо зв'язаний з окремими людьми і вивчає їх через місцеві організації: райкоми, МТС, совгоспи, сільради, та партійно-комсомольські організації.

Райвоенкомат складається із штабу, що працює й обслуговується самостійно. В його склад входять:

- 1 воєнний комісар,
- 1 заступник комісара,
- 3 писарів — молодших старшин,
- 1 машиністка із цивільних,
- 5—6 вояків, як охорона военкомату.

Таким способом советська мобілізаційна структура є двохподілова: вища її частина, почавши від організаційного відділу ЦК ВКП(б) та організаційно-мобілізаційних відділів генерального штабу Советської Армії до військових округ — централізована, а райвоенкомати мають децентралізовану систему, охоплюючи самостійно села, пункти вишколу, місця зборки новобранців та вивчення населення для прийому в советську армію.

Для того, щоб до армії не проникли «ворожі» елементи, в період мирного часу заведений облік в пашпортизації, що дає змогу працівникам комісії легше приділити, куди можна послати призваного: чи на відповідальну чи на другорядну роботу. Такі військові одиниці, що комплектуються з «чужих (ворожих) елементів», це «робочі батальйони» або «робочі колони», які працюють для армії без зброї, а на відходок ворожого прориву їх посилають просто на смерть — «на м'ясорубку» («іскупіть кровю свою віну!»).

В пашпортах їх помічається літерами «ЧЭ» («чужді елементи»), а коли рекрут отримує військовий білет, то його (цей білет) теж помічають різного роду таємними літерами (у рубриці «Помітки»).

Головними мобілізаційними питаннями займається спеціальний мобілізаційний відділ ЦК ВКП(б), генеральний штаб з мобілізаційним відділом, підвідділом укомплектування та постачання. Всі розпорядження й накази йдуть від організаційного відділу та гене-

рального штабу рівнобіжно до низу в військові районові і місцеві комісаріати, що являються основними, щодennими клітинами в питаннях організації, підготовки й обліку людського складу, авто-гужового транспорту та в перепідготівці резервових командирів,

техніків і інших фахівців по військовим питанням.

Так виглядало мобілізаційне питання в ССР напередодні німецької війни; у своїх засадах воно залишається незмінним і сьогодні.

Бул. УПА Тиса

Як організувалася сотня УПА «Бистриця»

(Уривок із споминів)

Зима 1944/45 р. це час посиленого творення нових повстанчих відділів. Не перепиняла цьому ні погана зима із прикрими вітрами, сніговіями та морозами, ні обставина, що новозорганізовані сотні не мали спершу ні виряду, ні взуття, ні зброй. Український народ, переживши дві ворожі окупації, твердо рішився збройно обороняти своє існування і не-похитно змагав вибороти собі волю.

Те, як поставали окремі повстанчі відділи, залежало від різних теренових умов, від ставлення до них цивільного населення від наявності фахових військовиків у даному терені.

Наша повстанська боротьба привела мене до сотні «Бистриця» вже на самому початку існування цієї сотні. Не багато з неї залишилося людей та й ті розбрілися по терені на різну роботу. Сотня не залишила собі жадного архіву з документальними даними про початки її організації. Тимто все те, про що хочу писати, спирається на тих даних, які збереглися в моїй пам'яті.

Сотня «Бистриця» заснувалася в лютому 1945 р. Хто їй надав цю назву, мені не відомо. Догадуюся, що це могло статися хіба тому, що перший її сотений мав псевдо «Бистрий». Можливо теж, що від річки Бистриці.

Зав'язком цієї сотні була боївка СБ (Служба Безпеки), яка оперувала зимою 1944/45 р. під командуванням Бистрого в районі Переґінська. В лютому 1945 р. цей командаант боївки під час зустрічі із командиром X. і провідником Нечаем одержав доручення зорганізувати сотню.

Як це перевести та з чим, це вже була справа самого Бистрого. Від своїх провідників він не отримав ні зброй, ні виряду, ні взуття. Організація, розвиток і доплив поповнення залижали вповні від сотенного. Якщо в таких випадках сотенний виявлявся людиною бойовою, відважною, якщо його воякам нічого не бракувало, якщо він зумів відповідно з ними обходитися, розумів їх потреби та дбав за них, то сотня могла бути спокійна за своє майбутнє.

Сотенний Бистрий виявився власне одним з таких організаторів. Вже самою постоюю — надавався на це становище. Відважний, бойовий та вирозумілий — він скоро здо-

був собі пошану серед своїх стрільців. Почав спершу від командного складу сотні. В першу чергу придбав собі інструктора в особі Гайдамаки. Це була ще молода людина, але, як інструктор, Гайдамака знатав добре своє діло, бо мав покінчену старшинську школу «Олені». Другим з черги був я; мене взяв собі сотенний Бистрий на бунчужного; на інтенданта ж взяв собі Верховинця, що тоді прибув до нас. Крім нас було ще 10 стрільців.

Черговим завданням сотенного було придбати для сотні зброю, виряд, харчі та знаряддя, щоб побудувати табір, де хлопці могли б вишколюватися та мати сяке-таке приміщення. Для цього він наступного дня вислав інтенданта з одним вояком, щоб зорганізував для сотні все, що потрібне, а в першу чергу зброю, виряд та знаряддя. Один повстанець одержав доручення піти в село Ясень (ми тоді там квартирували), зорганізувати деякі менше важливі речі та пересилати до табору все, що прийшло інтенданту. Чотирьох повстанців пішли в терен вербувати охотників до сотні.

Всі інші, що залишилися біля сотенного, пішли щукати відповідного місця на табір. Нам пощастило знайти стару робітничу колибу, де могли поміститися 30 людей. Вона була під горою Заплатою над потоком Шумлячим. Це було 1 березня 1945 р. Як на початок, це вже було багато. Ми випрятали колибу та зробили її придатною для життя.

На другий день прибули до нас із с. Небилівка 10 вояків, а за декілька днів ще 40 дальших. Вони принесли з собою заледве одну рушницю — «Мавзера», тай то без прицілу.

Для новоорганізованої сотні вояків було вже досить. Та великої потіхи з цього поки що не було, бо хлопці не мали зброй, не було й харчів для стільки людей. На додаток виринули ще й інші клопоти: погода погіршала, зірвався такий сильний вітер із сніговію, що годі було носа з колиби показати. Сама колиба стала надто тісною для стільки люда. Довелось спати на дві зміни. Одні спали вночі, а другі вдень. Крім того не легко було ново-бронцям, особливо ж тим, що прийшли з ділів, привикати до гірських умов життя. Студінь була велика, а одяг у хлопців — дуже

легкий. Холод і голод — це кепські товариши. Новобранці посумніли.

Та це не довго тривало. Інтендантура доставляла харчі, пили, сокири, джагани, лопати, та декілька рушниць, і цим ми вже могли взятися до будови нового табору.

Заки перейти до цієї роботи, сотенний перевів організацію сотні. Під час збірки виявилося, що сотня начисляла вже 80 людей. Сотенний поділив їх на дві чоти і визначив чотових: для першої — Явора, для другої — Соловія. Крім цього визначив для першої чоти ройових: Нечая, Борсука і Pruitta. Для другої чоти не стало вже ройових, бо не було для цього відповідно вишколених людей. Чотовий другої чоти мусів до якогось часу вести всю роботу сам.

Коли ця справа була вже наладнана, розпочалася робота біля будови табору. Ми працювали на дві зміни, бо знаряддя не вистачало для всіх: коли одні стинали дерево, обтісували, зрівнювали джаганами та лопатами місце під бараки, другі проходили військовий вишкіл.

Робота біля будови табору тривала чотири дні. Після цього почалося строгое таборове життя. В часі будови ми одержали нове повнення з 8-ох стрільців і польових жандармів, що прийшли до нас із сотні Грабенка та від курінного Летуна. З-поміж них декого сотенний призначив на ройових до другої чоти. Вони теж принесли від курінного наказ, щоб сотня була на кінець березня готова до відходу в рейд.

В таборі почалася пильна робота над вишколом. Цілий день був поділений так, що кожна година була призначена на іншу працю. Зайняття тривали цілий день. До полуночі просрочовано практичний вишкіл, а пополудні теоретичний. Ясно, що навчати докладно всього так, як це діється в регулярній армії, було годі. Треба було рахуватися з вимогами повстанської боротьби і подавати саме основ-

не, що український повстанець мусить опановувати в першу чергу. Решту мали собі хлопці доробляти в рейдах та в боях.

Хоча робота в таборі велася приспішеним темпом, все ж таки велася вона за добре продуманим пляном. Під кінець березня сотня, чи то власне її перша чота, була вже майже вишколена. За цей час сотня придбала собі стільки зброї, що першу чоту озброено добре. Чота побільшилась до 4-ох роїв. Кожний рій мав два кулемети, декілька автоматів та рушниць. Не бракувало теж набоїв. Все те сотня зорганізувала у селян, що в часі переходу фронту мали були змогу підібрати доволі зброї й амуніції. Вони теж радо віддавали це повстанцям.

25-го березня прибув до нас курінний Летун із своїм ад'ютантом і інтендантом.

Ввечері другого дня після приходу він зробив перегляд сотні та наказав, щоб перша чота була на 28. III. готова до відходу.

День відмаршу був для першої чоти празником. Від самого ранку чота готовилася, чистила зброю, набої, направляла одяг, взуття. Хлопці тішилися, що вже могутимуть показати на ділі те, чого так пильно впродовж цього місяця вчилися.

Ввечері цього дня чотовий Явір зробив збірку чоти серед табору. Курінний Летун став перед чотою та сказав коротку промову, в якій дав практичні вказівки, як вести себе в терені і вказав на завдання, які накладено на чоту. Промова була бадьора. Хлопці набрали великої охоти йти в терен так, що навіть деякі з другої чоти зголосилися до рейду добровільно.

За декілька хвилин перша чота відійшла від нас. Ця подія замикає одну добу в історії нашої сотні. Про дальшу її судьбу напишу колись іншим разом.

(Передруковано з підпільного неперіодичного видання для молоді «За волю України» Ч. 7. Жовтень, 1949 р.)

Булавний УПА Беркут

З боївкою в погоні за ворогом

(Бій із ВП під с. Лівче у Белзчині)

Вже цілий тиждень наша боївка мерзне ночами на засідках. Чекаємо коли надійде ВП. Хоч уже квітень 1947 р., але ніч досить холодні. Терпеливо переносимо невигоди, потішаючи себе тим, що не раз бувало куди гірше: ліси були завалені снігами, а морози витискали з тіла останнє тепло. Наша ціль: відплатити ворогам за бандитський наскок на село Ліски. В одній хаті в цьому селі квартирували вояки УПА. Почався бій, польсько-советське військо, не можучи взяти наших вояків приступом, запалило те господар-

ство. Наші вояки, не маючи іншого виходу, пострілялися, щоб не попасти живими в руки ворога. Наш командир Ясень поклявся за всяку ціну помстити цю геройську смерть і доказати ворогові, що всякі бандитські вчинки безкарно не обійтуться, бо господарями на українській землі є ще ми.

Улаштовуємо цілий тиждень засідки, переважно на головніших дорогах, в місцях, де нема лісу й підозрілих шкарпів і кущів, бо ворог дуже обережний. Ідучи на бандитський наскок під наганом большевицького старши-

ни, він волів сидіти на підводі просто на драніні, звісивши ноги, щоб, як буде потреба, «пустити їх в рух» — втекти. Кожне підозріле місце волів обминати, накладаючи хоча б кусник дороги. Але й це їм не помагало. Ми кожної ночі зміняли місця засідок, та ворог немов би прочував це й об'їдждав наші засідки. Ми починали вірити, що маємо «пеха» і що з наших засідок нічого не вийде. Чумак, що в його практиці ще не траплялося чогось подібного, щоб цілий тиждень прогайнувати і ті самі набої приносити до дому — ходив насуплений як чорна ніч. Кожного з нас мало «чорти не брали», весь труд — даремний.

Командир Ясень хотів вже заперестати улаштовувати засідки, та його заступник Гріша просив ще раз попробувати щастя. Проходить ще одна ніч. Також невдача. Вертаємося похмурі додому. Кожний на свій лад виладовує лютъ.

Приходимо до села Гільче; а що вже розвидняється, остаемося в цьому селі квартирувати, вибралиши одну сторону з краю села від ліса. Хлопці, попоївши, ідуть собі в сіно спати, залишаючи стійку та двох місцевих дівчат як розвідувальниць. Наш стійковий, якого ми поставили таки в стодолі, щоб мати все на оці, для кращого поля зорення вирвав сніпки в стрісі.

Із неспокійного сну раптово збудив нас голосний жіночий сміх. Протираємо очі. Кожен зривається на ноги. Перед нами розіслане на тоці простиравло, а на ньому повно всякого єстивного добра. Сон зразу кудись щез. Дивлюся на годинник — третя по обіді, час, коли партизан починає оживати. Спішно миємося біля криниці та відразу беремося обідати, щоб добро із току не пропало. За обідом стрільці весело гуторять та жартують з дівчатами, які чекають на подвір'ї, щоб забрати порожній посуд. По обіді, як звичайно щодня, чистимо зброю. Стрільці знову починають жартувати: обід додав усім гумору. Дехто починає укладати пляни засідки, другі знову сперечуються, мовляв, іхні пляни кращі, дехто затягає пісню. Кінець кінцем усе звелось в одну гармонію, із суперечок не залишилося й сліду, бо пісня полонила всіх і кожний співав її за любки.

Тільки ми почистили зброю, як прибігла дівчина і зголосила, що на дорозі із Варяжа показалися підводи з військом. Залишаемо свою квартиру та виходимо на цвінттар поміж села Гільче і Хохлів: звідти добре поле зорення та обстрілу. Гріша спрямовує далековид на дорогу і по хвилині звітує, що іде три «фірманки», на кожній по 9—10 вояків. Командир Ясень гадає, що рук шкода собі мазати на тих тридцять «франків». Гріша знову радить, що таки варто похристити їх, бо надто часто починають вештатись по терені. Але командир Ясень був іншої думки, кажучи, що їх переполохаемо і потім ніщо гідне

в терені не покажеться, а якщо й прийде, то вже стільки, що не зможемо їх своїми силами розігнати. В міжчасі ворог, не задержуючися в Гільчі переїжджає до Хохлова, а далі до Довжнева.

За яких 20 хвилин приходить дівчина-зв'язкова і каже, що те військо, яке саме переїжджало, злучилося з відділом, що просто з шоси Белз—Варяж переїхав через село Винники на п'ятьох «фірманках», і вже разом подалися до Довжнева. Ясень рішаеться зробити засідку. Займаємо догідні становища на горбку біля дороги Гільче—Хохлів і ожидаємо гостей, що перед вечором повинні вертатися, може, ще із награбованим добром.

Вечоріє дещо скоріш як звичайно, бо день був хмарний. Але наших, якраз тепер таких бажаних гостей чомусь не видно. Невже ж чи думали б заквати руки у Довжневі! Хтось здогадується, що вони могли просто з Довжнева поїхати на шосу Белз—Варяж та вернутися до Варяжа. Тут знову сперечаеться інший, що там, мовляв, ліс, якого вони вистерігаються, а ще тимбільш вночі. Ще хтось гадає, що ліс не такий то дуже великий, а що довгий час їх ніхто не страхав з того ліса, то воно можливе, що можуть поїхати лісом шосою. Командир Ясень каже, що пока вони не їдуть ми перенесемось під с. Лівче і там засядемося, а щоб їх змусити поїхати просто на нас, а не на шосу, один піде під ліс і вистрілить зо дві ракети. Тоді вони зрезигнують із шоси та поїдуть на села а потім просто на наші кулемети.

Так і сталося. Ми рушили в дорогу та відійшли з пів кілометра, як нараз від сторони Хохлова чути співи: військо вертається назад. Ясень закляв в голос, мовляв, знову невдача, бо ж не вспімо їх перебігти, вони бо підвадами а ми пішком. По хвилині таки рішаеться: «Вперед!» За всяку ціну мусимо сьогодні розправитися — невдач уже нам доволі! Стрілецтво рванулося за ним. Та навряд, чи командир Ясень зарисував би, якщо б зізнав вістки, принесені зв'язковою після нашого відходу. Вона звітувала, що до Довжнева приїхало ще дванадцять «фірманок» із військом, і це після злучення разом дало понад 180 вояків, вони й верталися тепер до Варяжа. Нас було всього вісімнадцять, за те ж добре узброєні. Тоді на узброєння ВП складалися рушниці, рідко автомати, десятизарядки та на чету по три кулемети. Ми мали аж сім кулеметів, а вояки ж були озброєні десятизарядками та автоматами. Та все таки сила ворога була надто велика, щоб ми могли його розбити, навіть тоді, коли б ми відкрили сильний кулеметний вогонь із засідки, з готових уже становищ та чекали там на непріготованого ворога.

Про їхню силу ми нічого не знаємо і біжимо тільки із бажанням відплати. Командир Ясень біжить попереду, а я, як кулеметник першого

роя, і мій муніційний зараз за ним. За нами решта стрільців. Маємо яких два кілометри дороги. Слабші здоров'ям стрільці відстають — з кожного цюроком ллеться піт. Починають нам заважати наші шинелі; ми ходили в них на холодні ночі.

Ясень передає Гріші наказ: очолити тих стрільців, що не можуть надати більшого темпа та вдарити на ворога з боку тоді, як ми вже відкриємо вогонь з чола. Ми розділилися на дві групи.

Прибігаємо під Лівче. Слова один до одного не можемо промовити після такого маршу. Але й нема часу на говорення, бо Ясень, ставнувшись над дорогою на високому шкарпі за-примітив ворога під самим носом. Відразу відкрив вогонь по трьох «фірманках», що їхали як «шпіца», яких 200 метрів попереду. Ми спізнилися на стільки, що не мали вже часу зайняти становища, на які ми числили як на ще одну перевагу для нас. Підбігаю також та відкриваю вогонь із кулемета по першій «фірманці» ворога, що ще не був вповні викінчений вогнем із автомата командира Ясения. Другий кулеметник Мороз з кулеметом бере під обстріл дві задні «фірманки». Стріляємо стоячи, бо наші становища на стільки невигідні, що коли заляжемо, не бачитимемо нічого, що діться внизу.

Ворожа «шпіца» майже зліквідована, за вийнятком одного поручника і 4 стрільців, що вспіли втекти із задньої підводи, ще закидувати гранатами знизу. Вічі кидається запалена підвода, що щалено мчить в сторону Варяжа. Пізніше виявилось, що на возі, по якім я стріляв запальними кулями, зайнялася солома. Всі були побиті і не було кому здергати коней, так вони сполошені пігнали з запаленим возом шосою.

Та немає часу дивитись на це видовище, — воно вже майже ховалося за недалеким горбом, — бо тут обзывається польський кулеметник, що зі заду прибіг своїм на поміч. Він зайняв становище на краю шкарпа і пражить з «дехтярова» по Ясеневі, що був уже й так ранений від гранати польського поручника. Залягаю на землю та відкриваю вогонь по тому кулеметі. Віддалі між нами яких 35 метрів, але не можу йому нічого зробити, бо вечірні сутінки та дим від гранат і курява, що піднялася в наслідок вогню, не дозволяють на добрий приціл до ворога в його догідному становищі. Тоді підводжуся на весь ріст, підбігаю на декілька кроків та вже стоячи випускаю черга за чергою цілий магазинок. Польський кулемет втихає ...

Нараз чую:

«Граната, вважай!» — кричить мій муніційний Міша.

Це вже четверта з черги. Попередження прийшло запізно. Майже в цю ж мить вона осліплює мене своїм розривом, — від мене на

яких три метри. Однак я мав щастя, бо вибухла в ямі і я вийшов ціло ...

«Що за чорт кидає?» — питую стрільця Суботу. Він відповідає, що це на дорозі під шкарпом чути розмови і звідти летять гранати. Перекинувшись кількома словами, ми вже маємо готовий плян. Мій муніційний Міша і стрілець Субота на зміну обстрілюють дорогу, а я з кулеметом на плечах з'їжджаю по шкарпі на дорогу ... Лежу притиснений до шкарпу, однак нічого не бачу, хоч як відивляю очі: вже добре стемніло. Нараз мигнула рука у віддалі 20-ти метрів і полетіла знову граната на гору. Зараз чую експлозію в тому місці де лежить Міша і Субота. Щойно тепер я запримітив хто кидає гранати. По двох чергах моого кулемета, рука більше не підводиться. Підходимо ближче, бачу: п'ять групів, поміж ними поручник, що нас закидував гранатами.

Аж тепер ми почали прислухуватися до бою, що йшов на полях по другій стороні села. Там перебіг бою був приблизно такий: коли ворог почув, що його «шпіца» зустрілася з нами, його вояки позіскакували з возів та хотіли обійти нас своїм лівим крилом, взяти нас у перехресний вогонь і відняти нам шлях відступу до недалекого лісу. Ale тут заступив їм дорогу Гріша, що вже вспів розгорнутися зі своїми людьми в лінію та зайняти становища. Поляки були дуже заскочені, бо сподівалися, що ми тільки спереду. Вогонь з наших п'ятьох кулеметів Грішиної групи привів їх у паніку дoreшти. Вони зразу кинулися втікати, просто на болота, деякі ще й з підводами. В річці їхні коні грузнуть і топляться.

Коли поляки відступили, ми їх уже не переслідували. Ми мали вже час спокійно по-збирати зброю від убитих. Позбиравши зброю, ми спокійно відступаємо в сторону ліса. Відходимо від села яких 300 метрів, тоді чуємо за селом знову польське «ура!» на наші опущені становища. Як пізніше виявилось, то капітан, що тоді командував цілим відділом (під час утечі згубив був шапку), десь із кілометр від побоювища «зорганізував новий наступ» на село.

Стоїмо спокійно на високому горбі, звідки видно село, та прислухаемося до польського голосного «Ура!». Говоримо про перебіг бою і щойно тепер я довідався від стрільців, що сила поляків була понад наші сподівання. Розмовляємо та покурюємо папіроски, закриваючи вогонь руками. Нараз у селі вибухає пожежа. Поляки в наступі на порожнє село освічують собі господарськими забудованнями. Нараз на однім подвір'ї чую крик жінки: — Не стріляйте, він нічого не винен! Цілий час був дома, а вдень працював! Йдіть у поле, ловіть тих, що вас били.

Далі було чути лише дики крики напасників та жіночий лемент. Тоді щераз ставлю

кулемета та б'ю по цілому селі, де тільки запримічу трохи більший рух. По тількох хвилинах такої стрілянини все стихає... Ворог втікає... Відходжу я в свою сторону, до призначеного збірного пункту. Другого дня прийшли відділи ВП забрати своїх трупів. Вони збрали населення, щоб ладували своїх вбитих на підводи. Наказували теж дядькам шукати побитих «бандитів», яких вони вчора тут побили, але що таких не було, мусіли

від'їхати тільки із своїми. Від мешканців того села ми довідалися, що в селі були 23 убиті та що військо ходило по полях шукати за іншими. Мабуть, шукали ще тих, що потопилися в річці. Ранених поляків люди не бачили. Що такі були свідчили великі криваві левовища на полях, де наступало ВП. Наши втрати — один легко ранений.

Після того бою ми мали на деякий час спокій, бо ВП не скоро забуло про цей бій.

ген. Отто Гартманн:

Психічні й фізичні чинники в війні

Gen. a. D. Otto Hartman: Physische und psychische Faktoren im Kriege, „Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift“, Берн, серпень 1952.

Фізичні й психічні чинники, що відграють таку важливу роль для вояка в боротьбі, не завжди даються строго розділiti. Не дастися теж тут повести ясної межі, яка мала б бодай будь-яке значення чи то на час війни чи миру. Майже всі чинники, що якось проявляються під час війни, це наслідки попередньої праці під час миру. Вони не влаганно виносять на денне світло всі негативні наслідки поборініх попередньо промахів і недотягнень. Війна тут це тільки час найбезогляднішої проби. І то не лише для вояка, але й для всього народу. Та вояк в окремих випадках мусить ще особливо покутувати за наслідки тих давніших потягнень, на які він власне тоді й не мав найменшого впливу.

1. Фізичні чинники: а) вишкіл вояка

Остаточно в боротьбі вирішує таки фізична перевага, чи то візьмемо досягнення одиночного бійця, чи суму й потенцію одиночних досягнень у бою більших з'єднань. При тому воно має другорядне значення, наскільки ці досягнення співвідзначувалися більш чи менш вирішно чисто матеріальними чинниками (напр. озброєнням), психічними умовами (напр. бойовим настроєм, вичерпанням тощо), чи просто якимись іншими моментами (напр. тереном, погодою). Якщо це вже самозрозуміле сьогодні, щоб вояка споряджувати тільки наймодернішим і найкращим вирядом і озброєнням, як теж і організаційно рамки частини так оформлені, щоб усі ці матеріальні плюси виявлялися як найкраще, то все ж вирішне тут — шляхом як найкращого вишколу запевнити, щоб цей вершок ефективності таки справді дався осягнути і то за пренайрізномордніших умов у кожному окремому випадку.

Цей «головний психічний чинник війни» не може прийти аж як вислід розвитку воєнних подій. Він є передумовою успіху взагалі, а ця передумова мусить бути створена зчаста у монотонній праці ще під час миру. Такий вишкіл в часі це й є та важка, самовідчена праця старшин і підстаршин, які в часі самої війни, як правило, зовсім не стоять перед тих своїх підчинених з попереднього періоду. Час мирного вишколу залишився тоді далеко в минулому. Вже ці обставини змушують до того, щоб оце ремесло мирного вишколу, поскільки воно слугить справі володіння зброєю в часі війни, і наскільки воно в деякій мірі причинюється шляхом скріплення зовнішніх форм теж і до внутрішнього скріплення людини супроти ворохобних психічних впливів, щоб його отже якнайдалі змеханізувати геть аж до несвідомого виконування певних рухів. Отже — ніби «дріль»? З таких мотивів і в такім розмірі — так; але в кожному випадку не як вислів якоїсь бездушної манери «давати зайняття»,

а яка нездібна на кращі помисли. Алеж чи першаліпша цивільна праця не визнає теж конечності в подібній механізації при таких основних рухах? А вони в цивільному званні ледве чи «коли-небудь вирішують питання про «живи чи не живи». А хто із завченої привички при наглій зустрічі з ворогом скоріше вживе своєї зброї і обслугжить її правильно наосліп, той і першим вистрілить та має тим самим кращу змогу поконати свого противника, ніж навпаки. Лише стільки про цей «проклятий дріль»; його негативної сторінки, його шкідливого паралізуючого впливу на духа й на волю — не стане хіба заперечувати жоден тямущий зверхник.

Глибша мета вишколу вояка це опанування матеріального, духовного і характеровим як теж підмурковування переданих практично - емпіричних знань теоретичними поясненнями.

б) вишкіл старшини

Ще куди більше значення має вишкіл старшини. Він бо мусить обґрунтівати не лише становище старшини як універсального вчителя на всіх секторах навчання, але мусить теж оправдати його неоспорений авторитет як зверхника, як шанованої й довіроеної людини, як радо визнаного провідника. Це стосується не лише круга військового діяння, але й цілості особової вартості старшини.

Необхідність піднести до найвищого ступня вишкіл, чисто практичний військово-тактичний і військово-технічний, включно з усім теоретичними ділянками знання — тут самозрозуміла. Односторонні фахові знання тут не вистачають. Гурт ними ледве чи й цікавиться. Спортивні досягнення можуть знайти призначення тільки в колах спеціалістів. Отже мусить бути зроблене все можливе, щоб розвинути духові здібності старшини. Кінець-кінців метою всякого вишколу старшин мусить бути зформування серйозних, відповідальних характерів, що своїми знаннями, спроможностями й поставою діяли б як переконливий зразок. Молодий старшина щляхом самовиховання мусить навчитися до деякої міри вміти самокритично й об'єктивно спостерігати себе самого ззовні. Він мусить перебороти цей людський нахил прикривати вимівками кожну власну хибу і тим самим замикати собі шлях до самовіддану в свою душу. Але й такий самостворений авторитет слід теж вирозуміло підтримувати в армії й поза нею.

в) Спорт

Особливо підхожий засіб для повищення фізичних досягнень, для вишколу й сили волі в людині це — без сумніву — спорт. Але не обходиться й тут без застережень. Корисним тут спорт можна уважати лише настільки, наскільки він залишатиметься позбавленним всякої яскравої односторон-

ньости. Він бо не повинен тут добиватися поодиноких вершкових досягнень, але служити для піднесення фізичної пересічної заправи і то всієї частини. Попри те він повинен ще розвивати окремі на війні преважливі прикмети, як от бистрість в орієнтуванні й русі, підвищувати спосібність реагувати й виносити рішення тощо. А до того належать, попри легкоатлетику, першусього біг, що скріплює серце й легені та взагалі гартує, далі ж — біг у терені при утруднених умовах, які нагадували б воєнну обстанову. Гри м'ячем, наскільки вони підсилюють загальну фізичну заправу, розвивають одночасно бистрість орієнтації й рішень та суперництвом теж і здорову амбітність. Плавання це той рід спорту, що ним повинен займатися кожен вояк. Вже навіть як і не брати до уваги його значення для загальної фізичної заправи й гігієни, то все вміння плавати це преважлива передумова для не-перешкоджуваного просування вояка в терені.

г) Використовування терену

Близько споріднена із спортом — зручність у використовуванні терену. Під час 2-го світової війни до повної майстерності не довела її нікотра з-поміж західній армії. Теж і земляні роботи для укріплення терену й для маскування були тут — на Заході — недолюблювані. Винні тут, очевидно, несприятливі обставини вишколу. Зрідка бо при вправах в терені трапляється культівований ґрунт, на якому можна б вести себе згідно з вимогами війни. Майстрами при використовуванні терену в останній війні були японці й іще більш — росіяни. Очевидно, у них згляди на терен для вишколу не були жодною перешкодою. Советські частини впродовж півроку влітку приміщені по «лагерях», себто по невеличкіх, розсіяних по всій країні площах вправ із пользовим приміщенням у зразково-впорядкованих шатрах-палатах. Як завжто зрештою проводжено в ССР вишкіл, видно вже хоча б з того, що ще 1928 року роблено вправи із мостовими переправами через величі ріки, при чому не брано зовсім огляду на запобіжне забезпечення.

Близько споріднені із змислом спостережливості в терені — ще змисл для часу й простору, що їх шляхом вправ можна добре розбудити й розвинути. У пов'язанні бистрої спостережливості ока й вуха вони ведуть до своєрідної інстинктової певності, щодо якої все ж ті народи, що стоять ближче до життя серед природи, — як от росіяни, японці, марокканці — завжди перевищатимуть західній людину.

ІІ. Психічні чинники

При довшому триванні війни і то з усе важчими її умовами, з несподіваною появою нових воєнних засобів особливо сильного діяння, із усе дальшим занепаданням фізичної витривалості частини, елементально — з погіршанням людських повновінь і з послабленням постачання матеріалами, — ці психічні чинники виступатимуть все важчіше. На фронті ледве чи вдається уже щонебудь надолужити, а вже зовсім мало добитися примусом. Тому-то психічні чинники слід під час миру скріплювати вихованням так, щоб вони всталися супроти всіх пізніших труднощів. Слід особливо старанно плекати взаємну пов'язаність поміж старшиною й рядовиком, бо ж тут насамперед починається пізній усякій розкладовий процес.

а) Виріші: прикмети й властивості характеру

Послух. Безперечна підставка кожної армії це — обов'язок послуху. Та він зрештою аж ніяк не притаманний виключно армії. Але в військовому житті й на війні він ставить свої якнайгостріші вимоги, за окремих умов, геть аж до повного самовідречення й жертви життя. Тому він не може бути

аж ніяк тільки якимсь одностороннім зобов'язанням підчиненого. Він полягає на взаємності. По стороні зверхника, як співпартнера, з того випливає обов'язок бути справедливим і дбати про підчиненого як теж і якнайсініше виконувати свої власні обов'язки. Та й зверхник підлягає не менш суверіним зобов'язанням. Кінець-кінців — співпартнером тут являється держава.

Послух затримує своє моральне оперття лише коли спирається на довірі, як на тій поставі, що випливає з розуму й серця, а яка до деякої міри замінює примус у своєрідну вищу форму добровільності. Де приходить до голосу це фатальне слово про «мертвецький послух» («кадавергегорзам»), там маємо вже певний доказ на те, що там надужито вимогу послуху. Очевидно, що послух мусить бути «сліпий». Він не може допідватися за мотивами наказу, бо вони здебільша не відомі й зверхникові, ішо їх передає. В іще меншій мірі може послух вимагати як своєї передумови — критичного розгляду наказу за власними індивідуальними маштабами. Без послуху не може існувати жодна армія, ані теж цивільне чи державне життя. Парламентарна боротьба як засіб політики йде, як відомо, так далеко, що своїх однопартійців інколи ставляє під фракційний примус і вимагає голосувати в такому наказаному сенсі — навіть проти власного переконання одиниці. Узалежненість військового примусу від волі більшості стояла б у логічній суперечності із правом і обов'язком видавати накази.

Із обов'язку послуху виводиться теж військове дисциплінарне й карне право, подібно зрештою, як і загальне карне право для загалу виводиться із законом вимушеної дотримування окреслених норм. Потреба в окремому військовому дисциплінарному й карному праву знаходить своє обґрунтування в особливостях військової служби під час миру і ще більш під час війни. З цих то особливих умов і випливає, що ці карні постанови подекуди гостріші. Так напр. воєнне право не може зрезигнувати з кари смерті.

Довір'я й пошана. Як уже сказано, добровільне виконування військових повиностей спирається не лише на примусі щодо послуху, але й на добровільній посвяті цьому визнаному обов'язкові, на пошані для кращих знань зверхника-наказодавця і на переконанні в конечності цих накладених повинностей.

Довір'я не можна ні приписати якимсь декретом, ні вимусити якоюсь загрозою кари. Його здобувають. А це вимагає, зокрема ж при більшій різниці в віці, деякого часу і залежить майже виключно від особистої вартості зверхника. Тому один його (довір'я) здобуває без труду впродовж короткого часу, а інший — інколи. Властивим засобом при тому не є ні м'яка податливість чи сторонніче зачеплювання догід, але єдино власна вища вмілість, впевнена стійкість у поставі, доказаний змисл 'для справедливості і то без дрібничкості й нерішучості як теж вирозуміла відкритість, з якою зверхник відноситься до підчиненого. Це довір'я мусить викликати певність щодо сповненого обов'язку навіть тоді, де воно не відбувається на очах зверхника. В модерному бою безпосередній нагляд і керування вояком не можливі майже інколи; тому-таке невидне віддіювання мусить давати себе відчути. З цього довір'я випливає сила, що може піднести одиницю далеко понад межу її власних досягнень і спроможностей. З довір'я випливає прив'язаність, яка залишається ще й тоді, коли особиста співпраця зверхника з підчиненим уже давно скінчилася.

Відповідальність і хоробрість. Необхідна кожному воякові і зокрема старшині енергія це в ґрунті речі своєрідна властивість темпераменту. Ії не

можна здобути ні освітою, ні виховати, але зате її можна розбудити і під багатьома оглядами підтримати. Її відсутність робить людину взагалі нездатною на зверхника. Назовні то енергія виражується в гоні до чину, до особистих досягнень. Вона шукає змоги виявитися. Із поштовхливим гоном до значущості («гельтунгстріб») вона не має нічого спільногого. Гін і охота до чинів виступають уже здебільша в молодої людини, але мусять щойно розвинутися до своєї властивої суті із незрілої фантазії, з охоти до бійок і пригод, із неокресленої романтичної туги. Енергія не хоче обходити труднощів: вона їх хоче переборювати. Вона мусить діяти впovні свідомо; вона не може проявлятися лише як принарадні поштовхи. Вона хоче своїм прикладом привати за собою й інших.

У тісному пов'язанні з енергією стоять: відвага і її фатальний антіпод — страх, чи бодай острах. Оба останні, як принарадні прояви не чужі так само дозрілій людині, як і юнакові. Вони — це та невикоріненна недуга, і то одиниці і масової душі. Причин страху ніхто ще не прослідив геть без решти.

Досягнення вояка на війні сягають зчаста до меж, чи як дехто думає, і понад межі фізично й психічно можливого. Не лише безпосередньо повними небезпеками діями, але принарадні й низкою інших усяких віддіювань. Це починається вже з хвилиною нічних стілок і розвідувальних стеж проти ворога, де вимагається переборення себе самого проти безмилосердних кліматичних невзгодин, як і проти голоду й спраги. Це вимагає витривалості і то при найважчій довгій напрузі та в безпосередній небезпеці для життя. Слабші фізично й психічно натури мусять себе ще в збільшенні мірі переборювати, щоб могти дотримувати кроку своїм дужчим співтоварищам. Вони додатково зазнають багато трудного, що тих сильніших ледве чи й заторкує. Якщо ж їм вдається на довше таке самопереборення, то не підвідомо для них стає джерелом особливої психічної сили.

Відвага і страх у змаганні з противником перемінюються в хоробрість і трусливість. Перша — це основна прикмета всякого одиночного бійця, друга ж — це найбільш осміювана слаба сторінка вояка. Обі діють заразливо. Тому тут приклад зверхника і товарища особливо важливий. Він — такий приклад — пориває за собою слабшого чи новика. Такий приклад може запобігти катастрофі, але може й спричинити її. Обґрунтована на зброяному, тереновому й спортивному вишколі та на добрій заправі самопевність це найкращий засіб щоб розвинути відвагу.

Енергія й відвага це вирішні передумови для почутия відповідальності, яке виражується в тому, що включає у рішення власної волі і в його (того рішення) виконання теж і інших шляхом підчинення їх волі і співпритягнення їх енергії, — або ж у тому, що виконання отриманих наказів переносяться на великий і то доволі відалений круг людей при далекосяжній запоруці для наміченого успіху. Найвища міру почутия відповідальності має той зверхник, що то, враховуючи змінені обставини супроти часу, коли якийсь наказ видався, і на основі якнайсвінішої провірки — від цього отриманого наказу чи то відступити, взагалі облишити його виконувати, чи то навіть свідомо поступити проти його інструкцій. Але через те ламається і сурова зобов'язуюча повинність послуху. Приклади такої «самостійності в рішеннях» легко створюють цілу школу послідовників. Те, що в цевих випадках може стати обов'язком і забезпечити найвищу славу, те однак не сміє виродитися в самозадоволену країнськівську самовладність, яка тягне за собою нерідко фатальні наслідки.

Релігійність. Не йдеться тут в жодному випадку про конфесійні різниці, але про релігію як джерело моральної сили. Кожне життя, а зокрема ще наражене з усіх сторін на можливі душевні хитання й фізичні небезпеки, і визначене обов'язком до найвищих особистих жертв вояцьке переживання війни приносить із собою хвилини, коли людині вже не вистачає її власних сил, черпаних із зрозуміння і волі. Кожен вояк у бою, зокрема ж на фронти бачив себе поставленим віч-на-віч потребі знайти задовільну відповідь на кардинальні питання людського буття. Для більшості вояків воюючих сторін ледве чи був тут інший кращий вихід, як ті форми релігійності, що або ще були в них збереглися, або ж до яких кожен якось пробував повернутися. При тому в пригоді ставала в першу чергу допомога польових духовників.

Відома річ, що при орієнтуванні щодо настрою частини вищій командувач не міг спертися єдино на офіційній інформації службових звітів. Лікар і духовник, перед якими вояк відкривав куди легше свої потреби й болі, ніж перед авторитетом зверхника, завжди могли доповнити дуже істотними й цінними даними офіційний звіт частини. Наскільки поміж зверхником і ними обома панувала атмосфера взаємного довір'я, то це могло відбуватися в отвертій розмові без будь-якого неприємного посмаку «винюхування» за чиїмсь наставленням чи то видавання званневих таємниць.

Оптимізм, пессимізм, фаталізм. Вояк потребує позитивної настанови до життя й дій. Ця потреба виступає назверх зокрема тоді, коли він, зданий єдино на себе, мусить непохитно виконувати свої обов'язки серед смертельних небезпек та пригнітливих обставин. Роздертьство сумнівами й дрібничкові роздумування розсівають його увагу. Не йдеться тут стільки про те, щоб кожен зокрема мав ясне, геть аж до подробиць і останніх висновків розроблене уявлення про світ. Але внутрішній размах повинен йому допомогати в переборованні виринулих труднощів і в прикладному віддіюванні на довкілля. З другої сторони непогамована легкодушність заведе нерідко до важених наслідками хибних рішень. Зате ж здоровя веселість, що випливає із внутрішнього оптимізму, переноситься й на інших.

Із пессимістичного наставлення у зверхника легко випливає надмірно критична й строга поставка, що заваджує життєвому зрозумінню й доброзичливості у відношенні до, звичайню, куди молодшого віком підчиненого. Вона ж і куди менш спосібна позискувати довір'я і може в дальшому виродитися навіть у несправедливість. По стороні підчиненого пессимізм веде до — в найкращому випадку — коректного, але безрадісного виконування обов'язків і до прерізних ялових і повних сумнівів роздумувань.

6) Чинники гуртового життя

Дружність. Там, де зверник на фронти служив своїм підчиненим як приклад і, не попадаючи в недостойну свого становища поведінку, стояв поруч цього підчиненого дбаюче й доброзичливо, там де підчинений з повним довір'ям і без остраху виступав перед своїм зверхником, там було осягнуте найважливіше завдання мирного вишколу, себто була створена дружна спільнота, в якій один одного розумів і був готовий один одному поспішити з допомогою, один за одного заступитися.

Пропаганда. Під час миру пропаганда долучується до низки інших засобів, що служать публічному навчанню й формуванню публічної опінії по лінії державної рації (як от шкільне навчання, преса, фахова література тощо). Пропаганда звертається безпосередньо до ока й вуха (програма кінододатків, радіо, телевізія). Особливість останніх її форм

це необмежений вплив на швидке поширювання вісток.

Для воюючих сторін така пропаганда мала що преважливе додаткове завдання — зв'язкового по-між народом та армією й навпаки, тому що інші шляхи інформування були замкнені або ж працювали лише із великим опізненням. Радіовісті ж на практиці досягнули кожного окремого бійця на найвіддаленішому театрі війни. До летунства й воєнноморських сил ними можна було звертатися куди легше ще, ніж до наземних частин. Психологічне значення пропаганди полягало в швидкому передаванні інформацій про всі воєнні події з фронту на батьківщину, а звідти на всі інші фронти, (якщо мотиви зберігання військових таємниць не казали тут робити деяких обмежень), далі вживому плястичному зображені воєнних випадків, з якого населення могло дістати наглядне уявлення про мілitarні досягнення.

Радіопропаганда мала для воюючих сторін окремо що поза чисто інформативними функціями ще й завдання формувати і впливати на публічну опінію, в першу чергу серед цивільного населення. Об'єктивне бо роз'яснення й орієнтування може це довір'я скріпити і, де це потрібно, приготувати на прикріші випадки.

До завдань пропаганди належить в дальшому духовна опіка над частиною й розважання її відповідною програмою.

Участі пропагандистів у справжніх бойових діях і їх принесених при тому жертв не можна аж ніяк применшувати. Але більшість фотознімок із чисто бойових сцен у кінотижневиках походила все ж із ніраз не небезпечних монтажних образів. Вони власне діяли на вояка розсмішуюче, навіть якщо вдома прекрасно виконували своє інструкційне завдання. Кінотижневики в цілому були безсумнівним успіхом. Не даром їх ще під час війни перейняли й альянти й відтоді вони залишилися скрізь. Але німецькі кінотижневики у своєму стереотипному повторюванні — хоч зрештою воно при цьому довгому триванні війни й не могло бути інакше! — все далі вичерпувалися і не діяли вже більш, зокрема ж тоді, коли підфарбуванням стали викривляти справжні події.

Іда при спільному столі. Ще в 1-ї світовій війні запанувала засада, що харч для старшин і мужви і кількісно і якісно повинен бути одинаковий до чого по змозі споживаний спільно. Те, що спершу уважалося самозрозумілим, те тоді в дальншому ході війни, на жаль, тут і там занедбувано. Почасті важила тут обставини, але почасті й чисто егоїстичні мотиви. На всякий випадок це стало роз'єднувальним моментом серйозного значення.

Зате в 2-ї світовій війні вимога щодо рівності спільноти в харчуванні була строго підкresлювана. Реалізування цієї вимоги спершу не натрапляло на труднощі, аж з часом виявилось, що така спільність через розпорешеність частини в терені, чи то через поважніші різниці щодо часу повнення служби, не завжди дается перевести в життя. То ж опісля або варено окремо, або споживано іжу окремо, зате ж засаду однакового харчування дотримано строго аж до кінця війни. Було навіть, де це

лиш було можливе, виразне протегування справжніх фронтових частин різнопородними полекшами, моральної оправданості якого ніхто й не оспорював. Наглядно дотримувана засада рівності в харчуванні була не лише істотним чинником, щоб запобігти нездоволенню з причини якогось самовільного упосліджування мужви. Дружня зустріч під час спільногого харчування була там, де це давалося провести, теж безпосередньо доброю нагодою, щоб взаємно наблизити до себе людей, занехуючи службові форми поведінки в розмові. Очевидно, тому що ці відносини ніде не були однакові — для такту й виховницької зручності зверхника залишалося широке поле для дій. По інших країнах тут існували почаси грунтовно інакші відносини, що й німецькими вояками були дуже різко критиковані. В румунських і словацьких частинах напр. харч старшини й рядовика поміж собою різко різнився. В Італії ж були навіть уставом прописані чотири різні роди пайків — залежно від групи військових ступенів.

Вшановування поляглих. Пощана для чужого людського життя не сміє затратитися навіть серед ступлюючого діяння жорстоких, затяжних боїв і важких втрат. Де лише на те дозволяли обставини, воно було обов'язком друзів похоронити співборця на побоювіці. Цей похорон, навіть якщо він і збуденів, не сміє знижуватися до рівня ділово байдужої роботи. Де лише стояв у розпорядженні духовник, там на ньому спочивав обов'язок останньої прислуги над гробом. При тому віровизнання не відогравало жодної роз'єднувальної ролі. А зрештою це був самозрозумілій обов'язок свякого військового зверхника сказати кілька щиріх слів над могилою поляглого свого підчиненого — в його пошану.

Духові чинники. Вояцький стан як обов'язок кожного громадянина, чи навіть як звання ставить як передумову — високу мірку ідеалістичного самовідреченого мишлення, до деякої міри вимагає внутрішнього визволення від матеріальних відчувань. Це означає далекосяжне постійне занехування власних інтересів во ім'я діяння серед спільноти, як армії чи народу.

Розвоєва тенденція нашої доби йде без сумніву в напрямі масової людини, як воно зрештою сьогодні і радо почитають число-цифру; але насправді то дійсне значення цієї цифри визначується не так її абсолютною, як радше релятивною вартістю. То ж і при порівнюванні великих армій, що вчора боролися проти себе, або ж сьогодні готовляться до нових боїв, не слід переваги в цифрі ставити на перший тільки, за винятком хіба випадків, коли це робиться для особливих пропагандивних цілів. Боєздатна армія це теж ніщо інше, як тільки маса, як тільки незугарна цифра. Вона представляє собою зрізничковану в найвищій мірі організацію, що — само собою — лише тоді приходить до повної ефектності, коли індивідуальна фізична й психічна вартість одиночного бійця і старшин усіх ступенів сублімована до можливо найвищої досяжної міри. Пере-мога чи поразка визначаються радше індивідуальністю, ніж тільки голою числовою перевагою.

О. Г.

Випуск ч. 7

Березень, 1950 р.

Рік вид. III.

Із збройних дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько-большевицькою окупацією

(Часткове зведення за час від січня до червня 1949 р.)

1. 3. 49 р. в с. П'ятигори (р-н Здовбунів, Рівнен. обл.) підпільні виконали атентат на начальника обласного управління МВД — Миколаєнка. Рівночасно вбили також одного міліціонера. Здобуто автомат, рушницю, пістолі та торбу з важливими документами.

1. 3. 49 р. в с. Турівка (р-н Підволочиська, Терноп. обл.) емгебісти знайшли криївку, де було двох підпільників. В нерівному бою оточені ворогом підпільні пострілялися.

1. 3. 49 р. в с. Човгани (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між групою емведистів і повстанцями.

1. 3. 49 р. в с. Мистичі (р-н Судова Вишня, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і групою емведистів.

1. 3. 49 р. в селі Великі Глібовичі (р-н Бібрка, Львів. обл.) повстанці застрілили одного емведиста.

2. 3. 49 р. в с. Сукіль (р-н Сколе, Дрогоб. обл.), була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

3. 3. 49 р. на полі б. с. Поляниці (р-н Болехів, Станисл. обл.) три повстанці звели бій із відділом МВД. В бою був ранений повстанець Охотник. Вибившися з сил, він відступив до села, залишаючи за собою на снігу слід крові. Коли по сліду його допали емведисти, повстанець розірвався гранатою.

3. 3. 49 р. в с. Семегинів (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) емvedисти знайшли криївку підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого підпільні в безвихідному положенні пострілялися.

3. 3. 49 р. в лісі б. с. Дорогів—Селиська (р-н Галич, Станисл. обл.) емvedисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого підпільні понищили все, що було в криївці, і оточені ворогом пострілялися.

3. 3. 49 р. в лісі б. с. Поляниці (р-н Болехів, Станисл. обл.) була сутичка між групою емvedистів і повстанцями.

3. 3. 49 р. в с. Слобода Долинська (р-н Долина, Станисл. обл.) повстанці здемолювали молочарню.

4. 3. 49 р. в лісі б. с. Комарів (р-н Станиславів, цієї ж обл.) підпільні звели бій з емvedистами.

4. 3. 49 р. в с. Ялинковате (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли відділ стрібків і еmvedistiv. Від повстанської кулі згинув один стрібок, інші втекли.

5. 3. 49 р. в с. Човгани (р-н Болехів, Станисл.

обл.) підпільні мали сутичку з відділом еmvedistiv.

5. 3. 49 р. в с. Новомильськ (р-н Здовбунів) підпільні зліквідували директора радгоспу — партійця.

В березні 1949 р. в с. Шарпанці (р-н Сокаль, Львів. обл.) підпільні розбили збіжовий магазин і збіжжя роздали населенню.

6. 3. 49 р. в с. Сваричів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) еmvedisti під час розшукув знайшли криївку підпільників. Підпільні відкрили по них вогонь. В нерівному, завзятому бою підпільні згинули.

9. 3. 49 р. на полях б. с. Ходачків Малий (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) був бій між групою підпільників і відділом еmvedistiv.

10. 3. 49 р. на горі т. зв. Дровнич (р-н Станиславів, цієї ж обл.) група повстанців звела двогодинний бій з відділом МВД. В бою загинуло трьох повстанців.

10. 3. 49 р. в лісі б. с. Чорний Потік (р-н Яремче, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й еmvedistiv.

11. 3. 49 р. в с. Заріччя (р-н Судова Вишня, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли еmvedisti.

12. 3. 49 р. в с. Тишковичі (р-н Нижанковичі, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом еmvedistiv.

14. 3. 49 р. на село Лоп'янка (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) наскочили еmvedisti. Тут кватирували в той час підпільні. Зав'язався бій, в якому згинув один підпільник.

14. 3. 49 р. в с. Свидник (р-н Турка, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою повстанців і еmvedistiv, під час якої був убитий лейтенант обласного управління МГБ.

15. 3. 49 р. на горі б. с. Риків (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) повстанці мали сутичку з групою eмvedistiv.

15. 3. 49 р. в лісі б. с. Селиська (р-н Галич, Станисл. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

15. 3. 49 р. в с. Рахиня (р-н Долина, Станисл. обл.) двох повстанців звели бій з eмvedistiv, що робили на селі розшуки. В бою впали чотирох eмvedistiv. Обидва повстанці загинули.

15. 3. 49 р. за ініціативою підпілля зліквідовано істребітельний батальйон в с. Кропивник (р-н Калуш, Станисл. обл.). Атентатники застрілили чотирох бандитів з групи оперробітника РО МГБ Іщен-

ка. При тім трьох стрібків вбили та одного стрібка важко поранили.

16. 3. 49 р. в с. Підліски (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували голову сільради, що ходив зі зброєю.

16. 3. 49 р. в с. Розношинці (р-н Збараж, Терноп. обл.) відділ МВД в числі 40 осіб зайшов до хати, де квартирували три повстанці. Перелякані ембейсти вибігли на двір і оточили хату. Розпочався бій, що тривав дві години. Повстанці понищили всі записи, гроші, літературу і в безвихідному положенні пострілялися.

18. 3. 49 р. в с. Нинів Дол. (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) група емведистів наскоцила на приміщення трьох підпільників. Зав'язався бій, в якому оточені підпільники загинули.

18. 3. 49 р. в с. Радиничі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) підпільники спалили колгосп, приміщення сільради і знищили кінопресувку.

18. 3. 49 р. в лісі б. с. Луг (р-н Жаб'є, Станисл. обл.) емведисти знайшли місце постою повстанців. Повстанець, що перший помітив ворога, почав стріляти з пістоля. Зав'язався нерівний бій, в якому повстанці, щоб не попасти живими ворогові в руки, пострілялися.

21. 3. 49 р. в с. Нагірне (р-н Мостиська, Львів. обл.) 30 пограничників наскочили на господарство, де квартирували чотирьох підпільників. Підпільники викинули між емведистів гранату і відкрили вогонь з автоматів. Зав'язався бій, у якому один підпільник був важко ранений. Підпільники мали одного вбитого й одного раненого. Всі підпільники відступили.

26. 3. 49 р. в с. Росоховатець (р-н Підволочиська, Терноп. обл.) на домагання населення повстанці застрілили вислужника — голову сільради і уповноваженого РК КП(б)У.

26. 3. 49 р. в с. Підбережжя (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники здемолювали клуб і сільраду.

28. 3. 49 р. в с. Цайвка (р-н Грималів, Терноп. обл.) підпільники здемолювали сільраду і клуб.

29. 3. 49 р. в с. Тартаків (р-н Сокаль, Львів. обл.) підпільники перевели акцію на МТС. Під час акції знищено 8 трактористів, 1 автомашину і 10 тисяч літірів нафти. В наслідок акції в колгоспах була спинена весняна посівна кампанія.

29. 3. 49 р. в с. Мочеради (р-н Крученичі, Дрогоб. обл.) підпільники розброяли станицю стрібків. Здобуто 11 рушниць.

30. 3. 49 р. в с. Манастирець (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували висланого райцентром організатора колгоспів.

31. 3. 49 р. в с. Глібів (р-н Грималів, Терноп. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради й клуб.

31. 3. 49 р. в с. Стадники (р-н Гоща, Рівен. обл.) повстанці знищили колгосп. Сконфісковане в колгості збіжжя роздано населенню.

1. 4. 49 р. в лісі б. с. Кубаївка (р-н Ланчин, Станисл. обл.) двох підпільників звели бій з групою емведистів. В бою емведисти втратили двох вбитими й одного важко раненим.

2. 4. 49 р. в с. Погар (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група повстанців мала сутичку з відділом МВД.

2. 4. 49 р. в с. Завій (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між групою повстанців та емведистами. В перестрільці, рятуючи товаришів, загинув один підпільник.

3. 4. 49 р. в с. Підпечери (р-н Станислав, цієї ж обл.) підпільники знищили кінопресувку.

3. 4. 49 р. в с. Буховичі (р-н Крученичі, Дрогоб. обл.) підпільники важко поранили озброєного комсомольця — агента МВД.

4. 4. 49 р. в с. Волиця Комарева (р-н Сокаль, Львів обл.) повстанці вимінували колгоспні муровані магазини.

4. 4. 49 р. в с. Яцківці (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники переходили біля хати, де квартиру-

вали емведисти і обстріляли стійкового. Зав'язалась перестрілка, в якій один емведист був убитий.

4. 4. 49 р. в с. Новиця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) місцевий стрібок з доручення підпілля виконав атентат на ворожого вислужника — стрібка Василіва Івана. Здобутий кулемет і пістоль передав підпільникам.

6. 4. 49 р. в с. Боляновичі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) підпільники розброяли станицю стрібків. Здобуто дев'ять рушниць.

6. 4. 49 р. б. с. Озірна (р-н Зборів, Терноп. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

7. 4. 49 р. в с. Лоп'янка (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом емведистів.

7. 4. 49 р. в с. Гвозд (р-н Солотвина, Станисл. обл.) повстанці звели бій з емведівською опергрупою.

Один емведист був убитий, а один важко ранений.

8. 4. 49 р. в с. Вижлів (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група повстанців зробила засідку на емведистів, в наслідок чого повстанці вбили шістьох емведистів, а трьох поранили.

9. 4. 49 р. в с. Покрівці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) участковий МВД зайшов в одній хаті до комори. Звідти на нього посыпались стріли повстанців. Участковий упав ранений, а інші емведисти, що були надворі, почали обстрілювати хату. Зав'язався бій, в якому один важко ранений повстанець додстрілився.

12. 4. 49 р. на полях між с. Козівка і Смолянка (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) підпільники зустрілися з групою емведистів. Зав'язався бій. Оточені підпільники, вистрілявши свої набої, у безвідомому становищі пострілялися.

14. 4. 49 р. в лісі б. с. Головецько (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами.

З початком квітня 49 р. в лісі б. с. Розтічки (р-н Болехів, Станисл. обл.) двох підпільників — Дивак і Сливка вийшли на емведівську засідку. Розпочалась перестрілка, під час якої підпільник Сливка був ранений в груди. На крик раненого друга Дивак, що вже був пробився з ворожого оточення, вернувся назад і почав стріляти по емведистах. Після короткого, завзятого бою обидва підпільники загинули смертью героїв.

14. 4. 49 р. в горах на терені с. Ясень (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти знайшли криївку підпільників. В бою підпільники загинули геройською смертю.

15. 4. 49 р. в м. Станиславів вбито участкового, уповноваженого другого відділу міліції.

6. 4. 49 р. в с. Угринів Горішній (р-н Станисл., цієї ж обл.) підпільники знищили кінопресувку.

17. 4. 49 р. б. с. Пасічна (р-н Надвірна, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД. В сутичці один емведист був важко ранений.

17. 4. 49 р. під лісом між с. Прошова і Застав'я (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

18. 4. 49 р. в с. Даниловці (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники поранили уповноваженого з райцентру по поставках. Мотоцикл, яким він їхав, знищено.

18. 4. 49 р. в с. Новиця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) підпільники спалили приміщення сільради і знищили телефонічні апарати.

20. 4. 49 р. повстанці спалили міст на річці Бережниця між с. Завій—Бережниця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.). Таким чином здержано на кілька днів грабунковий вивіз дерева.

22. 4. 49 р. в лісі т.зв. Вільшанки (р-н Войнилів, Станисл. обл.) був бій між підпільниками і відділом емведистів.

23. 4. 49 р. в с. Вижлів (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом емведистів.

У бою один підпільник був ранений. Емведисти мали трьох убитих.

25. 4. 49 р. в с. Пукасівці (р-н Галич, Станисл. обл.) повстанці обстріляли емведистів, що були на заїзді. Один емведист був убитий та двох ранених.

26. 4. 49 р. в с. Підпечери (р-н Станиславів, цієї ж обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, внаслідок чого двох емведистів було вбито та двох ранено.

26. 4. 49 р. в с. Кропивник (р-н Калуш, Станисл. обл.) місцевий юнак з доручення підпілля виконав атентат на стрибка, який безнастінно знущався над населенням, грабив селянське майно, побивав і арештував селян.

26. 4. 49 р. в с. Паціків (р-н Станиславів цієї ж обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами.

27. 4. 49 р. в с. Загір'я (р-н Залізці, Терноп. обл.) група емведистів наскоцила на хату, в якій квартирувало двох повстанців. Зав'язався бій. Один повстанець, вже ранений, прийняв з емведистами рукопашний бій. Емведисти мали одного вбитого та одного пораненого.

28. 4. 49 р. в с. Станківці (р-н Болехів, Станисл. обл.) група підпільників звела бій з відділом емведистів. В бою ворог мав двох вбитих і одного раненого. З нашої сторони загинуло смертью геройів двох підпільників.

28. 4. 49 р. б. с. Мшанець (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) топографічні групи червоної армії, серед яких звичайно МВД має двох людей, зустрілися з повстанцями. Тому, що топографічна група відкрила перша повстанцям вогонь, повстанці її обстріляли, після чого большевики з декількома раненими втекли.

30. 4. 49 р. в с. Сеничів (р-н Вигода, Станисл. обл.) група емvedистів наскоцила на хату, де квартирувало двох підпільників. Зав'язався бій, під час якого один емvedист був убитий та двох ранених. Коли загорілася хата, підпільники у безвихідному становищі розірвалися гранатами.

1. 5. 49 р. в с. Бринь (р-н Галич, Станисл. обл.) підпільники застрілили уповажненного партії Сороцькіна.

1. 5. 49 р. в с. Свидник (р-н Турка, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і емvedистами.

1. 5. 49 р. в с. Волосянка (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) підвідділ УПА зробив насілок на станцію стрибків та групу емvedистів. Стрибків роззброєно і звільнено. З групи емvedистів повстанці п'ятьох застрілили та двох поранили.

В травні 49 р. в с. Підгородці (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) повстанці розброяли станцію стрибків і участкового МВД. Того ж місяця в районі Сколе повстанці спалили міст вузьколінійної залізниці та чотири автомашини до вивізки дров. Двох стрибків з охорони, що спротивлялися, застрілено.

1. 5. 49 р. в місті Станиславів зліквідовано полковника МГБ.

3. 5. 49 р. в с. Сторонна (р-н Пілбуж, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили участкового МВД і одного міліціонера, що грабували місцевих селян.

4. 5. 49 р. в лісі між сс. Лопушанка—Хомина і Гвоздець (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) підвідділ УПА під командуванням чот. Чорняка звів бій з трьома спецбойкими МВД. В бою емvedисти мали одинадцять вбитих, у тому числі одного майора і сімох ранених. Підвідділ утратив двох вбитими.

7. 5. 49 р. в с. Молдавсько (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) підпільники обстріляли групу емvedистів. Перелякані емvedисти втекли з села.

В травні 49 р. повстанці знищили телефонні лінії, сільради й молочарні в сс. Рип'янка, Тужилів — двічі, Добрівляни, Кропивник (р-н Калуш), Брошинів, Кадовбна (р-н Долина), Сваричів (р-н Рожнітів — всі райони Станисл. обл.).

9. 5. 49 р. в с. Дорожів (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.)

була сутичка між емvedистами та підпільниками.

12. 5. 49 р. підпільники розбили кооперативи в сс. Цуцилів і Кам'янка (р-н Солотвина, Станисл. обл.) Сконфісковані товари роздано людям.

13. 5. 49 р. в с. Бистриця (р-н Надвірна, Станисл. обл.) була перестрілка між двома підпільниками й групою емvedистів. В перестрільці був убитий сержант МВД.

13. 5. 49 р. група повстанців обстріляла стрибків і спалила колгосп в с. Кам'янка (р-н Солотвина, Станисл. обл.). З групою МВД, що йшла на допомогу, повстанці звели бій.

14. 5. 49 р. підпільники знищили телефонну лінію між сс. Лоп'янка—Грабів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.).

16. 5. 49 р. в с. Підлужна (р-н Станисл., цієї ж обл.) було вбито одного стрибка.

16. 5. 49 р. б. с. Слобода Рівнянська (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була сутичка між групою підпільників і емvedистами.

18. 5. 49 р. в с. Довга Калуська (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільна бойка разом з двома місцевими хлопцями наскоцила на станцію стрибків. Підпільники обстріляли станцію і закидали її гранатами, внаслідок чого були вбиті: начальник стрибків, участковий МВД (нагороджений декількома медалями) і чотирьох стрибків. Підпільники здобули: 2 ППШ, 2 рушниці і 2 пістолі.

19. 5. 49 р. в с. Вижлів (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група підпільників вийшла на емvedівську засідку. Підпільники обстріляли емvedистів перші, внаслідок чого сімох емvedистів було вбито та трох поранено. Підпільники втрат не мали.

20. 5. 49 р. в районці (Дрогоб. обл.) підвідділ УПА під командуванням хор. Оріха зробив засідку на вищих старшин МВД, що приїхали з Києва і Москви на контроль погранівські і верталися з паради в м. Турці. Старшини їхали лімузиною в супроводі трьох вантажних автомашин охорони в числі коло сто чоловік. Повстанці пропустили першу вантажну машину і відкрили вогонь по лімузині, внаслідок чого всі четири делегати з центру були вбиті. Охорона з вантажних машин повтікала.

21. 5. 49 р. в лісі б. с. Опаки (р-н Пілбуж, Дрогоб. обл.) була перестрілка між групою повстанців і емvedистами. Ворог мав одного вбитого та одного пораненого. Повстанці втрат не мали.

22. 5. 49 р. в с. Парище (р-н Солотвина, Станисл. обл.) підпільник застрілив інструктора райпарткому, який намагався зорганізувати в селі колгосп. Здобуто автомат і пістоль.

23. 5. 49 р. в с. Залужані (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою підпільників і емvedистами.

23. 5. 49 р. в лісі б. с. Гута (р-н Солотвина, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й групою МВД.

23. 5. 49 р. в с. Тейсарів (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли стрибків і спалили колгосп.

24. 5. 49 р. в с. Угорники (р-н Степань, Рівен. обл.) було вбито комсомольця — агента МВД.

24. 5. 49 р. в с. Загвізди (р-н Станисл., цієї ж обл.) підпільники зліквідували капітана і шофера МГБ, що охороняли в'язнів. Здобуто ППС і пістоль.

24. 5. 49 р. в с. Нежухів (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) 45 емvedистів обскочили хату, де квартирували двох повстанців: Ромко і Бистрий. Повстанці відкрили по емvedистах вогонь і зав'язався бій, під час якого емvedистам на допомогу приїхали дві танкетки. Бій тривав аж до вечора. Через цілу ніч емvedисти держали хату в оточенні та освітлювали її рефлекторами, щоб унеможливити повстанцям відступити. Вранці бій розпочався знову. Незабаром повстанцям забракло набоїв. Знищивши всю підпільну почту, що її мали біля себе, повстан-

ці пострілялися. В бою впalo двох емведистів і один був ранений.

25. 5. 49 р. в с. Болохів (р-н Долина, Станисл. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

27. 5. 49 р. в с. Ботилка Нижня (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували участкового МВД.

28. 5. 49 р. в с. Підгірки (р-н Калуш, Станисл. обл.) місцеві юнахи з доручення підпілля виконали атентат на начальника істребітельного батальйону.

29. 5. 49 р. Воля Районова (р-н Старий Самбір, Дрогоб. обл.) група стрільців з підвідлу УПА звела бій з відділом емведистів. В бою ворог втратив чотирьох убитими. По боці повстанці загинув віст. Береза. Він, зайнявши додінє становище, стріляв до ворога, доки вистарчило набоїв. Після цього останнім набоєм дострілився.

31. 5. 49 р. в сс. Лімна і Дністрик Дубовий (р-н Турка, Дрогоб. обл.) підпільники знищили клуби і сільради.

31. 5. 49 р. в с. Дубровляни (р-н Станиславів, цієї ж обл.) підпільники зліквідували участкового МВД. Здобуто автомат і пістолі.

31. 5. 49 р. б. с. Дуброва (р-н Войнилів, Станисл. обл.) в сутичці з підпільниками був убитий лейтенант МВД.

1. 6. 49 р. в с. Підгірки (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільники застрілили стрібка.

В червні 49 р. в с. Черній (р-н Лисець, Станисл. обл.) повстанці спалили колгосп.

2. 6. 49 р. між сс. Туря Дол. й Топільниця (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) була сутичка між двома повстанцями і групою емведистів. Один емведист був убитий.

3. 6. 49 р. б. с. Хащовання (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

3. 6. 49 р. на горах між селами Ластівки—Ясінька—Кіндратів (р-н Турка, Дрогоб. обл.) в сутичці з підвідлом УПА був убитий один емведист.

3. 6. 49 р. між сс. Стрільбичі—Біличі (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) півд. УПА під ком. хор. Оріха зробив засідку на групу емведистів і партійців, що верталися автомашиною з колгоспної акції. Від повстанського вогню чотирьох бандитів було убитих та трох поранених.

В червні 1949 р. в с. Ясень (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) підпільники здемолювали сільраду, молочарню і знищили телефонну лінію між сс. Новиця—Зелений Яр. В Рожнітівському р-ні (Станисл. обл.) підпільники знищили телефонну лінію між сс. Суходіл—Луги. В Калуському р-ні (Станисл. обл.) спалили сільраду і здемолювали молочарню в сс. Кропивник і Голинь.

4. 6. 49 р. в с. Волошинове (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) півд. УПА під помандуванням хор. Оріха зліквідував двох озброєних бандитів з районної адміністрації, які побоями і знущаннями примушували селян вписуватися до колгостів. Інших учасників тієї бригади з адміністрації, що не зуналися над населенням, повстанці розігнали.

6. 6. 49 р. в с. Волосянка (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами.

6. 6. 49 р. в с. Спас (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) відбувся бій між групою підпільників і більшим відділом МВД. По обох сторонах були втрати.

7. 6. 49 р. б. с. Бетилка Ниж. (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом МВД, в наслідок якої двох емведистів було вбитих. В сутичці загинув один підпільник.

8. 6. 49 р. повстанці зробили засідку на стрібків в с. Межиріччя (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.). Двох стрібків було вбито. Повстанці здобули 1 ППШ і одну рушницю.

В червні 1949 р. в с. Радче (р-н Лисець, Станисл. обл.) підпільники застрілили участкового міліції.

9. 6. 49 р. на полі б. с. Колодіївка (р-н Станиславів, цієї ж обл.) група підпільників обстріляла відділ емведистів, що держав засідку. Підпільники вбили двох емведистів та одного ранили.

10. 6. 49 р. в лісі б. с. Мединя (р-н Галич, Станисл. обл.) була перестрілка між групою підпільників і відділом МВД. По обох сторонах втрат не було.

11. 6. 49 р. в Чорному Лісі (Станисл. обл.) повстанці спалили чотири большевицькі автомашини, застрілили одного ворожо наставленого до українського визвольно-революційного руху сержанта та дванадцять бійців з рушницями відпустили.

В днях від 15. 6. 49 р. до 1. 8. 49 р. УПА під командуванням сот. Хмари відбув рейд на територію Румунії. Мета рейду: інформація румунського населення про визвольну боротьбу українського народу, ширення протибольшевицьких настроїв, пропаганда визвольних протибольшевицьких ідей, пропаганда спільногого фронту визвольної боротьби всіх поневолених большевицькою Москвою народів. Повстанці перейшли українські та румунські села на території від м. Вішев до м. Сигіт. Під час рейду повстанці перевели низку роз'яснювальних пропагандивно-політичних розмов з українським і румунським населенням та розкинули кілька тисяч листівок в українській і румунській мовах. При переході кордону перша стежка підвідлу звела бій з большевицькою погранзаставою. Пограничники розбіглися, залишаючи двох вбитих. Повстанці здобули один автомат, одну рушницю та військовий виряд. Румунський уряд кинув за підвідлом велике військове з'єднання, а большевики замкнули кордон відділами погранвійськ. Півд. УПА, зручно маневруючи, вийшов однаке без жодних втрат.

16. 6. 49 р. в лісі б. с. Зубриця (р-н Турка, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і групою МВД. В сутичці загинув один підпільник.

В половині червня 1949 р. в с. Струтин Виж. (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники застрілили стрібка — кандидата в партію.

17. 6. 49 р. між сс. Лімна і Боберка (р-н Турка, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили з засідки двох емведистів.

18. 6. 49 р. в лісі б. с. Боберка (р-н Турка, Дрогоб. обл.) була сутичка між повстанцями й групою МВД. В сутичці був убитий один емведист.

18. 6. 49 р. б. с. Гніздичів (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

19. 6. 49 р. в с. Узінь (р-н Станиславів, цієї ж обл.) підпільники застрілили двох стрібків.

19. 6. 49 в с. Дністрик Дубовий (р-н Турка, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. В бою впalo двох повстанців і п'ятьох емведистів.

21. 6. 49 р. в с. Покрівці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували комсомольця — участкового МВД. Здобуто ППС і пістолі.

24. 6. 49 р. в лісі б. с. Чорні Ослави (р-н Яремче, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і емvedистами. По обох сторонах втрат не було.

24. 6. 49 р. в с. Добротів (р-н Солотвина, Станисл. обл.) повстанці знищили сільраду.

26. 6. 49 р. між сс. Волошинове—Біличі (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) півд. УПА зліквідував двох участкових МВД.

26. 6. 49 р. між сс. Сливки—Майдан (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільники висадили в повітря вузьколінійну залізничку, якою большевики возили дрова. Охорона залізнички в паніці розбіглася.

30. 6. 49 р. в с. Манява (р-н Солотвина, Станисл. обл.) підпільники обстріляли групу емvedистів. Емvedисти свої втрати законспірували.

30. 6. 49 р. в с. Грабівка (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) група повстанців розброяла червоноармійців, що доставляли дрова. Червоноармійцям забрано 4 ППШ, і самих їх після роз'яснювально-політичної гутірки відпущенено.

З КНИЖОК І ПРЕСИ

Є. Загачевський: «Спогади Фронтовика». Одисея сірого «коляборанта». Видання Брацтва кол. вояків 1-ої Української Дивізії. Мюнхен 1952, стр. 237.

Після збірника статей і нарисів «Броди» — колективної праці про 1 УД — «Спогади Фронтовика» — це перша праця-спомин молодого українського вояка, що з'явилася на еміграції про 2-гу світову війну.

Автор — родом львів'янин, колишній підстаршина німецької армії, а згодом теж підстаршина 1-ої УД. У редакційному вступі про нього подано такі дані: «Я народився 28-го квітня 1919 року у Львові. Батько мій помер у 1925-ому р. як політичний в'язень у польській тюрмі — був підстаршиною, чоловим у Українській Галицькій Армії. До школи я ходив спершу до української приватної ім. Б. Грінченка у Львові, звідки після закінчення 7 клас вступив до польської технічної школи при вул. Снопківській, та вже після двох років мусів зачінити навчання через матеріальні труднощі. Аж до вибуху польсько-німецької війни, я працював по різних споживчих крамницях як помічник склепового. З приходом большевиків я втік до Генерального Губернаторства, звідки в 1940-му році вийшов до Німеччини на роботу. В початках 1941-го року я, та ще декілька українців, зголосився добровольцем до українського легіону». Далі довідуємося, що замість до легіону автор попав до німецької вишкільної групи. Вістка про червневі події 1941 року була причиною для одних з-поміж цих українців до дезерції і для других — між ними й для автора — до «добровільного» вступлення до німецької армії, пройшовши спершу почерез карний табір. Після короткого вишколу автор виїжджає на фронт. Від цієї хвилини (травень 1942) починаються спомини, що їх у підзаголовку позначено як «Одисея сірого коляборанта».

Одній короткий життєпис, що його ми навели, ще ключ до розв'язки всіх психологічних і політичних питань, що хвилюють чутливу, але мужню авторово душу серед найтяжчих воєнних переживань. Тоді, коли на весь ріст стає питання: «За що рискувати життям і чи має будь-який глупд моя участя у цій війні?» Цей душевний конфлікт постає на тлі глибокого розуміння патріотизму та національних ідеалів — з одного боку — та жорстокої дійсності, яку автор як мале коліщатко німецької воєнної машини несе своїй батьківщині — з другого боку. Цей конфлікт викликає глибокі рефлексії, що — несвідомо — звучать як грізна пересторога майбутнім ідеалістам, які хотіли б шукати втілення суверенітету української рації у якихсь інтервенційних концепціях.

Цікаво, що підстаршина Є. Загачевський своїм палким серцем глибше бачить проблему «репресованого коляборанта», ніж деякі його критики. Він підсвідомо відхищається від «коляборування» (один критик подає, що аж вісім разів), бо не може вийти з дилеми: власного патріотичного наставлення — з одного боку, обвинювань українців із Вермахту та Дивізії у коляборантстві та відчуття потреб української суверенної політики — з другого; він хоч не ставить цієї дилеми, хоч її не розуміє, однак проникає своїм відчуванням. Він подає на своє оправ-

дання, що йдеться про потребу мати військовий вишкіл, щоб опісля послужити ним Україні. Деякі критики беруть за основу «розділення» від коляборації з ворогом лише суб'єктивне патріотичне наставлення, і поминають об'єктивну політичну раци, що єдина може бути одиноким вірним критерієм, — і на одній лінії ставляють українця з німецької армії, з Дивізії, з партизанського загону Колпака, з армії УНР і УПА. Такий критерій веде до політичного пантеїзму, чи то нігілізму. Ми згідні в тому, що Загачевському не можна причепити ярлика коляборант; він — «штрафник» (покараний — сам так окреслює свою групу), що впав жертвою свого часу актуальних інтервенціоністських настроїв та жертвою німецької політики «визволення», веденої частиною німецьких фальшивих «українофілів». Приклад Є. Загачевського не відокремлений; таке вербування «на власну руку» до легіонів чи до «української армії», а з тим і наслідки такого вербування, це був метод стосовний німецькою владою. Приклад Є. Загачевського це ще й тепер актуальні остероги.

Є. Загачевський, хоч він і «штрафник», жертвенно бореться з большевиками, бо большевизм це «ворог людства ч. 1». Мотив, як бачимо, ідеалістичний і оправдує його участь у війні. Сумління Є. Загачевського здригається на згадку, що по другому боці теж може бути «штрафник» інший. Що ж, воєнна машина потребує гарматного м'яса. У цій проблемі, що живою була вчора, є сьогодні, і буде теж нею завтра, в 3-ій світовій війні, — лежить виховна вартість цих спогадів. Коли, цей сумнів тривожитиме кожного українця, по якому б боці він не опинився, тоді не буде легковажного проливання української крові. Та все ж треба пам'ятати, що лише українець в українській суверенній армії це оборонець народу і української змлі, носій його суверенності.

«Спогади фронтовика» дають прекрасні описи фронтового життя та такі ж описи усіх форм бою. Не можемо мати до Є. Загачевського претенсій, що кругозір описуваних ним восених дій обмежений лише до малого фронтового відтинка. Є. Загачевський, як підстаршина, імпонує конкретним знанням вояцького діла на своєму щаблі. Його описи форм бою, — основи цілої війни, — докладні, повчальні і, що найважливіше, — реальні.

Фронтові переживання й психологічне насвітлення людських поривів, слабостей, свідомих і підсвідомих реакцій на вонні злідні — свою безпосередністю і ширістю, хоч подекуди, правда, не позбавлені дешевого патосу, викликають у фронтового вояка цілу гаму симпатичних рефлексій і полоняють читача.

Можливо, «мовники» мають обґрунтоване застеження до оповідного стилю й мови автора, вона однак для наших дивізійників не лише зрозуміла, але що більше — навіть конче потрібна в такій формі, якщо книжка має вірно відтворювати недавню вояцьку атмосферу.

Славомир

Знай, що в боротьбі перемагає той, що не жахається невдач, але має відвагу піднести до зупадку і завзято змагає до ціли.

(М. Орлик)

Jürgen Thorwald: Wenn sie verderben wollen — Bericht des Großen Verrats.
Steingrüben-Verlag, Stuttgart 1952, 606 стор.

До німецької літератури на тему т. зв. східньої політики під час останньої світової війни дійшла ще одна товста книга Юр'єна Торвальда, що й він назвав за старовинною приповідкою: «Кого боги хочуть знищити, того карають глупотою...»

Ще заки читач вспіє відкрити перші листки книжки його увагу насторожує обортка, вдержана в російських національних барвах. Та не зважаючи на це кольорове мементо й не хотячи бути «дрібничковими», ми беремось *sine ira et studio* до читання...

Закриваючи після прочитання обортку нам впovні стає ясно, чому саме така форма віньети книжки. Інша й не могла бути. Ще вірніше було б, коли б на обортці було велике фото Власова, — тоді зовнішнє оформлення акуратно віддало б зміст і ціль книжки. А зводиться вона до простого заключення: ми програли 2-гу світову війну, бо не послухали Власова. Феноменальний Андрей Андрейович — ось де було спасіння й ключ німецького виграншу на Сході, а там і — взагалі. Безперечно автор старається тут і там бути об'єктивним, дає дещо матеріялу і проти російської імперіяльної концепції, — все це однак робить тільки на маргінесі. Крізь цілу книгу червоною ниткою тягнеться його зітхання до «великої Росії» й її любимого вождя Власова. Йому він присвячує десятки сторінок, не помітає ні одного деталю його силуетки, геть аж до западачі величини склянки, з якої він запивається самогоном, та до половової розперіданості й оргії Андрея Андрейовича включно. Що ж, широка душа — новий Петро Великий і тому треба подивляти теж і його екстраваганції. А втім, автор знаходить повне зрозуміння для них, мовляв, «велика русская душа» геніяльного вождя шукала в похміллі й розпусті втечі від незрозуміння німців для її спасаючих ідей.

Для українського читача книжка цікава тим, що дає трохи матеріялу про підхід німців до української справи в 2-й світовій війні, висвітлюючи дещо докладніше останній етап існування 1-ї Української Дивізії. В загальному автор відводить українській проблемі, так би мовити, почесне місце серед національностевої проблематики СССР, він не в силі одначе спромогтися поставити крапку над «і». Вона в нього поставлена над Власовим і великоросійською концепцією. Все інше — *Randerscheinungen eines großen Dramas*, що тільки псують загальну концепцію Власова, під якою він підписується руками й ногами. Нашу окрему увагу скеровуємо на матеріяли, що ними користувався автор і що їх наводить наприкінці книжки в заподанні джерел. Вони, як на таку працю, доволі скученькі. Кілька репортажів і споминів, що вже появилися на ту тему після війни, дещо звітів і стенограм німецьких урядів і урядовців, що мали якесь відношення до «Осту» — 90% матеріалів стосується Росії і Власова, декілька наголовків про українську справу от і все. Такий індекс джерел говорить сам за себе, — а зміст книжки тільки підтверджує, що автор **не простудіював** як слід цілої проблеми і тому обраний ним, до речі, такий влучний наголовок книжки, можна б подекуди застосувати й до самого автора та його праці. *Medice cura te ipsum!* — це враження, що лишає по собі лектура Юр'єна Торвальда. Та не зважаючи на всі недоліки книжки, нам все ж таки треба познайомитися близче з її змістом, що відкриває лаштунки німецької східньої політики під час 2-го світової війни. Книга має сім великих розділів і написана живим репортажним стилем; часто-густо поперетиканім безпосередньою мовою дійсних осіб. Наскільки вона автентична, та їх мова, — годі ствердити, бо автор не

подає, звідки її бере, — все ж таки ці абзаци вірно передають думки, принайменіші головних персонажів книжки.

Перший розділ — «Мислителі і п'ястуки» — впроваджує нас в атмосферу гітлерівської «кузні планів» для Сходу. Неначе кепський *жарт* або маячиння божевільної людини читаються ті місця, де передана розмова Гітлера з Розенбергом. Ми мусимо з ними близче познайомитись, бо це божевільне маячиння стало злочинним, кривавим чином, що йому ім'я — німецька політика на Сході, — нам так добре відома — Deutsche Ostpolitik. Призначений Гітлером в квітні 1941 р. міністром для «східних країн» Розенберг звітує «Фюрерові» декілька тижнів після номінації про свою програму для Сходу. Він пропонує створення п'ятьох губерній (*Gouvernement*): Північної з назвою «Ostland» — для балтійських країн і Білорусі, і губернії — Україна, що в її склад хоче додатково включити теж і республіку надволжських німців. Цю останню на те, щоб тамошні німці «разом з заслуженими німецькими боярами, що одержать в Україні посіlostі, могли створити фундамент для сильної німецького моста там таки». Хоч як це йому, Розенбергові, прикро, але покищо «за відсутністю конечного для того людського матеріалу годі думати про германізацію України». Як переходову стадію він передбачив своєрідну українську самостійність з прихильною німцям верхівкою, щось на зразок домінії. План домініяльного статусу для України — це вже таки надто багато й Гітлер перебиває свого анемічного фантаста й «германізатора на раті». Закидаючи йому догматизм, з'ясовує свою власну концепцію політики на Сході. Ось вона: «Після перемоги на Сході поширимо кордони нашого панування аж по Москву. Етнографічні різниці не відограватимуть жодної ролі... Все можете робити, тільки ніякої національної політики в Україні... Назва «Gouvernement» не підходить, я є за «Reichskommissariat». — Кажете, що пригадуватиме більшевицьке поневолення, — тим краще, будуть нас боятися, як рази... Що, ви хочете потурати українському націоналізму? Вилікуйтесь від такого експериментування... Знавці Сходу твердять, що українці взагалі не існують як народ, тільки як меншина, що вже давно затратали своє політичне обличчя. Мене цікавить Україна тільки як резервуар, подібно як іншим народам потрібні колонії... Геть пальці від загравання на національні амбіції в Україні!», «Jawohl, mein Führer!» стільки міг видусити з себе Розенберг; щоправда, він побоюювався, що може так скоро не вдастися подолати *Untermensch-ів*, — він хотів би взяти їх дещо делікатніше за горлянку, щоб тим певніше викінчiti, але... — а, може, фюрер таки має тут слухність? «Führer befiehlt, wir folgen ihm» і, сховавши хвіст під себе, притакує німецький «експерт» своєму божкові.

Зчерги заторкнено ще на цій історичній конференції персональні справи — і довше зупинюються на проблемі, хто має бути в Україні комісарем. І тут мусить Розенберг поступитися Гітлерові, що вимагає для України «eine Persönlichkeit mit eisernen Fäusten, die die Reichtümer des Landes herauholt». Її знайдено в особі колишнього залізничника з Вупперталю, похожого на бугая Еріха Коха. Ще устійнено, що Галичина не ввіде в склад «Райхскомісаріату Україна», а перейде «під руку» Франка і — програма була готова. З малим додатком: Гіммлер подбає про «очищення» теренів і забезпечить «Polizeigewalt», Гірінг про їх справну господарську експлуатацію. Мислителі мусили поступитися перед п'ястуками. Інша справа — такі то й були мислителі.

Те, що діялося згодом в приміщенні «Остміністерством», — було вже «муштарда по обіді». Ще протестував прихильник української самостійності в штабі Розенберга, Бройтігам, звертаючи увагу на труднощі при переведенні такого пляну, ну й на «vor den Kopfstoßen der Ukrainer», але все воно — як тоді, так і в наступних роках — осталось «голосом вопіючого во пустині». Машина пішла в рух. Вона мала покласти тривкі підвалини під «тисячелітні», а насправді викопала яму під «двадцятилітні».

Другий і третій розділи: «Шлях, за який мусимо боротись» і «Кавказький епізод» — переносять нас — спершу на Україну 1942 року, до штабів німецьких армій і дивізій, а в дальшому на Кавказ. Зaproєктований Гітлером на конференції з Розенбергом плян організації Сходу став у міжчасі дійсністю. В Рівному господарював вже Кох, вже погинули були сотні тисяч полонених советської армії в німецьких таборах, а кожного дня доходили ще нові тисячі. Заповіджена ліквідація червоної армії, здобуття Москви і загалом повне заламання советської системи а за тим і держави — якось давали себе чекати. Замість того прийшли великі німецькі втрати під Москвою і... поява перших червоних партизан а ще далі — відсутність колись таких численних советських перебіжників. Рівнобіжно з тим постають при німецьких фронтових частинах більші й менші відділи т. зв. Hiwis (Hilfswillige). Майже кожнна німецька фронтова частина середуєшої групи німецької армії, від сотні починаючи «організус» собі «на чорно» полонених, отаке собі «власне» підприємство, що вже в короткому часі показується дуже корисним і практичним. Помалу починають додгуповуватися деякі критичні мізки по німецьких штабах, а там і звичайні фронтові командири, що щось воно не так. Замість хліба й солі, що ними спершу віталі німців, вони дістають тепер час до часу дещо олива з-поза кущів, вже немає перебіжників, натомість є — партизани. З заповіджених вісімох тижнів війни з Советами зробився вже один рік і немає ніяких ознак, що «Іван» хоче скоро капітулювати, ба навпаки — він стає щораз то завзятіший. Йдуть перші звіти догори, в яких звертається увагу на конечність зміні дотогочасної політики; «гора», докладніше Гітлер і круг його дорадників, — стоїть твердо при своїм пляні і всякі спроби зміни й критичні завваження осуджують як «дефетизм». Та все ж, такі звіти стають все численніші й росте круг німецьких старшин, переконаних в конечності зміні. Прямою дорогою не можуть осягнути нічого й тому рішають робити на власну руку — творити доконані факти. Майєр ген. штабу Штавфенберг, майор Герре й іще декількох беруться за рисковне завдання — організувати допомічні відділи з советських вояків. Власне вони мають легалізувати вже наявні відділи. А такі вже є, — ба вже навіть успішно б'ються проти червоних партизан. Є вже в районі Локотя — Россійская Освободительная Народная Армія «РОНА» — Камінського — до речі, ніяка «армія», а декілька загонів у «самоврядувальний округі Локотя», є вже численні батальйони при армії генеральмаршала Клюге. Починається завзята заштурмкова гра за зміну політики на Сході. Тому що немає надій на якісні радикальні зміни в Україні й Білорусі, йдуть заходи за зміну курсу в Кавказі, що його саме здобуває німецька армія. Ген. Кестрінг і д-р Бройтігам мають тут рятувати положення й недопустити до повторення випадків з Україні.

І низову повторились на Кубані і на Кавказі сцени з України: хліб і сіль, привітальні транспаренти, козацькі герці, святкування кабардинців в Нальчику, урочистості Карачаїв — все це в подяку великому «визволителеві» Адольфові Гітлерові. Ніяковіс свідок і збіgom обставив наставлений пред-

ставник того ж Гітлера д-р Бройтігам. На його руки складають всі ці кавказькі племена слова подяки і щедрі дари. Ніяковіс, бо знає, що після цього великого свята надії прийде ще більше розчарування. Власне воно вже є, тільки ті, хто ставить вітальні брами й виводять козацькі герці в пошану німців, що про те не знають. Дві тисячі кілометрів від них в польському місті Рембертові є іхні брати, сини гордого Кавказу в німецькому уніформі. Це ті нечисленні, що не подожли в німецьких таборах полонених, і що з них зараз створено легіон. Добре, що їх тут немає, бо вони мусили б переповісти своїм братам, як прийняв їх Третій Райх, мусили б переказати, що для них, тих, що носять німецьку форму і готові наставляти свої груди в обороні «тисячелітнього», не дозволяється уживати звичайних поїздів, а тільки спеціальних вагонів з насипом „Polen, Juden und Legionäre“. Ім ще не відомо, що вони мають стати «кольоніяльфольком» і що за випробуваним зразком „Kurz halten“ їм відведене місце білих негрів. Про це вони одначе в хвилині вітання німецької армії ще не знають.

Ледве пройшов переможний марш німців до вершин Кавказу, а вже прийшлося робити «давай назад». Сталінградська катастрофа і відступ німців з Кавказу потянув за собою найбільшу в історії терсько-кавказьких племен катастрофи. Тільки нечисленні змогли своєчасно відступити з німецькою армією. Решта — з приходом большевіків пішла в «неісходиму Сибір», або таки просто «в штаб Духоніна». Ще більш трагічно була судьба калмиків, з яких тільки незначна група змогла вирватися своєчасно з калміцьких степів.

Поскільки насвітлення автором подій у перших трьох розділах це доволі об'єктивне, хоч назагал дуже побіжне, а часто й докладне, постільки в дальших розділах він дас волю своєму суб'єктивному наставленню й свою увагу присвячує виключно Власову, що його називає «великим даром Богом для німців».

Четвертий розділ книги: «Власов — великий подарок» — вповні розкриває наївність німецьких т. зв. «східних спеців», а ще більше наївність — автора. Читаючи дотичні сторінки — а їх багато, аж надто багато, про цей «великий подарок», авторові цих рядків мимоволі пригадується розмова з англійською журналісткою, що отак схарактеризувала німців: «Пильні, великі діти і політичні примітиви». І слухно, бо чим же іншим можна пояснити собі цей дитячо-наївний галас, що його підняли німці довкола постati одного з-поміж сталінських генералів, який був готовий коляборувати з ними? Нічим іншим, як тільки примітивізмом політичного думання, а ми ще додамо, — і дилетантизмом т. зв. німецьких «спеців». Але про це пізніше. Цілий четвертий розділ це — з одного боку великий пеан Власову й його імперіялістичній російській концепції, з другого ж — скигління на Гітлера, що не впізнав «месії» і єдиної дошки спасіння. При тому, всі виводи автора таки більш плиткі. Він ні разу не завдає собі труду проаналізувати цілу проблематику Сходу Європи. Для нього притаманне таке характеристичне для деяких німецьких кругів «дерев'яне думання», що зводиться приблизно до такої формули: «Завела гітлерівська концепція, — давай нову рецепт, але просту нескомпліковану». Його знання політичної справи Сходу Європи не вийшли поза «гей да ухнем», Гоголівських «Мертвих душ», ну й Достоєвського «Бесів», і ще сантименту для „ausgezeichnete riegožki“. Так, дослівно так. Автор не завдає собі труду навіть накреслити політичного положення і прямувань народів СССР. Так і видно, що його праця — це вбога компіляція, зліпок із звітів всяких «тоже експертів» різних німецьких «штедлів».

Німецькі прихильники й протектори Власова роблять все можливе — і це зміст четвертого розділу — щоб зробити Власова сприємливим Гітлерові. Ці клопоти це теж і тематика п'ятого розділу, що має назву «Цукерки або велике очікування». В ньому обдаровує щедрій автор Андрея Андрейовича вісімсот тисячами вояків, т. зв. «Гівіс», мовляв, все, що дотепер не німецькі прихильники армії, це — власівське військо. Що ці сотні тисяч в 80% не російський елемент, що вони, вдягаючи німецьку уніформу, і не чули про Власова і що вони вступили в німецькі ряди тільки й виключно ради своїх національних цілей, автор ні словом не згадує. Головне, що його німецький порядок любивий мізок знайшов «заммельбергіф» і місце в шуфляді свого бюрка.

Децио цікавіший для українського читача є шостий розділ п. н. — «Неправдоподібна зміна». Найбільш здекларовані речники німецької екстермінаторської політики — «СС-ї» роблять 180-градусне «Керт!» і відкривають нового союзника на Сході — поневолені національності. Речником тієї групи є д-р Арльт, добрий знаєвець східної справи і прихильник «націоналів». Він добре орієнтується в українському визвольному русі, знає низку його чільних представників і є противником власівщини. Але він сам, проти нього — мракобісів власівщини, що вже пролізо до бюр «Райхсзіхерграйтс-гавітамт-у». Ще заки Арльт зумів розгорнути свою діяльність в т. зв. „Leitstelle für Ost-Freiwillige“, якою підлягали вже наявні дивізії східно-європейських народів, між тим і 1-ша Українська Дивізія, він дістас значев'я в особі шефа гестапо Кальтенбруннера завзятого прихильника і протектора Власова і його концепції. Цей же Кальтенбруннер впроваджує Власова до Гіммлера і є хресним батьком гразького маніфесту і взагалі цілого того спектаклю. І врешті — геврека! Гіммлер, а там і Гітлер, зрозуміли Андрея Андрейовича. Авторові годі пристати захвату з приводу цього факту. Він змальовує заходи Власова і його німецьких покровителів звести «націоналів» до «общего котъялка». Його симпатії неподільно по стороні великоросійської ідеї Власова. Ще трішки респектує український визвольний рух, хоча теж хотів би, щоб і він підкорився Власову. Для інших народів і їх національних прагнень він взагалі не має зрозуміння.

**Генсан В. Болдвін: Зростання сил ОПАП-у у відношенні до сил СССР, «Нью Йорк Таймс»,
15 січня 1953**

Військова сила західної Європи в останніх двох роках зросла — в порівненні до такої ж сили СССР та його союзників, — не зважаючи на поважні проблеми, що стоять перед Організацією Північно-Атлантичного Пакту (ОПАП-ом).

Відносний ріст сили осягнено головно за допомогою США і через концентрацію поважної частини сил США й Великобританії в Європі. Найсильніша бойова армія в Західній Європі це 7-ма армія США в Німеччині; найсильніша морська одиниця на європейських морях це 6-та флота США на Середземному морі; більше ніж 1000 з-поміж усіх 5000 літаків, наявних в ОПАП-і, або чинних у державах-членах Європи чи недалеко неї, це літаки США.

До того ж комплекстний і могутній вузол повітряних баз для стратегічних бомбардувальників, що його розбудовано в Британії (за британською допомогою), вже спроможний помістити куди більше бомбардувальників, ніж ті, що тут нормально становлені.

Хоча хребет європейської мілітарної сили все ще становлять американські збройні сили, то вже почалося відродження західно-європейської мілітарної сили і добре започатковано виповнення мілітарної порожнечі, що залишилася була як наслідок війни.

I врешті останній розділ, що немов доповнює на-головок книжки — «Того боги карають сліпотою» це слізи радості німецьких протекторів з приводу перемоги Власова. В ньому маємо докладний опис празького з'їзду та цілий ряд деталів з побуту Власова до полових оргій включно. Для нас цікаво одначе довідатися дещо близче про т. зв. армію Власова. До речі, ця армія це теж — великий блеф. Такої взагалі не було, а була тільки одна повна дивізія під командуванням ген. Буніченка і початки другої, що перебували за ледве в стадії організування. Теж довідусося, що, за вийнятком одного батальйону, що ишов порох коло Кюстріна над Одрою, то ні дивізія Буніченка ні т. зв. 2-га дивізія фронту не бачили, а стріляли хіба до німців біля Праги. Цю найзвичайнішу в світі зраду вбирає автор в дуже лагідну форму, а навіть наказ Власова, що його він підписав ген. Буніченкові — «перестрелять фріцоф!» найвінній автор старається оправдати.

Вершком наївности і таки прямо хоробливої німецької зарозумілості є звернення автора до американців, що його він вкладає в уста ген. Кестрінга під час переслухання в «СіАйСі». Він каже: «Ми, німці, програли капітал, єдиний в боротьбі проти большевизму. Ви, американці, знищили й те, що ми залишили.» Ми не будемо боронити американців, бо всім відомо, що вони зробили величезну похибку, видаючи большевикам тисячі борців проти большевизму. А втім вони це самі знають і признають.

Нам тільки хочеться сказати, що хто як хто, але німці взагалі і автор цієї книжки зокрема, аж ніяк не мають не тільки морального права, але й потрібного знання, щоб дораджувати другим, що й як треба робити на Сході. Книжка Торвальда — це ще один доказ німецького дилетанства, коли йдеється про Схід Європи й його проблематику. Ми хочемо вірити, що нові експерти східної справи не підуть слідами своїх німецьких колег, але справді докорінно простудіють справу.

Про поляків кажеться, що вони — мудрі по школі, але про німців типу Торвальда — й цього скажати не можна.

Л. Корбут

Релятивний ріст сил

Початкові фази роботи в цьому напрямі видавалися свого часу майже непереборними. Франція й Німеччина — ключі до Західної Європи — лежали знеможені. Великобританія перестала бути центром світової імперії, а менші нації, зведені напівнімецькою окупацією, а до того терпіли від економічних недуг і від знищень війни, насправді не мали жодних військових сил. Не було тоді організованості, що менше спорядження і вже зовсім мало компетентних старшин-керівників. Озброєння, що його мала Європа, було і нескоординоване і перestarіле.

Супроти таких величезних проблем мілітарні і постачальні досягнення, що їх бачимо в Європі впродовж останніх двох років, — подивується.

Більшість військовиків і політиків переконані, що Захід за поштовхом збросень США в останніх роках помітно зрос в силах у стосунку до СССР. Але, мабуть, саме того, як далеко ми зросли на силах, ніхто не може сказати, бо ж оцінки альянтських розвідок поміж собою серйозно різняться і немає одної згідності відповіді на питання: який сильний сьогодні СССР?

В штабах розвідок альянтів, США та ВШАПЕ (Верховного Штабу Альянтських Потуг Європи) існує поважне розходження в поглядах, чи розвідки ВШАПЕ (а на яких базуються мілітарні вимоги ВШАПЕ) не перецініли сили ССР. Велике число старшин думає, — висловлювався один генерал на високому становищі — що, мовляв, ми все приписуємо ССР спроможність давати собі легко раду з найтяжчими проблемами тоді, коли США та Великобританія, — що стоять куди вище з погляду техніки — можуть розв'язати ці проблеми тільки серед найбільших труднощів, якщо взагалі можуть їх подолати.

Ці невирішенні розходження в поглядах щодо оцінок розвідки мають особливе значення для майбутніх планів ВШАПЕ, бо ті, хто твердить, мовляв, військові вимоги ВШАПЕ — виражені в числах дивізій, кораблів і літаків — надто високі, ті домагаються ревізії щодо таких трьох основних пунктів:

Поперше, вони твердять, що ці вимоги є куди вищі заонад усякі спроможності Європи і тим самим не будуть та не можуть бути виконаними. Подруге, коли намічувано вимоги щодо воєнних сил ОПАП-у, то не брано до уваги дії родів зброй, як от атомова артилерія, що може заступити деяке число дивізій і літаків, а потрете, на всякий випадок ці вимоги спиралися на перебільшених оцінках советської сили.

То ж при таких різних оцінках советських сил неможливо сказати, наскільки сили ОПАП-у зросли, за час свого короткого але драматичного існування, якщо не приймати якогось одного довільного мірила.

Деякі факти є певні: сили Заходу приблизно дірівняли сили советських наземних і повітряних збройних сил, що станціонують постійно у Східній Європі — даних про які не можна скрити. На деяких теренах (напр. у Німеччині) ці збільшені збройні сили альянтів перевищили советську збройну силу на сусідніх просторах.

Оцінка советських збройних сил

У східній зоні Німеччини, Австрії та в східно-європейських сателітних країнах розташовано яких 32—34 советських дивізій та декілька артилерійських дивізій (різновартих альянтській корпусній артилерії). На тих же теренах розташовано приблизно 2500 советських військових літаків усіх типів, із транспортовими включно; з них близько 1700—1800 це бойові літаки. В Західній Європі проти цих сил альянти мають тепер (не вчисляючи Греції, Туреччини й Португалії) яких 28 дійових дивізій, помітно сильніших від советських дивізій щодо величини та сили вогню, — та приблизно 4000 літаків. Німці твердили, що в 2-ї світовій війні їхня одна дивізія свою ефективністю дорівнювала трьом советським дивізіям, отже сьогодні можна твердити, що ОПАП має перевагу над советськими силами, які стоять проти Заходу у Східній Європі.

Як дорахувати ще 60—70 східноєвропейських дивізій до советських сил, то східний бльок числово перевищує новостворену альянтську силу. Але якщо знову дочислити 400.000 югославянських вояків до сил Заходу, то числове перевага буде знову по стороні Заходу. Сателітні армії та повітряні збройні сили безсумнівно зросли в ефективності; деякі з них посидають тепер реактивні літаки; іх модернізація та розбудова все ще далі продовжується. Сьогодні однак можна сумніватися щодо ефективності й надійності тих сил. Повітряні сили сателітів ССР мають чисто дефензивний характер.

Тому то саме Заход зріє на силі у кожній мілітарній балансовій позиції, навіть якщо упадок акції комунізму в Західній Європі зрівноважився якоюсь мірою зконсолідуванням комунізму в Східній Європі, де він помалу починає здобувати собі молодь.

Однак у перспективах на майбутнє оптимізму куди менше

Однак куди менше оптимізму на майбутнє. Погляди розвідки на сили поза советським кордоном є в найкращому випадку «вигадування». Більшість старшин думає, що військове становище альянтів в Європі все ще непевне з тих причин, що ССР розпоряджає поза своїми власними кордонами великим числом готових уже і запасних дивізій як теж дійових літаків.

І ніхто з певністю не може сказати, що альянти виграють на часі. Темпи зброянь ОПАП-у стали повільніші. Сьогодні наша концепція відновити рівновагу сил в Європі шляхом озброєння Західної Німеччини в рамках ОПАП-у — загрожена.

ССР не стоїть на місці. Він скріпив ефективно свої дивізії у східній зоні Німеччини, розбудував бази постачання пальним і муницією у висуненіх до переду теренах та приготував густу мережу летовищ у східній зоні Німеччини, в Австрії і в сателітних країнах, де правдоподібно можуть приміститися 5000—6000 літаків.

ССР і далі продовжує постійно дозброяватися і стандаризувати та модернізувати збройні сили сателітів. Заход не знає напевно, чи темпи росту советської продукції не перевищують темпів США. Деякі урядові чинники гадають, що Москва або вже розв'язала або на шляху розв'язати у себе проблему браку нафти, та що вона тепер нафти має подостатком, і то на війну в великому маштабі.

Ми певні, що ССР постійно збільшує свій запас атомової зброї, що працює над сконструюванням водневої бомби, і що незабаром матиме доволі «спеціальної зброї», щоб могти серйозно загрожувати нам чи нашим союзникам — і таким чином неутралізувати нашу атомову зброю як запобіжний засіб війни і зменшити її ефективність як вирішного чинника перемоги.

Критичний день — невідомий

Але немає ще жодної певної дати щодо критичного дня, так думають в Європі. Року 1954-го що його часто уважали недавно «роком небезпеки» і роком, до якого ОПАП мусить бути готовий, таким сьогодні не вважають. Вийнятком тут декілька військовиків і політиків. Меншість думає, що між кінцем 1953-го і 1955-им роками ССР матиме доволі напродукованої атомової зброї, не щоб дорівняти нам, але доволі, щоб зневітралізувати нашу дотеперішню перевагу. Далі, що воно мало ймовірне — з уваги на поточні проблеми ОПАП-у, — щоб альянти в тім самім часі могли розбудувати свої домовлені сили в такій мірі, щоб перманентно охороняти Західну Європу проти генерального нападу. Деякі спостерігачі думають, що криза прийде тоді, коли Західна Німеччина справді виставить свою армію. Все це однак погляди пессимістичної меншини.

Більшість є тієї думки, яку поділяють деякі, що правда, не всі американці, а що її в основному висловив, хоч і не тими словами прем'єр Черчил і президент Трумен, а саме, що «Айзенгауер виграв бій за Європу че останнього року». Це означає, що найбільша небезпека советського нападу проминула та це не є офіційний військовий погляд США. Генерал Мат'ю Б. Ріджвей остерігав кілька-кратно перед небезпекою від такого погляду. Американські генерали і дипломати постійно остерігали Європу, що чим довше протягатиметься до зброяння Європи і чим більше часу потребуватиме ОПАП, щоб виконати військові вимоги ВШАПЕ, то довшим буде період скрайньої небезпеки.

На думку більшості — в основному великобрітійських щефів штабів, — теперішня криза «холодної війни» в Європі і гарячих воєн в Азії може продовжуватися в безконечність; і немає ні одної дати, коли теперішня криза може загостритися, як теж що нема ніякої певності, що альянтські сили ростимуть в майбутньому і далі так, як це було в минулому.

Р. Г.

Розділ сил, приділених тепер ОПАП-ові

Нижче подано бойовий порядок (січень 1953) держав-членів Північноатлантичного Пакту, що виставляють військові сили (Ісландія, член цього ж союзу, їх не виставляє). Числа приблизні; дивізії

	готових дивізій або їх рівновартість	* запасних дивізій або їх рівновартість	тактичних літаків
Данія	2/3	1/3	150
Норвегія	1/2	1/2	150
Голландія	1 1/3	2/3	350
Бельгія	3	2	350
Франція	5 1/3	7	800
Британія	4 2/3	12	1300
Канада	1/3	—	75
Італія	6	4	375
Греція	10	—	200
Туреччина	21	4	350
США	6	1000	до 1200
Люксембург	†	††	—
Португалія	1	2	50
Разом	60	35	5192
			до 5292

різняться величиною, станом і готовістю; деякі літаки — реактивні. Британських, французьких і інші військові сили з-поза європейського терену (на Середньому Сході, в Індо-Китаї тощо) не включені.

Примітка — Запасні дивізії вагаються щодо своєї сили від кадрів — (із штабу дивізії й декількох старшин) аж до понад 60 відсотків свого стану. Британія має 10 територіальних дивізій на своїх материкових островах силою близько 40% як теж інші одиниці — разом до яких двох дивізій, але ніяка із них не може бути готовою тижнями ба й місяцями від дня вибуху війни. Інші запасні дивізії теж різняться щодо своєї готовості від тієї дати. З-поміж цих 35 наведених вище запасних дивізій правдоподібно не більше як 15-20 будуть порівняно готові впродовж 30-60 днів після того, як війна зачнеться.

* Готових у різних відступах часу після того, як війна зачнеться.

† Бойове з'єднання в силі 1-го курення.

Р. Г.

Стан озброєння по державах ОПАП-у

В. В. Кравзе: **Модерна турецька армія**, «Зольданцайтунг», Мюнхен, 20. 11. 1952.

Ще почавши від 1946 року, коли ще Захід мав інакші уявлення про СССР і починав розброяватися, Туреччина перебуває в стані частинної мобілізації. Тодіто СССР ні з цього ні з того виповів свій пакт дружби із Туреччиною і зажадав крім ревізії договору в Монтри (щодо Дарданеллів) ще й звороту східноанатолійських областей Карсу, Артвіна й Ардатану, які гюмрійським мирним договором були Туреччині повернені після 40-річної російської окупації. Старий ворог, з яким зведено за останніх 250 років бойад 12 війн, стояв знову перед воротами. На болгарському кордоні це був 450 км. довгий фронт, а в Східній Анатолії — понад 400 км.

Анкара відповіла советському амбасадорові пропстим «Ні!» і змобілізувала 900 000 чоловік, щоб тим якнайвиразніше підкреслити, що оборонятиме територіальну інтегральністі країни. Від сімох років іде майже 50 відсотків державного бюджету на скріплення оборонного потенціалу Туреччини.

До особистого виряду турецького «аскера» (байця) належать: 1 літня й 1 зимова уніформа, 2 гарнітури білизни, 1 бавовняне накривало — все те здебільша таки вже добре проношене попередниками, — 1 пара простих черевиків, що їх можна що шість місяців віддати до шевця прибити підметки, 1 рушниця 7,92 мм, а врешті — місячне жалування: 0,65 куруша (дорівнює 1,— НМ). То ж п'яних і галасливих «аскерів» в Туреччині не видно.

Проноситься щонебудь із уніформи під час цієї твердої військової служби, то «аскер» латає: і то латками, що, очевидно, ні трохи не можуть принести доброї репутації його зовнішньому виглядові (недавно один американський часопис писав: «турецьке військо справді скидається на невишколену банду»). Замість шнурівок нерідко появляється звичайний штупрок, а як зреєшою трапляються й діри, то чого дивуватися тут при цьому терені? «Аскер» коштує турецьку державу річно 500,— доларів, тоді як його американський співтовариш «джі-ай» — американського податкодавця коштує 5000,— доларів.

Але враз із Трумановою доктриною проти східного комінформізму в сусідстві, у греків, ця варта постава Туреччини набрала нового аспекту.

Туреччина через ніч стала ключовою позицією і неначе запрудою на шляху до східної частини Середземного моря. Що більше: якщо б противник увірвався до Східньої Анатолії, то увесь Близький Схід із своїми життєважливими джерелами опинився б без охорони і наче засервованій ССР-ові на тарілці, а врешті —sovets'ka армія на протоках! Це викликало б непердбачені наслідки в цілому Середземномор'ї. То ж тут появився JAMMAT (Joint American Military Mission for Aid to Turkey — «Сполучена Американська Військова Місія для Допомоги Туреччині») із своїми 10250 експертами, себто з найсильнішою загалом військовою місією в країні-члені ОН. До половини 1952 р. інвестували тут США безпосереднє й посереднє військове спорядження на суму ок. 1 міліярда доларів; на думку ген. Арнольда, це «найкращі інвестиції, що їх США зробили закордоном». Як вроджені реалісти, турки прийняли цю допомогу із властивою собі достойністю — як від приятеля, що тепер набрав подібної відрази супроти їх північно-східнього сусіда, та яку вони вже мали здавен-давна. То ж не диво, що ці американські дорадники, які появилися були тут з таким велетенським покриттям, спершу пережили неодне розчарування, бо натрапили в турків на таку високу — обґрунтовану історією — думку про себе самих, як ніде інде. Мусіли теж вислухати й те, що їх допомога — щоправда, дуже побажана, але що власне Туреччина вже від багатьох років допомагає Західowi і що зрештою наявіть без цієї допомоги вела б боротьбу. На американців тут глядили як на союзників і були готові з ними разом вести спільну боротьбу, але ж на базі взаємного пошанівку.

Одне з найперших і ніраз не останніх розходжень поміж турецьким генеральним штабом і JAMMAT-ом виникло з приводу майбутньої маршрути турецького «аскера». Турки думали про добре вишколені й добре споряджені піхотні дивізії, що в гірських просміках Східної Анатолії могли б враз із ланцюгом гір створити непереборний оборонний вал. Американці ж були за модернізацією й рухливістю. Впродовж трьох місяців понад сотня штабовиків мусіла покинути службу. Армію зредуковано з 900 000 чоловік на 360 000 (до того числа доходять іще: 20 000 летунства і 20 000 воєнно-морської

флоти), зате ж здвоєно їхню вогневу силу. У міжчасі направлено, чи то збудовано заново 20 000 км шляхів. Тоді як американці переперли свої пляні в загальному, то в подробицях натрапили на завзятій спротив — і щонайменше навчилися шанувати своїх приятелів.

Корея остаточно показала, що турецький «аскер» на фронті є те, чим повинен бути вояк: добрим бійцем. Оповідають, що в Кореї отримався був один висунутий вперед турецький батальйон у скрутному положенні. Американський сотник-ад'ютант запропонував турецькому курінному відтягнути свій батальйон до тилу. «Не маємо такого на-казу!». «Але ми не маємо вже харчів!» — спорив далі американець. «То здобудемо собі від ворога». «Алеж ми вже не маємо амуніції». «То будемо боротися багнетами!» Якже ж цей сотник-американець, всупереч наказові, хотів відійти до заду в штаб, (щоб пожалітися, то його особисто застрілив цей турок-майор «за трусливість перед ворогом». «Цей майор, очевидно, був пізніше воєнним судом звільнений».

На місце кожного вибулого турецького вояка в Кореї зголошується вдома шість заступників. І хоч Туреччина — аж до листопада 1952 року — ще й не була прийнята до Північно-Атлантического Пакту, то виставила як перша країна, що до того ще й межує з ССРС, — на Корею одну бригаду. Ця рішеність брати участь у боротьбі, де лише йдеться про східну загрозу, принесла турецькому «аскерові» найвище признання серед фронтових співториців. Він найбезкомпромісніший ворог «Москви», як він називає росіян.

Туреччина сьогодні має разом модерно вишколені частини: 16 піхотних, 5 кавалерійських і 3 танкові дивізії. У Східній Анатолії проти 32 советських стоять 9 турецьких, в укріплених же районі Тракії — проти 12 болгарських і 3 советських — 5 турецьких дивізій. Крім вишколених резервів із 2 000 000 люда, Туреччина розпоряджає ще 2 000 літаками (з того 300 модерніх турболітаків), 8 підводними човнами, 11 винищувачами і 1 кружляком. Мрія JAMMAT-ту це — 40 бойових турецьких дівізій.

На місце давнішого турецького старшинського корпусу, тяжкуватого й надто заскорузлого в своїх застарілих доїмах на те, щоб могти достосуватися до нових напрямків, — прийшов новий. Він рекрутуються головно з-поміж синів анатолійського селянства, вихованих в дусі Ататюрка і відкритих для модерного способу думання. Їх американські вишкільники говорять з подивом, що «турки представляють собою щасливу синтезу поміж бездушною технікою й фанатичним одночічним бійцем».

Осідком штабу близько-східного верховного командування ОПАП-у «Південний схід» обрано турецьке місто Ісмір (Смірну).

ФРАНЦІЯ: Зброяне плянування французької армії після війни проходило в трьох головних етапах: почалося меморандумом уряду від 7. 8. 1950 про трирічну програму на 20 дивізій, далі законом про військову службу від 1. 12. 1952 із встановленням обов'язком військової служби на 1½ року та врешті військовим бюджетом. Тоді як впродовж 1952 року в розпорядженні стояли 14,7 міліардів НМ (з чого на саму тільки війну в Индокитаї — 4,7 міліарди НМ), то на 1953 р. передбачене підвищення цього бюджету до 17,56 міліардів НМ. Міністер оборони Плевен заповів, що цю суму однак прийдеться обнизити на пів міліарда, якщо американська фінансова допомога для Франції буде скорочена, як це подавано, з 650 мільйонів доларів на 525 мільйонів.

У Франції щорічно стає яких 210 000 призовників; на те ж, щоб могти ці передбачені 20 дивізій із 900 000 чоловік виставити до кінця 1953 р., то необхідно було б продовжити військову службу на 24

місяці. Таке продовження було однак ще настільки завзятіше поборюване соціялістами й комуністами, що такі дворічники мусіли б бути вживі як зміна розташованих головно в Індокитаї добровольців із довшими термінами служби. Річні ж втрати старшин в Індокитаї дорівнюють щорічному випускові старшинських поповнень із воєнних шкіл у Сен Сир і Куекідан.

До кінця 1952 р. Франція повинна була мати під зброями в Європі 642 000 вояків, в Індокитаї 196 000, а по інших заокеанських теренах — 47 000. Число однак на Європу видається не достовірним та невиконаним. У 1951 р. Франція мала в Європі: 5 піхотних дивізій, 3 танкові й 1 повітряно-десантну дивізію. Передбачених же тоді 10 дивізій до кінця року так і не отягнено. Спорядження й бойова вартість цих дивізій були неоднакові і здебільша не надто високі. До кінця 1952 р. не були виставлені передбачені на Ліссабонській конференції ОПАП-у 12 дивізій, чи то навіть згідно із французьким планом — аж 15 дивізій.

Французька авіація розпоряджає 500 мисливськими літаками, з-поміж яких 430 англосаського походження. За французькими з'ясуваннями, устійнений у Ліссабоні на Францію контингент із 800 мисливських літаків міг бути випродукований до кінця 1952 р. — як і дальший із 1200 літаків на 1953 р., — тільки під умовою, якщо б це було фінансоване допомогою з американських літакобудівельних замовлень.

Французька військово-морська флота зменшилася в наслідок 2-го світової війни з 5 на 2 лінійні кораблі, з 18 на 3 кружляки, з 72 на 8 винищувачів та з 77 на 12 підводних човнів, або ж разом — із 518 000 на 190 000 реєстрованих бруттони. А згідно з ліссабонським планом передбачається — 456 000 тонн.

Проти 30 000 активно приготованих на громадянську війну комуністів — «стратегія оборони спеціальних теренів» (себто перед повітряним і морським десантом, перед партизанами й заворушеннями) розбудувала «народну охорону» із таких з'єднань: жандармерія, республіканська гвардія і республіканська охоронні сотні, територіальна гвардія й регіональні батальйони та запас.

ІТАЛІЯ: Устійнені в італійському мировому договорі 1947 р. на 250 000 чоловік, 350 літаків і 26 військових кораблів зброянні обмеження для Італії були знесені заявою західних потуг в вересні 1951 р. після того, як в наслідок озброєння східніх сателітних держав, колись пов'язаних із державами осі, як теж коли в наслідок приступлення Італії до Північно-Атлантического Пакту створилася нова ситуація. Почавши від тоді Італія належить до тих потуг в Європі, відбудова власної збройної сили яких знайшла далекосхідне признання. Ця відбудова власне проходила непомітно і з поміненням публічної уваги. Як же ж минулого року під час дебат над бюджетом італійський міністер оборони подав до відома, що до кінця 1952 р. стоятимуть 7 піхотних, 3 легкі й 1 танкова дивізія, далі — 1 танкова бригада і 3 альпійських бригади, то стало очевидним, що Італія із своїми 12 дивізіями належить до тих небагатьох європейських держав, що виконали встановлену для членів ОПАП-у в Ліссабоні з початком 1952 року зброянну програму. Це збільшення армії, очевидно, було вможливлене вчетверо збільшеним військовим бюджетом супроти напр. р. 1948/49; у 1952/53 р. міністерство оборони розпоряджає 518 200 мільйонами лір, а дальших 125 мільйонів лір парлямент призначав на надзвичайні військово-оборонні кредити.

Ці досягнення були в немалій мірі підтримані ще й американською зброянною допомогою у формі: 800 нових танків, понад 100 важких гармат, 36 військових суден (серед них передбачено було 8 винищувачів) і 328 літаків (в тому 64 турболітаків).

Міністер оборони Паччіярді заявляв при нагоді різних міжнародних конференцій минулого року, що Італія із допомогою закордону змогла б виставити в 1953 р. ще дальших 3 дивізії. Італія домагалася американських збройнісвих замовлень на 350 мільйонів доларів, і США заявилися готовими на 250 мільйонів доларів, якщо Італія дотримуватиметься відповідних речень в достави. Понадто Італія домагалася ще й військових достав на 350 мільйонів доларів, однак тут США своє рішення зумовили дальнішим ходом реалізації італійської збройової програми.

Для оборони Італії воно важливе, що ці саме виставлені 12 дивізій відповідають передбаченому для неї військовому контингентові в рамках договору про Європейську Оборонну Спільноту (ЕОС), тоді як Франція досі тут виставила заледве 10 дивізій. Крім того для характеристики італійського становища важливе ще, що військові сили Туреччини й Греції не підчинені командувачеві наземних сил верховного командування ОПАП-у «Південь», італійському ген.-лейт. Фрattіні, але що для них створено нове верховне командування ОПАП-у «Південний схід». Італія дуже зацікавлена в міжнародних переговорах щодо створення єдиної південно-східної оборонної системи враз із Грецією, Туреччиною, Югославією та морськими силами

США й Великобританії, однак на перешкоді тут — нерозв'язана ще проблема Тріесту, як теж і його вплив на недалекі вибори.

Італійська воєнна флота складається з двох п'естарілих лінійних кораблів, 33 кружляків, 33 супровідних і 626 прибережних човнів та 10 виловлювачів мін. США доставили: 5 винищувачів; передбачена ж іще достава з дальших винищувачів. 1 винищувач уже спущений на воду у Спеції, заплановані ж — один 6000-тонновий кружляк протильтунської оборони та два 4000-тоннові кружляки як теж намічена програма кораблебудівництва до 1955 р. на 350 000 тонн — ні раз не така мала, як її порівняти з програмою на 370 000 тонн Франції.

Сенсацією італійських літакобудівельних зброянь стали продуковані з британськими погінними турбінами De-Havilland-Ghost турболітаки Fiat G-80, що вже брали участь у середземноморських маневрах ОПАП-у. Прем'єр міністрів Де Гаспері створив в Італії національний комітет для дослідів над атомовою енергією, а міністер оборони Паччіярді повідомив про успішні вже спроби з вибухом невеликої кількості водню. Паччіярді заявив теж, що італійські фабрики могли б у випадку американських замовлень виконати військове спорядження для Західу на суму 450 мільйонів доларів.

Вмерти за України — це жити вічно.
(із кличів УПА)

Купуйте нову книжку з дій УПА

Степана Хріна

КРІЗЬ СМІХ ЗАЛІЗА

спогади командира тактичного відтинку з повстанської боротьби в Україні

Замовляйте у видавництві або в представників за кордоном

Ціна: в Австралії — 10 шил., в Англії — 8 шил., в Аргентині 12 пезі.
в Бельгії — 48 фр., в Бразилії — 20 кр., в Венесуелі — 3.15 бол.,
в США і Канаді — 1.50 дол., в Німеччині — 4 н. м., у Франції,
Тунісі — 340 фр., в Швайцарії — 4 фр., у Швеції — 4.80 кор.
Кольпотерам дабмо 20 % опусту

Замовлення виконуємо за попереднім надісланням готівки. Гроші просимо вислати: за кордоном — на адреси представників, в Німеччині — на адресу видавництва.

Ліпше умерти в боротьбі, ніж умирати як покірний раб, не боронячись, цілуючи ноги того, хто визискує, хто ґлузуює й погорджує, хто катує тебе.

(Микола Міхновський)

П О Д Я К А

Пожертви на Фонд Місії УПА склали:

в Канаді: на руки п. А. Маличевського в Ст. Кетрінз на л. ч. 299:

по 2.— дол.: Бубна М.; Михаськів У.; по 1.— дол.: Гриб М., Гук О., Корнацький І., Яворський В., Бейко Л., Кулик С., Гейко І., Будяк М., Маличевський А.; по 0.50 дол.: Чиж В., Кобилянський С.; разом 14.— дол.;

на руки п. М. Климочка в Ст. Кетрінз на л. ч. 300: по 2.— дол.: Коніт А., Купратий Д., Католик В., Бинковський В., Федоришин І.; по 1.— дол.: Климочко М., Лужба М., Сьолковський Л., Тиховецький С., Єзерський Т., Березовський В., Берекета М., Репіцький Г., Роздольський В., Чорнотиський М., Кіслюк С., Гаврилишин О., Демидас П., Кучмій А., Мартинюк Ф., Казанівський О., Шоцький І., Андрусишин, Іванець І., Процик В., Солтис В., Гороус М., Соколівський П., Клім'юк А., Доцін Р., Мінкорса В., Корда М.; по 0.50 дол.: Гучок В.; разом 37.50 дол.;

на руки п. О. Жигара в Торонто на л. ч. 292:

по 5.— дол.: Репецький Степан; по 3.— дол.: Осип і Трена Слов'як; по 2.— дол.: Ковалів М., Дудар П., Дудар М., Дудар А. і К., Денис Д., Проців С.; по 1.75 дол.: Дудар П.; по 1.— дол.: О. Жигар, Ройт Роман, М. Кавчинська, М. Галабар, М. Мігус, А. Кордан, І. Цьова, М. Голій, В. Бізан, Павлишин, М. Курис, Р. Вірстюк, А. Куриш, І. Шапківський, С. Стакхура, Р. Стакхура; по 0.25 дол.: П. Борковський; разом 38.— дол.;

на руки п. В. Білана в Торонто на л. ч. 291:

по 2.— дол.: Д. Семчишин, Д. Крапко, В. Ринда, по 1.— дол.: В. Білан, Т. Ратушний, О. Саган, Н. Ізьо, О. Жигар, К. Курінка, Т. Гулич, Л. Тризна, В. Кущіренко; по 0.50 дол.: Н. Сабуха; разом 15.50 дол.;

на руки п. М. Гая в Торонто на л. ч. 297:

по 2.— дол.: М. Сметанюк, М. Довгий, Г. Босий, С. Артимович, А. Ганачівський, В. Бишак; по 1.— дол.: І. Бурда, Ф. Хридин, С. Волос; разом 15.— дол.;

на руки п. М. Мігуса (на христинах у п-ва Жигарів) в Торонто на л. ч. 298:

по 5.— дол.: О. Жигар; по 2.— дол.: П. Алик, О. Юрчишин, В. Гелюк; по 1.— дол.: С. Загребельний В. Білан, А. Хомин, С. Николюк, П. Серватяк, А. Курис, В. Цап, А. Куприк, М. Мігус, І. Денис, В. Діхтяр; разом 22.— дол.;

гості на весіллі п. Михайла й Анни (з дому Куприк) Мігусів, яке відбулося 31. 5. 52 в Торонто, — 64.60 дол.;

сотн. Гуляк (збірка на христинах) — 18.— дол.; в Австралії: на руки Г. Білка в Вікторії на лісту ч. 301a:

по 20.— шил.: Адам Дикий, Г. Білк; по 10.— шил.: М. Проць; разом 2.— фунти, 10.— шилінгів;

на руки п. В. Рудя на л. ч. 302a:

В. Рудь — 2 фунти, М. Домажак — 1 фунт; разом 3 фунти;

на руки п. М. Лібера в Перте на л. ч. 315:

по 5 фунтів: Мир. Лібер; по 2 фунти: Е. Ростиц, Вол. Поповський, І. Диміцький; по 1 фунтові: М. Ткачишин; разом 12 фунтів;

на руки п. Вол. Кані в Фріментль на л. ч. 317:

по 1-ному фунтові: І. Міщук, Б. Нагерпяк, Олекса Тимус, Р. Ситар, О. Дубіняк; по 10 шил.: Д. М., Д. Бурич, Чабаль, Бегей, Я. Борбадин, Борис Черка-

сов, Василь Моцик, Б. Зубач, Вол. Пошивак, Іван Тарапацький, Мик. Пошивак, Ю. Липка, Василь Алісієв; по 5 шил.: В. Крилатий; разом 11 фун., 15 шил.

на руки п. Петра Кардаша в Перте на л. ч. 318:

по 5 фунтів: Ф. Андрусяк, Ігнатій Івородецький, Іван Дмитрук; по 2 фунти: Петро Кардаш, Ярослав Кулинич, Павло Гутей, Василь Стасів, Степан Яценко, І. Скіцко, М. Л., Ю. Федичканич, Василь Слободян; по 1-ному фунтові: І. Костишин, Мих. Фітjak, Мих. Гарасим, І. Кучма, Евстахій Темник, Іван Шийка, Василь Кандеревич, Гр. Сенюта, І. Годьо, ..., І. Грицан, І. Приймак, Кость Копчук, Мик. Бойчик, Петро Вражук, Данило Коліщак, Степан Хомяк, І. Дулиба; по 10 шил.: Д. Менцінський, Б. Перець, С. П.; разом 52 фун., 10 шил.

на руки інж. Хлібовицького в Нортгем на л. ч. 319:

по 10 шил.: Петро Гупців, Онуф. Розвадовський, Юхим Колодій, В. Гоголь, М. Пришлюк, Мик. Леник, М. Гавриляк, Я. Микитюк; по 8 шил.: Р. Гуменяк, Гаврило Похлібас; по 6 шил.: В. Шнайдер; по 5 шил.: М. Клімак, М. Корець, В. Стефанюк, П. Тітке, Федір Вороненко, В. Кузик, П. Окис, М. Яремович, В. Глібовицький; по 4 шил.: Прокіп Козак; разом 7 фун., 11 шилінгів;

на руки п. Мирослава Болюха в Мельбурні

на л. ч. 322:

по 2 фунти: М. Болюх; по 1-ому фун.: Іван Докуф...; по 12 шил.: С. Корінь; по 10 шил.: Є. Підг...; В. Іванчо, М. Глуховера, І. Тройнєр, Р. М., Х..., А...; по 5 шил.: др. Б. У.; разом 7 фун., 7 шил.;

на руки п. О. Клюфаса на л. ч. 324:

по 5 фун.: І. Бромірський; по 1-ому фун.: О. Клюфас, В. Фок..., С. Герик, В. Болехівський, І. Клодзінський, П. Пікас, Р. Савка, З. Познанський, Я. Тевко, Б. Саджуга; по 10 шил.: мір. О. Куціль, Я. Кутний, І. Андрейко, П. Сукач, Клодзінський, І. Гончар, І. Самагальський, І. Стехівський, О. Нагірний, Ю. Вен. В. Щера; по 6 шил.: П. Муц; по 5 шил.: В. Михайлів, С. Іванів, О. Согаль; по 2 шил.: М. Качмар, С. Антоняк, А. Старий, Волошинович, Гужило; разом 22 фунти, 1 шилінг.

на руки п. Степана Стакхова в Льюїстон-Тасманія на л. ч. 328:

по 1-ому фун.: М. Корабяк, С. Стаків, В. Беркита, Ю. Бородайко, Федір Гас...к, В. Гірник, С. Стельмах, А. Гірняк, В. Туневич, І. Польовий, П. Вакарук; по 10 шил.: І. Ващишин, Василь По...., В. Тарнавський, І. Костюк, Ільків, О. Скіра, Семен Паціра, Малуй Г., В. Федик, Г. Стецина, І. Стрішко, І. Радченко, В. Макар, Д. Романів, В. Федик, М. Лацишин; по 5 шил.: С. Дутко, Мих. Макарен, М. Сиротинська, Я. Грицишин; по 4 шил.: Борис Па...й; по 2 шил.: Стецина Катерина, Теодор Юрчик; разом 20 фунтів, 8 шилінгів.

на руки п. Степана Стакхова в Льюїстон-Тасманія на л. ч. 329:

по 10 шил.: М. Дідух, Роза Дідух; по 5 шил.: О. Петрушев; по 4 шил.: В. С...ць; разом 1 фунт, 9 шил.;

на руки п. С. Макушака в Вікторії на л. ч. 330:

по 1-ому фун.: Й. Хавіляк, С. Макушак, П. Степанюк; разом 3 фунти;

на руки п. Степана Самека в Вікторії на л. ч. 306:

по 5 фун.: Степан Самек; по 1-ому фун.: П. Ціб, Вол. Б..., Д. Козак; по 10 шил.: І. Лацишин, К. Муренко, І. Подоляк, П. Зубчинський, О. Чайка; разом 10 фун., 10 шил.;

на руки п. Петрика Михайла в Глен Лейвіс на л. ч. 507:

по 2 фун.: М. Петрик; по 1-ому фун.: Ю. Залеський, Я. Шевчик; по 10 шил.: Ю. Мицьо, П. Поспілій; по 6 шил.: В. Попович; по 5 шил.: Ігор Гузаль, В. Паливода; разом 5 фун., 16 шил.;

на руки п. Чеслава Міщука в Кенберрі на л. ч. 511:

по 10 шил.: Ч. Мішук, проф. С. Парамонів, Г. Гірняк, Мик. Щерб'як, інж. Віталій Турчик, Ю. Куліщак, Мих. Кубань, Марко Темнюк, І. Стеценюк; по 6 шил.: Олександер Теодорович; по 5 шил.: А. Вовк, С. Салдат, Гр. Котут, А. Гаженко, Мих. П'ятничка, Д. Мазуренко; по 4 шил.: Мих. Мігус, Філіпп Залуцький, Ю. Тернак, др. Р. М.; по 2 шил.: полк. Вартоломей Мойсієнко, І. Головченко, Мих. Сеньчук, інж. Ст. Ваврик, Мих. Яцишин, Ілько Вакун, Мик. Дирив, Мик. Ілик; разом 7 фунтів, 18 шилінгів.

на листу ч. 515 п. Ст. Калитовський в Вікторії
3 фунти;

на руки п. В. Гошевського в Вікторії на л. ч. 518:
по 1-ому фунтові: В. Гошевський, О. Замогильний, А. Ведмідський, П. Дмитрів; по 10 шил.: Ю. Кортняк, П. Федус; разом 5 фунтів;

на руки п. Ігора Галлярника в Аделяйді на л. ч. 519:

по 1-ому фон.: І. Галлярник, Л. Ваврик; по 10 шил.: М. Дмитрук, О.Дяків, Д. Пирогів, Є. Гарбаренко, К. Чорній, В. Макосій, С. Шумський, В. Поліщко, Р. Іващків, інж. Т. Яськевич; по 6 шил.: М. Лапка; по 5 шил.: М. Гнатишин, Д. Решітник, О. Рапіта, П. Леськів, Г. Карпенко; разом 8 фун., 11 шил.;

на руки п. В. Бубенка в Аделяйді на л. ч. 520:

по 2 фунти: А. Федай, В. Гібський; по 1-ому фун.: З. Наконечний, О. Королюк, В. Бубенко; по 10 шил.: І. Войціховський, др. Н. Кривовяза, А. Стрілецький; по 5 шил.: М. Паранюк, Б. Потежний, М. Шкірка, І. Ощипок; по 4 шил.: Г. Братасюк, В. Обушак; по 3 шил.: В. Цуцуловський, С. Буцік; по 2 шил.: Г. Цолька, А. Поліковський, Музика, І. Ф...ків, І. Денисюк, П. Глувка, П. Пацюк, С. Крицький; по 1-ому шил.: Мельничук; разом 11 фунтів, 1 шилінг.

в Новій Зеландії: на руки п. Д. Степанюка на лісту ч. 504:

по 1 фун.: Пилип Пугач, ; разом 2 фунти.

на руки Бронислава Легкого на лісту ч. 513:

по 1-ому фунтові: Б. Легкий, Р. Молочай, О. Степаненко, Мих. Гринкевич; по 10 шил.: Марія Луканюк, В. Клепач, Гр. Альбит; по 5 шил.: ; разом 5 фунтів, 15 шилінгів;

в Швеції: на руки п. Теодора Гивеля на прийнятті

під час уродин п. Якова Пікулика в Штокгольмі: по 10 шв. корон: Гивель Теодор, Гр. Бойко, Кир. Гарбар, Ю. Костів, Юзеф Федорчук, Теодор Лишайко, Я. Бальд, Яків Пікулик; по 2 шв. кор.: Доріт Пікулик, Ельн Нільсен, Ернст Персон — 1 шв. корону; разом 85 шв. корон.

в Штокгольмі присутні під час академії 10-их роковин постання УПА 122.— шв. корон;

На інвалідів і хворих в УПА склали в Канаді:

у Сент-Кетрінз 16. 11. 1951 присутні гости на християнах сина Богдана у п-ва Андрія і Евфросини Маличевських — 18.— дол.;

в Торонто 18. 11. 1951 на христинах дочки Олі у п-ва Олинських зібрали п. Стівак — 7.— дол.;

в Торонто 26. 10. 1951 у п-ва Важів зібрали п. Петро Вістюк — 20.— дол.;

в Селкірку під час весільного прийняття у п-ва Кропивницьких присутні на заклик п. В. Близнюка з Вінніпегу склали 18.50 дол. і з зібраної суми переслано на УПА через Місію УПА 13.50 дол.;

у Сент-Кетрінз під час академії 10-их роковин збройної боротьби УПА, яка відбулась в дні 16. листопада 52 р. за ініціативою гурту вояків УПА приналежних до Станіці Вояків УПА в Торонто, присутні склали 62.05 дол.

Для потребуючих вояків УПА в Німеччині склали парохіяне в Мінерсвіль — США на руки о. Василя Стебельського 50.— дол., які переслано через Високопреосвященного Апостольського Візитатора українців католиків у Зах. Європі на руки Місії УПА для розподілу потребуючим воякам УПА.

Усім пожертвовавцям ширу подяку складає
Фінансовий Відділ Місії УПА

Адреси представників В-ва „До Зброї“:

Австралія:

Fokshan Library & Book Supply
17 Acacia St.
Glenroy W. 9, Vic.

Канада:

O. I. Eliashevsky
118 Medland St.
Toronto 9, Ont.

Аргентіна:

Denysiuk Mykola
c. Curapaligüe 790
Buenos Aires

США:

Klym Jaroslav
114 East. 11th Street
New York 3, N. Y.

Бельгія:

Schrajter F.
Av. de Visé 31 Cheratte, Liege
чекове кonto для пересилки
грощей: Samp. 2 376.24

Франція:

Soroczak Myroslav
71 Rue Louis Soulier
St. Etienne (Loire)

Бразилія:

Omelan Radysz
Rua Rio de Peixe Nr. 10 Via Zelina
Correio V. Prudente Sao Paulo

Тунісія:

Sawtchak Wolodymyr
Barage de Ben-Metir
Ain' Draham B. P. 15

Великобрит.:

Prokop Konstantyn
131 Eastcot Lane
South Harrow, Middlesex

Швейцарія:

Dr. Prokop Roman
Wabernstr. 40
Bern

Венесуеля:

Dejneka Alexander
UKRAFOT Av. Espana
Edificio Panamerica
Caracas Catia

Швеція:

Harbar Kyrylo
„Ukrainska Sellskapet“
Box 32
Stockholm 1

